

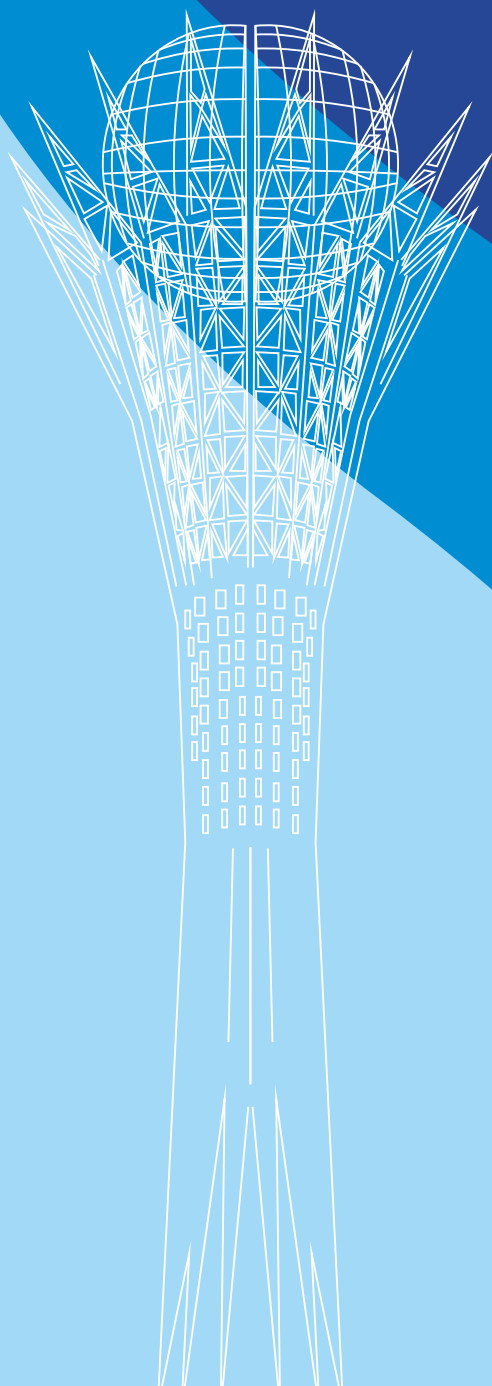

Азаптауды алдын алу бойынша

**Ұлттық
Алдын Алу
Тетігі**

2014 жылы орындалған алдын ала болу
қорытындылары бойынша ұлттық алдын алу
тетігі қатысушыларының

ЖИНАҚТАЛҒАН БАЯНДАМАСЫ

Астана
2015

**2014 жылы орындалған алдын ала болу
қорытындылары бойынша ұлттық алдын алу тетігі
қатысушыларының**

жинақталған баяндамасы

Азаптауды алдын алу бойынша

**Ұлттық
Алдын Алу
Тетігі**

**Астана
2015**

УДК 343.8
ББК 67.409
К 64

**2014 жылы орындалған алдын ала болу қорытындылары бойынша
ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының жинақталған баяндамасы –
Астана, 2015 – 54 б.**

ISBN 978 - 601 - 80310 - 8-3

Баяндама Адам құқықтары жөніндегі Уәкілдің жанындағы Үйлестіру кеңесінің мүшелерімен Қазақстандағы Ұлыбритания Елшілігімен, Қазақстандағы Еуропа Одағының Өкілдігімен және Адам құқытары жөніндегі Жоғарғы комиссарының басқармасымен қаржыландырылған жобалар шеңберінде Орталық Азиядағы Penal Reform International өкілдігінің қолдауымен әзірленді.

Қазақстандағы
Ұлыбритания
Елшілігі

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Баяндама мазмұнына авторлар жауапты.

УДК 343.8
ББК 67.409

ISBN 978 - 601 - 80310 - 8-3

© ҰАТ Үйлестіру кеңесі, 2015

ҮНДЕУ

Осы баяндама 2014 жылғы Қазақстан Республикасындағы ұлттық алдын алу тетігі қызметінің нәтижелері туралы алғашқы жыл сайынғы шоғырландырылған құжат болып табылады және Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға Факультативтік хаттаманың 23-б., ҚР Қылмыстық-атқару кодексінің 47-б. сәйкес әзірленген.

Қазақстан Республикасы азаптауды алдын алу саласындағы барлық негізгі халықаралық-құқықтық келісімшарттық тетіктерге қатысушы болып табылады. 2014 жылы елде іске қосылған Ұлттық алдын алу тетігі – осы үдерістің маңызды оқиғаларының бірі.

ҰАТ шеңберінде Қазақстанда барлық жабық үлгідегі мекемелерде азаптауды түбегейлі жоюға бағытталған, Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің үйлестіруші ролі жанында мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғамдастықтың өзара әрекеттесуінің әмбебап үлгісі құрылды. Бұл еліміздің анағұрлым маңызды жетістігі, негізгі құқық қорғау стандарттарына бейілділігінің практикалық көрсетілімі, сонымен қатар – азаматтық қоғамдастықтың кемелдену көрсеткіші мен оған деген сенім белгісі.

Бұл қызметке Адам құқықтары жөніндегі БҰҰ Кеңесі, Азаптауға қарсы БҰҰ Комитеті, Адам құқықтары жөніндегі БҰҰ Жоғарғы комиссарының Басқармасы, Омбудсмендердің халықаралық үйлестіру комитеті, адам құқықтары саласындағы Қазақстан мен Еуроодақ арасындағы Диалог бойынша әріптестер және басқа да шетел әріптестері тарапынан жағымды баға берілді.

Осы баяндама Қазақстанда ҰАТ қалыптасуы мәселелеріне, оның қызметінің негізгі басымдылықтарына аса ерекше назарын аударуда, 2014 жылы ҰАТ жұмысын кешенді талдауды, уәкілетті мемлекеттік органдардың ұсынымдарын, Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру жөніндегі ұсыныстарды қамтиды. Одан басқа, баяндамада азаматтардың азаптаулардан және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінен бостандыққа берілетін құқықтарының бұзылуы фактілері туралы мысалдарды келтіре отырып азаптауды алдын алуға қатысты негізгі мәселелерді талдаудың нәтижелері көрініс тапты.

Баяндама ҰАТ үдерісінің транспаренттігіне, оның есептілігін қоғамды ақпараттандыру арқылы қамтамасыз етуге, азаптауды алдын алу саласында жағдайды жетілдіруге, мемлекеттік органдармен, үкіметтік емес және халықаралық ұйымдармен тұрақты негізде диалогты қолдауға ықпалдасатынына үміттенемін.

**Қазақстан Республикасындағы
Адам құқықтары жөніндегі уәкіл,
ҰАТ Үйлестіру кеңесінің төрағасы**

А. Шәкіров

Кіріспе

Адамның ар-намысына қолсұқпаушылық қағидасы, азаптауларды, зорлық-зомбылықты және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін қолдануға тыйым салу 1995 жылғы Қазақстан Республикасы Конституциясының 17-бабында бекітілген. Қазақстан да азаптауды алдын алу саласындағы барлық негізгі халықаралық-құқықтық келісімшарттық тетіктерге қатысушы болып табылады. Атап айтқанда, 1998 жылы Қазақстан Республикасы Азаптауға қарсы конвенцияға қосылды. 2008 жылы аталған конвенцияға Факультативтік хаттамасы ратификацияланды, оның талаптарының бірі азаптауды алдын алу бойынша ұлттық алдын алу тетігін (ҰАТ) құру болып табылады.

ҰАТ қызмет етуі үшін барлық қажетті ресурстарды ұсыну бойынша Факультативтік хаттаманың 18-бабының 3-тармағына сәйкес мемлекеттің міндеттемесі мемлекеттік бюджеттен тиісті қаражатты бөлуді көздейтінін назарға ала отырып, Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 30 қарашадағы № 896 Жарлығымен Факультативтік хаттаманың 24-бабының 1-тармағы негізінде бұл міндеттеменің орындалуын үш жылға кейін шегеру туралы шешімі қабылданды.

Осындай кейінге шегеру мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес секторға ҰАТ әзірлеу мен құру бойынша анағұрлым тереңдетілген жұмыс жүргізуге мүмкіндік берді. ҰАТ құру туралы заң жобасын әзірлеу үдерісіне Үкімет, Парламент, Жоғарғы Сот, Конституциялық Кеңес, Қазақстан Республикасының Президентінің Әкімшілігі және Бас прокуратура, Омбудсмен, Әділет, Ішкі істер, Денсаулық сақтау министрліктерін қосқанда, бірқатар атқарушы билік органдары, халықаралық және қазақстандық үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері тартылды.

ҰАТ-та Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің ролі туралы келісілген пікірді есепке ала отырып, ұлттық құқық қорғау мекемесі алғашқы күндерінен бастап ҰАТ туралы заң жобасын азаматтық қоғамдастық институттарымен бірлесіп кең талқылауды қолдады. Үкімет жанындағы Заң жобасының мәтінін әзірлеу жөніндегі жұмыс тобына 13 үкіметтік емес ұйым мен 4 халықаралық ұйымның өкілдері кірді. Оның ішінде: Орталық Азиядағы Адам құқықтары жөніндегі Жоғарғы комиссары Басқармасының Өңірлік өкілдігі, Астанадағы ЕҚЫҰ Орталығы, Адам құқықтары жөніндегі және заңдылықты сақтау жөніндегі қазақстандық халықаралық бюро, Азаптауға қарсы Қазақстанның ҰЕҰ Коалициясы.

Азаптауға қарсы Қазақстанның ҰЕҰ Коалициясы ҰАТ туралы баламалы заң жобасын әзірледі. Заң жобасына қатысты жұмысқа басқа да үкіметтік емес ұйымдар тартылған еді, атап айтқанда, олар ҰАТ туралы баламалы заң жобасын әзірлеген еді. Жұмыс топтардағы пікір-таластар нәтижелері бойынша азаматтық сектор өкілдерінің көптеген ұсыныстары қорытынды құжатта ескерілген еді. Заң жобасы мәтінінің негізгі әзірлеушісі қазақстандық құқықтық практикада анағұрлым маңызды заң жобаларын әзірлеуге жауапты мемлекеттік орган

- Әділет министрлігі болып айқындалды. Заң жобасын әзірлеу Парламент депутаттарының, мемлекеттік органдар, құқық қорғау ұйымдары өкілдерінің, сондай-ақ халықаралық сарапшыларының қатысуымен өткен конференцияларды, дөңгелек үстелдерді және басқа іс-шараларды өткізумен ілесіп отырды. Жұмыс тобының түзеу мекемелерінде көшпелі отырыстары өткізілді, олардың шеңберінде персонал мен сотталушылармен жеке кездесулер ұйымдастырылды, заң жобасының тұсаукесер шаралары өткізілді. Аталған формат әзірлеушілерге іс жүзінде заң жобасының өзекті мәселелерімен танысуға мүмкіндік берді.

Заң жобасы Парламент Мәжілісінің қарауына 2012 жылғы наурызда енгізілді. Бейінді комитет 2012 жылғы 8 мамырда барлық тартылған мемлекеттік органдардың, халықаралық және үкіметтік емес ұйымдардың, сондай-ақ БАҚ өкілдерінің қатысуымен өткен заң жобасының бұқаралық тұсаукесерін өткізді. 2012 жылғы 12 шілдеде ҰАТ құру мәселелері Адам құқықтары жөніндегі БҰҰ Жоғарғы комиссары Наванетхем Пиллэйдің Қазақстанға іссапары барысында көтерілген еді. Қабылданған заңның сапасына БҰҰ Азаптауға қарсы комитетінің Азаптауды алдын алу жөніндегі шағын комитеті өкілдерінің тәжірибесі айтарлықтай әсерін тигізді. Атап айтқанда, Азаптауды алдын алу жөніндегі шағын комитет заң жобасын әзірлеушілеріне «бас бостандығына айыру орны» терминін талқылау, сондай-ақ Әділет министрлігінің ҰАТ құру мен жұмысын келтірудегі атқарушы билік органы ретіндегі ролі мәселелері бойынша жазбаша түсініктемелер берген еді. 2013 жылғы 30-31 қаңтарда Қазақстанға БҰҰ Азаптауға қарсы комитетінің Азаптауды алдын алу жөніндегі шағын комитетінің Төрағасы Малькольм Эванс іссапармен келген еді, сапар барысында ҰАТ құру туралы пікірталастық мәселелері бойынша көзқарастармен алмасулар өткізілді.

Заң жобасын Парламентте қарау кезінде Орталық Азия бойынша Адам құқықтары жөніндегі БҰҰ Жоғарғы комиссарының Басқармасы Өкілдігімен, Астанадағы Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымымен, Орталық Азиядағы Халықаралық түрме реформасы өкілдігімен өзара қарым-қатынастар қолдау тапты.

2013 жылғы 2 шілдеде Қазақстан Республикасы Президенті «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне азаптаудың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алуға бағытталған ұлттық алдын алу тетігін жасау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына (бұдан әрі – ҰАТ туралы Заң) қол қойды, бұл заң негізінде елімізде ҰАТ құрылды және заңды деңгейде әрекетке енді.

1. Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға Факультативтік хаттамаға сәйкес қызмет

1.1. Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға Факультативтік хаттама

Қазақстан Республикасы Біріккен Ұлттар Ұйымының адам құқықтары туралы негізгі келісімшарттарының қатысушысы болып табылады, оның нормалары азаптаумен қатыгез іс-әрекеттерге тыйым салады. Сондай-ақ Қазақстан 1949 жылғы Женева конвенцияларының және 1977 жылғы оларға Қосымша хаттамалардың қатысушысы болып табылады. 2008 жылы Қазақстан, бұдан бұрын көрсетілгендей, Азаптауға қарсы конвенцияға Факультативтік хаттаманы ратификациялады, ол азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін алдын алудың екі деңгейлі (халықаралық және ұлттық) тетігін құруды көздейді.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне азаптаудың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алуға бағытталған ұлттық алдын алу тетігін жасау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңына (бұдан әрі – ҰАТ туралы Заң) сәйкес елімізде ҰАТ «Омбудсмен плюс» үлгісі негізінде құрылған еді. Мұндай үлгі елдің азаматтық қоғамдастығы институттарының, құқық қорғау органдарының және депутаттық корпусының құрылып жатқан тетікті келістіру мен талқылаудың соншалықты ұзақ үдерісін көрсетті. Адам құқықтары жөніндегі уәкіл (Омбудсмен) ҰАТ Үйлестіру кеңесін басқарады және оның төрағасы болып табылады.

Азаптауға қарсы конвенцияға Факультативтік хаттамаға сәйкес, Адам құқықтары жөніндегі уәкіл бірқатар заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілерді, шешімдер мен өкімдерді бастама қылды. Олардың арасында: Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанындағы Үйлестіру кеңесінің мүшелерін сайлау жөніндегі комиссия туралы ереже; Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанындағы Үйлестіру кеңесі туралы ереже; ҰАТ қатысушыларын іріктеу қағидалары; Алдын ала болу үшін ҰАТ қатысушыларынан топтар құру қағидалары; Алдын ала болу қорытындылары бойынша жыл сайынғы жинақталған баяндаманы дайындау қағидалары және т.б. Бұл құжаттарды қабылдау қабылданған заңның нормаларын іске асыруға және ҰАТ қызмет етуі үшін қажетті жағдайларды жасауға мүмкіндік берді.

1.2. Азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін алдын алу мәселесі бойынша Қазақстан Республикасының заңнамасы

Қазақстан Республикасы Конституциясының «Адам және азамат» деген екінші тарауында өмірге берілген құқықты, кемсітушілікке жол бермеу құқығын, ар бостандығына және сөз бостандығына берілген құқықты, сондай-ақ денсаулық сақтауға берілген құқықты қосқанда, адамның құқықтары мен бостандықтары көрсетілген. Азаптауды қолдануға тыйым салу мен адамның ар-намысына қолсұқпау 17-бапта бекітілген. Одан басқа, 16-бапта жеке бостандыққа берілген құқыққа кепілдік берілген, 72 сағатты құрайтын қамауда ұстаудың шекті ұзақтығы айқындалған, заң көмегіне және шағым беру мүмкіндігіне қатысты ережелер қамтылған.

Конституциялық тыйым салуды дамыта отырып, азаптауларға ҚР Қылмыстық кодексінің 141-1-бабымен (күшін жойды, 2015 жылғы 01 қаңтардан бастап жаңадан қабылданған ҚР ҚК күшіне енді, ұқсас бап 146 нөмерін иемденді) тыйым салынған. Бұл бапта азаптау ұғымы Азаптауға қарсы конвенцияның 1-бабында қамтылған ұғымына қарағанда өзгеше. Онда қылмыстық жауапкершілік тек мемлекеттік лауазымды тұлғаларға таралған, ал ресми кез келген өзге тұлға жасаған немесе мемлекеттік лауазымды тұлғалардың айдап салуымен немесе білуімен не үнсіз келісімімен жасалған азаптаулар қылмыс санатына жатпайды. Одан басқа, Азаптауға қарсы конвенцияның «заңды санкциялар» туралы айтылған 1-бабынан өзгеше, 141-1-бабында «лауазымды тұлғалардың заңды әрекеттерінің нәтижесінде келтірілген тән және психикалық зардап шектіру азаптау деп танылмайды» деп көрсетілген (2015 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген ҚР ҚК-те – 146-б.).

2014 жылы әрекет еткен Қылмыстық кодексте басқа да ережелер бар еді, оларға сәйкес құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне қатысты заңсыз әрекеттерге байланысты қудалау жүзеге асыруға болар еді. ҚР ҚК 307 және 308-баптарында «Қызмет өкілеттігін теріс пайдалану» және «Билікті не қызметтік өкілеттікті асыра пайдалану» көрсетілген және тиісінше екі жылдан бес жылға дейін бас бостандығынан айыруды қосқанда жазалаудың әр түрлі түрлері көзделген. Одан басқа, 107-бабында «Ұдайы ұрып-соғу немесе өзге күш қолдану әрекеттері жолымен тән зардабын немесе психикалық зардап шегу» қылмыс ретінде қарастырылған, ал азаптауларды қолдану ауырлататын жағдай деп көрсетілген еді. Осындай қылмыс «бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не үш жылдан жеті жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айырумен» жазаланған еді.

Ұқсас нормалар 2014 жылғы 2 шілдеде қабылданған ҚР ҚК-те де 2015 жылғы 1 қаңтарда күшіне енген ҚР ҚК-те де қамтылғанын атап өту қажет.

Азаптауда алдын алуға Қазақстанда қабылданған бірқатар заңға

тәуелді нормативтік құқықтық актілер де ықпалдасады, осылайша, 2009 жылғы желтоқсанда Жоғарғы Сот «Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасының адамның жеке бас бостандығын сақтау және қадір-қасиетіне қол сұқпау, қинауға, зорлық-зомбылыққа, басқа да қатыгез немесе адамның ар-намысын қорлайтын әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы мәселелер жөніндегі нормаларын қолдану туралы» нормативтік қаулыны қабылдады. Бұл нормативтік қаулыда азаптауды қолдану және қызметтік өкілеттіктерді асыра пайдалану үшін қылмыстық жауапкершіліктің құқықтық негіздемелері анық ажыратылған. Одан басқа, бұл нормативтік қаулыда прокурор мен соттың қамауға алынғандардан келіп түскен азаптауды қолдану туралы шағымдарын қараудың процессуалды тетіктері белгіленген. Сондай-ақ дәлелдерге баға беру, қылмыстарды дұрыс жіктеу, орындаушыларды ғана емес, сондай-ақ азаптауларға айдап салуымен немесе білуімен не үнсіз келісімімен болған басқа тұлғаларды да қылмыстық жауапкершілікке тарту, азаптау құрбандарына мүліктік және моралды зиянды өтеуге мәселелері бойынша түсініктемелер берілді.

2010 жылғы ақпанда Бас прокуратура Қылмыстық процеске тартылған және арнайы мекемелерде ұсталатын адамдармен қатыгез қарым-қатынаспен және олардың алдын алумен байланысты азаптаулар және өзге де заңсыз әдістер туралы арыздарды тексеру туралы нұсқаулықты қабылдады. Нұсқаулық қылмыстық сот іс жүргізуіндегі адам мен азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қорғау бойынша прокуратура органдарының қадағалау өкілеттіктерін іске асыру және Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенциясы мен өзге де Қазақстан Республикасының ратификациялаған халықаралық келісімшарттарынан туындайтын міндеттемелерді тиісті түрде орындау тәртібін белгілейді.

Әділет министрлігі, Денсаулық сақтау министрлігі, Ішкі істер министрлігі, Ұлттық қауіпсіздік комитеті «Уақытша ұстау изоляторларындағы, тергеу изоляторларындағы және қылмыстық-атқару жүйесі мекемелеріндегі адамдарда дене жарақаттарының бар-жоғына медициналық куәландыру жүргізуге сот медицинасы саласындағы мамандардың міндетті түрде қатысуын қамтамасыз ету туралы» бірлескен бұйрықты бекітті. Бұйрық уақытша ұстау изоляторларына орналастырылған тұлғаларды, сондай-ақ дене жарақатын келтіру туралы шағымдарымен жүгінгендерді уақытылы және сапалы түрде тәуелсіз медициналық мамандардың куәландыруынан өткізуді көздейді.

Әділет министрлігі, Бас прокуратура, Ішкі істер министрлігі, Ұлттық қауіпсіздік комитеті, Экономикалық қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі «Азаптаулар және анықтау мен тергеу жүргізудің өзге де тыйым салынған әдістері, сондай-ақ аталған фактілер бойынша қылмыстық қудалау туралы шағымдарды тексеруді жүзеге асыру кезінде құқық қорғау органдары мен азаматтық қоғам субъектілерінің өзара іс-қимыл жасасуы туралы» бірлескен бұйрықты бекітті. Бұйрық азаптау және өзге де анықтау жүргізудің тыйым

салынған әдістері туралы шағымдарды азаматтық қоғамдастық өкілдерінің қатысуымен тиімді және объективті тексеруді көздейді.

1.3. Үйлестіру кеңесінің өкілеттіктері, Ұлттық алдын алу тетігінің мүшелері

Ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының алғашқы Үйлестіру кеңесінің құрамына енді:

1. Шәкіров Асқар Оразалыұлы – Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл, Үйлестіру кеңесінің төрағасы

2. Ақылбекова Роза Мақсатбекқызы – Адам құқықтары мен заңдылықты сақтау жөніндегі бюроның директоры

3. Айдосов Серік Баймендіұлы – «Әлеуметтік ресурстық орталық» атқарушы директоры

4. Байсақова Зүлфия Мухамедбекқызы – «Дағдарыс орталықтары одағы» ЗТБ төрайымы

5. Балтабаев Қуаныш Жетпісұлы – Л.Н. Гумилев атындағы қылмыстық-құқық пәндер кафедрасының меңгерушісі

6. Бұсырманов Жұмабек Дүшесұлы – Л.Н. Гумилев атындағы мемлекет және құқық теориясы және тарихы кафедрасының меңгерушісі

7. Ғабдуллин Арнұр Асқарұлы – «Самұрық-Қазына Мүлік қоры» АҚ Корпоративтік хатшысы қызметінің омбудсмен-бас менеджері

8. Гусаков Юрий Анатольевич – Адам құқықтары мен заңдылықты сақтау жөніндегі бюроның Қарағанды филиалының директоры

9. Жаңабілова Ардақ Сарыбайқызы – Алматы қаласы және Алматы облысының Қоғамдық бақылау комиссиясының төрайымы, «ҚБК Үйлестіру Кеңесі» ҚБ төрайымы

10. Ыбыраева Анара Нұрлыбайқызы – Астана қаласының Қоғамдық бақылау комиссиясының төрайымы, Адам құқықтары мен заңдылықты сақтау жөніндегі бюроның Астана қаласындағы филиалдың директоры

11. Мектепбаева Сәуле Қайыргелдіқызы – «Penal Reform International» (Халықаралық түрме реформасы) халықаралық ұйымның Орталық Азиядағы өкілдігінің өңірлік директоры

12. Муха Александр Викторович – Маңғыстау обласының Қоғамдық бақылау комиссиясының төрағасы, Адам құқықтары мен заңдылықты сақтау жөніндегі бюроның Маңғыстау филиалының директоры

13. Орлова Альбина Геннадьевна – Әйелдер қолдау орталығының (Петропавл қаласы) төрайымы

14. Пен Сергей Геннадьевич – ҚазГЗУ қылмыстық іс-жүргізу құқығы және криминалистика кафедрасының меңгерушісі

15. Рахымбердин Қуат Қажымұқанұлы – Шығыс Қазақстан облысы бойынша Қоғамдық бақылау комиссиясының төрағасы, Адам құқықтары мен заңдылықты сақтау жөніндегі бюроның Шығыс Қазақстан филиалының

директоры

16. **Сыздықов Олжас Тұрғынұлы** – Көкшетау қаласы «Прометей» ҚҚ директоры

17. **Теңізбаев Серік Мустафаұлы** – Қызылорда облысы бойынша Қоғамдық бақылау комиссиясының төрағасы, «Қызылорда облыстық тұтынушылар құқықтарын қорғау қоғамдастығы» ҚБ президенті, «Нұр Отан» ХДП мемлекеттік қызметтердің сапасына мониторинг жүргізу жөніндегі қоғамдық кеңес төрағасының орынбасары

18. **Тұрмағамбетова Жеміс Өтегенқызы** – «Адам құқықтары үшін хартия» ҚҚ атқарушы директоры

19. **Хобдабергенова Райхан Ырзабайқызы** – Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша Қоғамдық бақылау комиссиясының төрағасы, «Оңтүстік Қазақстан заңгерлерінің ассоциациясы» ҚБ атқарушы директоры

Үйлестіру кеңесінің отырысы

ҰАТ Үйлестіру кеңесінің өкілеттіктері Ережеде белгіленген және Үйлестіру кеңесі ұлттық алдын алу тетігінің міндеттерін шешу үшін:

- Біріккен Ұлттар Ұйымының Азаптауларға қарсы комитетінің Азаптаулардың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе арнамысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін алдын алу жөніндегі шағын комитетімен өзара іс-қимыл жасайды;
- ұлттық алдын алу тетігінің қызметін жүзеге асыру саласындағы

мәселелерді шешу жөнінде ұсыныстар мен ескертулер енгізеді;

- мемлекеттік билік органдарынан, алдын ала бару мекемелерінен, сондай-ақ меншіктің ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан ұйымдардан және олардың лауазымды тұлғаларынан Үйлестіру кеңесінің қызметін жүзеге асыруға қажет құжаттарға сұрау салады;

- өзінің отырыстарына әр түрлі мемлекеттік билік органдарының, алдын ала бару мекемелерінің, қоғамдық бірлестіктердің және өзге де ұйымдардың басшылары мен өкілдерін шақырады;

- өзінің отырыстарында тиісті лауазымды тұлғалардың олардың құзыретіне кіретін мәселелер бойынша ақпаратын (хабарламалар, баяндамалар және т.б.) тыңдайды;

- бөлінген бюджеттік қаражат шегінде алдын ала баруға жататын мекемелердің тізімі мен мерзімін белгілейді;

- азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін қолдану туралы хабарламалар мен шағымдар туралы ақпаратты қабылдайды. Қабылданған және тікелей Үйлестіру кеңесіне хабарламалар мен шағымдар туралы жіберілген ақпарат Үйлестіру кеңесінің хаттамасына енгізіледі;

- алдын ала болуды жүзеге асыру үшін ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларын іріктейді;

- ұлттық алдын алу тетігі топтарының алдын ала бару нәтижелері бойынша есептілік нысанын бекітеді;

- алдын ала болуды өткізу нәтижелері бойынша есептілік құжаттаманы өңдейді және талдайды;

- уәкілетті мемлекеттік органдарға алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарда ұсталатын адамдармен қарым-қатынас жағдайларын жақсарту жөнінде ұсыныстарды әзірлейді және жібереді;

- Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру жөнінде ұсыныстарды әзірлейді;

- ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың алдын ала болу нәтижелері бойынша есептіліктерін, уәкілетті мемлекеттік органдарға алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарда ұсталатын адамдармен қарым-қатынас жағдайларын жақсарту жөніндегі әзірленген ұсынымдарды және Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру жөнінде ұсыныстарын ескере отырып, ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың жыл сайынғы шоғырландырылған баяндамасын әзірлейді.

Айрықша мәртебе мен өкілеттіктерге Үйлестіру кеңесінің төмендегідей мүшелері ие:

Адам құқықтары жөніндегі уәкіл, ол Үйлестіру кеңесінің Төрағасы болып табылады, оның өкілеттіктеріне мыналар кіреді:

- Үйлестіру кеңесі мен оның мүшелерінің қызметін үйлестіреді;

- Үйлестіру кеңесі мүшелерінің қатысушылардың қажетті әлеуетін және

кәсіби біліктіліктерін қамтамасыз ету үшін шара қолданады;

- Үйлестіру кеңесінің отырыстарына төрағалық етеді;
- Үйлестіру кеңесінің жұмыс жоспарын бекітеді;
- азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін қолдану туралы ақпаратты, хабарламаларды және шағымдарды қарауға қабылдайды;
- Үйлестіру кеңесі мүшесінің орнынан кетуі туралы хабарламасын қабылдайды;
- Үйлестіру кеңесінің мүшесін ауыстыру туралы Үйлестіру кеңесінің хабарламасын қабылдайды.

Үйлестіру кеңесінің мүшесі – Үйлестіру кеңесінің хатшысы, ол:

- отырыстың қарауына шығарылатын материалдарды дайындауды ұйымдастырады және бақылайды;
- отырыстың хаттамасын ресімдейді;
- Төрағаның тапсырмаларын орындайды және Үйлестіру кеңесі жұмысының тиімділігін қамтамасыз ету үшін қажетті шараларды қабылдайды.

Басқа жағдайларда Үйлестіру кеңесінің барлық мүшелері Үйлестіру кеңесінің отырысында қарастырылып отырған мәселелерді талқылау кезінде тең құқықтарға ие. Одан басқа, Үйлестіру кеңесі Төрағасының тапсырысы бойынша, ол болмаған жағдайда, оның отырыстарында төрағалық етеді (келісім бойынша), Үйлестіру кеңесінің отырысында талқылау үшін мәселелер енгізеді, Үйлестіру кеңесінің дауыс беруіне өз жеке ұсыныстары мен ұсынымдарын енгізеді. Сондай-ақ ерекше пікірге ие болуы мүмкін, оны білдірген жағдайда ол жазбаша түрде баяндалады.

ҰАТ Үйлестіру кеңесінің сабақтастығы мен ауысып отыруы үшін оның бірінші отырысында қарапайым жеребе тастау арқылы кеңес мүшелерінің жартыларына екі жылға созылатын өкілеттік мерзімі белгіленеді. Қалғандарына – өкілеттік мерзімі төрт жылға созылады.

Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мен Үйлестіру кеңесі ҰАТ тиімді іске асырылуында үйлестіруші рольді атқарады. Үйлестіру кеңесі құрылған сәттен бастап 5 отырыс өткізілді.

Өткен жылы Үйлестіру кеңесі мен оның отырыстарында қабылданған шешімдердің әрекеттілігін атап өту қажет: атап айтқанда, алдын ала болу бойынша ұсынымдар әзірленді, оларды ҰАТ қатысушылары өз қызметінде белсенді түрде қолдануда, Үйлестіру кеңесінің ҰАТ БАҚ-пен жұмыс жөніндегі ұсынымдары әзірленді және қатысушыларға мәлімденді, ҰАТ қызметін жалпы ұйымдастыруына қатысты бірқатар мәселелер шешілді.

Мемлекеттік органдардың өкілдері тұрақты негізде Үйлестіру кеңесінің отырыстарына елімізде ҰАТ іске асырылуын талқылау үшін шақырылады.

Адам құқықтары жөніндегі уәкіл Бас прокуратурамен, Penal Reform International бірлесіп Президент Әкімшілігінің, Конституциялық Кеңестің, орталық мемлекеттік органдар өкілдерінің, Парламент депутаттарының, Бас прокуратура

жанындағы Қоғамдық кеңес мүшелерінің, Омбудсмен жанындағы Үйлестіру кеңесі мүшелерінің, облыстар прокурорларының, жергілікті мемлекеттік және құқық қорғау органдары басшыларының, ҰАТ қатысушыларының қатысуымен ҰАТ туралы Заңды тиімді іске асыру бойынша бейнеконференцияны өткізді.

Қылмыстық-атқару жүйесінің комитеті өз қызметкерлері үшін тұрақты негізде Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық өкілдерінің және ҰАТ қатысушыларының қатысуымен тренингтер өткізеді, Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінде ҰАТ қатысушыларының өзара қарым-қатынасы мәселелері бойынша аумақтық бөлімшелермен бейнекеңес өткізілді.

ҰАТ мүшелері үшін 4 өңірде өңірлік тренингтер өткізілді: Астана (Қостанай, Қарағанды, Ақмола, Солтүстік Қазақстан облыстары қатысты), Алматы (Жамбыл, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан, Алматы облыстары), Өскемен (Павлодар, Шығыс Қазақстан облыстары қатысты), Ақтөбе (Маңғыстау, Атырау, Батыс Қазақстан облыстары қатысты). Тренингтерді АҚҰО, Астанадағы ЕҚЫҰ орталығы мен PRI бірлесіп өткізді. Тренер ретінде халықаралық сарапшы Красимир Канев шақырылды.

2014 жылғы 9 сәуірде Азаматтардың шағымдарымен жұмыс жөніндегі басқарманың бастығы Р.А. Рахымов «Полиция және азаптауды алдын алу» ұлттық алдын алу тетіктерінің алдын ала кездесуіне және азаптауды алдын алу бойынша адами өлшем жөніндегі қосымша кездесуге қатысты (Вена қ., Австрия Республикасы).

2014 жылғы 10-13 ақпан кезеңінде Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл (Омбудсмен) (бұдан әрі – ҚР-дағы АҚУ) А. Шәкіров басшылық еткен делегация Астанадағы ЕҚЫҰ Орталығы мен Орталық Азиядағы Халықаралық түрме реформасының қолдауымен Словения Республикасына жұмыс іссапарымен барды.

Қазақстандағы ҰАТ жұмысына Әмбебап кезеңдік шолу (Женева, қазан-қараша), Азаптауға қарсы комитеттегі есеп (Женева, қараша), Адам құқықтары жөніндегі құрылымдық диалог (Брюссель, қараша) барысында оң баға берілді.

1.4. Ұлттық алдын алу тетігін қаржыландыру

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 2 сәуірдегі № 301 қаулысымен Ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының алдын ала болу бойынша шығыстарын өтеу қағидалары бекітілді. Ережеде нормативтік құқықтық актілер көрсетілген, олардың негізінде мемлекеттік уәкілетті орган ҰАТ қатысушылары шеккен шығыстарды өтеуге міндетті, сондай-ақ Қазақстан Республикасы шегінде алдын ала болу бойынша осындай шығыстарды өтеу тәртібі мен шарттары белгіленген.

Ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының алдын ала болу бойынша шығыстарын өтеу тиісті қаржы жылына көзделген республикалық бюджет қаражаты есебінен жүргізіледі. Алдын ала болуға жататын ұйымдар мен мекемелердің тізбесі мен мерзімдерін, сондай-ақ алдын ала болуды өткізу үшін

ұлттық алдын алу тетігі тобының қатысушыларының құрамын айқындайтын Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанындағы Үйлестіру кеңесінің (бұдан әрі - Үйлестіру кеңесі) хаттамасы, үстеме шығындарды қоса алғанда, ақша қаражатының шығындары өндірілгенін растайтын құжаттар, сондай-ақ болу туралы есепті дайындауға байланысты шығыстар алдын ала болу бойынша шығыстарды республикалық бюджет қаражаты есебінен өтеу үшін негіз болып табылады.

Үйлестіру кеңесі хаттамасының көшірмесі тиісті жылғы 10 қаңтардан кешіктірілмей бюджеттік бағдарламаның әкімшісіне жіберіледі. Бюджеттік бағдарламаның әкімшісі ұлттық алдын алу тетігінің қатысушыларына мынадай шығыстарды өтейді:

- ұлттық алдын алу тетігінің әрбір қатысушысына алдын ала болудың қорытындылары бойынша жыл сайынғы шоғырландырылған баяндама үшін жинақталған материалдарды өңдеуді, ұсыныстар мен ұсынымдар, ақпарат дайындауды қоса алғанда, болудың қорытындылары бойынша есепті дайындауға байланысты ең төменгі бір жалақы мөлшеріндегі шығыстар;

- кеңсе тауарларын сатып алуға арналған, телефон байланысын, интернет пен почта қызметтерін пайдаланғаны үшін шығыстарды қамтитын, алдын ала болуды жүзеге асыратын ұлттық алдын алу тетігінің әрбір қатысушысына ең төменгі екі айлық есептік көрсеткіштен аспайтын мөлшердегі жүкқұжат шығыстары;

- Ұлттық алдын алу тетігі қатысушысының басқа жерге баруына байланысты шығыстар;

- ұлттық алдын алу тетігі қатысушысының басқа жерге шығу күнін және негізгі жұмыс (қызмет) орнына келу күнін қамтитын алдын ала болу уақыты ішінде негізгі жұмыс (қызмет) орны сақталады және Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі 149-бабының 1 және 2-тармақтарына сәйкес жалақы төленеді.

Ұлттық алдын алу тетігі тобының басшысы алдын ала болу кезіндегі ақша қаражатының нақты шығыстары туралы есепті бюджеттік бағдарламаның әкімшісіне ай сайын, есепті айдан кейінгі айдың 5-күнінен кешіктірмей тапсырыс хатпен жібереді. Есепке алдын ала болу мақсатында басқа жерге баруға, болудың қорытындысы бойынша есеп дайындауға, өткізілген болулар, осы Қағидаларға сәйкес төленуге тиіс үстеме шығыстар туралы ақпаратқа байланысты шығыстарды растайтын құжаттар қоса беріледі.

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының алдын ала болуды жүргізу кезіндегі шығыстары туралы растауды бюджеттік бағдарламаның әкімшісіне ай сайын, есепті айдан кейінгі айдың 5-күнінен кешіктірмей жібереді.

Бюджеттік бағдарламаның әкімшісі осы Қағидалардың 7 және 8-тармақтарында көрсетілген құжаттарды алған сәттен бастап 10 жұмыс күнінен кешіктірмей, ұлттық алдын алу тетігі қатысушысының шығыстарын өтеуді ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысына тиесілі соманы ұлттық алдын алу

тетігі тобының басшысы ұсынған және тиісті банк немесе банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйым растаған соманы оның ағымдағы банк немесе өзге шотына есептеу арқылы жүргізеді.

Осы баяндамада өңірлік топтар мен олардың басшыларының қызметтеріне баға берілмейді. Сонымен қатар, ҰАТ қатысушылары қызметінің құрамдас бір бөлігіне тоқталу қажет. Осылайша, жылдық қаржылық есеп осы жұмыста бар болған кемшіліктер мен ақаулар туралы куәландырады. Жылдың қорытындысы бойынша бөлінген бюджеттік қаражатты игеру пайызы төмен болып шықты, бірінші кезекте, бұған бірқатар өңірлік топтардың, соның ішінде Қостанай, Маңғыстау, Ақтөбе мен Батыс Қазақстан облыстарының бірнеше ай бойы қаржылық есептіліктерін ұсынбағаны әсер етті.

Маңғыстау мен Батыс Қазақстан облыстарының өңірлік топтары кеңсе шығындарына, байланыс құралдарына бірде-бір ақша жұмсамаған еді, бұл көрсеткіш Атырау облысы бойынша төмен.

ҰАТ қызметіне республикалық бюджеттен бөлінген қаражатты игермеу алдағы жылдарда олардың қысқаруына әкелуі мүмкін, осыған байланысты ҰАТ топ басшылары, мүшелері Шығыстарды өтеу туралы ережесінде көзделген барлық ықтимал шығындарды есепке ала отырып есептерді дайындауға анағұрлым мұқият және уақытылы қарауы тиіс.

Шығыстар жөнінде толық мәліметтер «2014 жылға арналған ҰАТ бойынша қаржылық есеп» жиынтық кестесінде келтірілген (1-қосымша).

1.5. Ұлттық алдын алу тетігінің қызметіне қоғамдық бірлестіктердің қатысуы

ҰАТ құрылуына, қалыптасуына және қызметіне азаматтық қоғамдастық институттарының (әр түрлі ұйымдық-құқықтық нысандағы коммерциялық емес ұйымдар, оның ішінде қоғамдық бірлестіктер) қатысуы тікелей болып табылады. Процедурағатолықтайсәйкескелетіндей, ҰАТ Үйлестіру кеңесінің қалыптасуымен арнайы құрылған комиссия айналысты. Бұл комиссияның қатысушылары Қазақстан Республикасы Парламент депутаттарының, мемлекеттік органдар, қазақстандық қоғамдық бірлестіктері, халықаралық ұйымдар, академиялық орта, бұқаралық ақпарат құралдары өкілдерінің және адам құқықтары саласында тиісті білімі мен тәжірибесі бар өзге де тұлғалардың арасынан сайланды. Комиссия мүшелерінің жалпы саны - 17 адам. Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз өкімімен комиссияның құрамын бекітті. Комиссия өкілеттіктерінің мерзімі – 5 жыл.

Ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының Үйлестіру кеңесінің мүшелерін сайлау жөніндегі комиссияның құрамына мыналар кірді:

1. Шәкіров Асқар Оразалыұлы – Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл, комиссияның төрағасы;

2. Калюжный Вячеслав Афанасьевич – Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталықтың басшысы, комиссияның хатшысы;

3. Асанов Жақып Қажманұлы – ҚР Бас Прокурорының Орынбасары;;

4. Бычкова Светлана Федоровна – ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты, Заңнама және сот-құқықтық реформа жөніндегі комитеттің хатшысы;

5. Ерімбетов Нұрлан Кенжебекұлы – «Самрұқ-Қазына» Ұлттық игілік қоры» АҚ жанындағы «Әлеуметтік әріптестік орталығы» корпоративтік қорының Бас директоры, «Қазақстанның азаматтық альянсы» заңды тұлғалар бірлестігінің президенті, саясаттанушы;

6. Жұмагельдиева Гүлнар Амангелдіқызы – Қазақстан Республикасы Кәсіподақтары Федерациясы Төрағасының орынбасары;

7. Қалтаева Ләззат Молдабекқызы – «Шырақ» мүгедек-әйелдер ассоциациясы» ҚБ төрайымы, ҚР Президенті жанындағы Әйелдер ісі және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның мүшесі;

8. Козырева Евгения Александровна – «Феминистік лига» ҚБ президенті;

9. Матаев Сейтқазы Бейсенғазыұлы – Қазақстан Журналистер Одағы Басқармасының төрағасы;

10. Мектепбаева Сәуле Қайыргелдіқызы – «Penal Reform International» (Халықаралық түрме реформасы) халықаралық ұйымның Орталық Азиядағы өкілдігінің өңірлік директоры, з.ғ.к.;

11. Рахымбердин Қуат Хажұмұқанұлы – Адам құқықтары және заңдылықты сақтау жөніндегі қазақстандық халықаралық бюроның Шығыс Қазақстан бөлімшесінің директоры, Қоғамдық бақылау комиссиясының төрағасы;

12. Рубежанская Любовь Алексеевна – Ақмола облысының Қоғамдық бақылау комиссиясының төрайымы, «Луч надежды» ҚК директоры;

13. Төрегелдинов Жұмабек Сүлейменұлы – ҚР Парламенті Сенатының депутаты, ҚР Парламенті Сенатының Конституциялық заңнама, сот жүйесі және құқық қорғау органдары комитетінің мүшесі;

14. Турецкий Николай Николаевич – ҚР Президенті Әкімшілігінің Құқық қорғау жүйесі мәселелері жөніндегі бөлімінің инспекторы, з.ғ.д., профессор;

15. Түгел Ануар Құрманбайұлы – Қазақстан адвокаттар одағының президенті, з.ғ.к.;

16. Федотова Зинаида Леонтьевна – ҚР Президенті жанындағы Кешірім жасау мәселелері жөніндегі комиссияның төрайымы;

17. Шукенов Батырхан Қамалұлы – Қазақстандағы БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) ізгі ниет елшісі.

ҰАТ қатысушыларының топтарын құру процедурасы толықтай айқын және Қазақстан Республикасының кез келген азаматы үшін ашық. Сондай-ақ қоғамдық бірлестіктер ҰАТ Үйлестіру кеңесіне ҚР жеке азаматтарының кандидатурасын қарау үшін ұсынуы мүмкін. Алайда тізілімге сәйкес құжаттарды ұсынудың жалпы тәртібі барлық үміткерлер үшін бірдей. Үйлестіру кеңесінде түрлі коммерциялық емес ұйымдардың және басқа азаматтық қоғамдастық институттарының өкілдік ету мәртебесі бойынша да, «географиясы» бойынша да айтарлықтай кең (2014 жылғы Үйлестіру кеңесі мүшелерінің тізімін қараңыз).

1.6. Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияға Факультативтік хаттаманың талаптарына сәйкес қамауда ұстау орындарында алдын ала болу

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушыларынан құралатын топтардың алдын ала болу қағидалары Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 дайжылғы 26 наурыздағы № 266 қаулысымен бекітілген, ол алдын ала болулар үшін құқықтық негізді құратын нормативтік құқықтық актілердің тізілімін қамтиды, сондай-ақ ұлттық алдын алу тетігінің қатысушыларынан құралатын топтардың Қазақстан Республикасының заңдарымен айқындалған мекемелер мен ұйымдарда алдын ала болу тәртібін белгілейді.

Алдын ала болуды Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанындағы Үйлестіру кеңесі (бұдан әрі – Үйлестіру кеңесі) ұлттық алдын алу тетігінің қатысушыларынан құратын топтар жүзеге асырады. Үйлестіру кеңесі топтардың алдын ала болу жоспарларын бекітеді, олар:

- алдын ала болу түрлерін (кезеңдік, аралық, арнаулы);
- алдын ала болу мерзімдерін;
- алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдардың тізбесін айқындайды.

Кезеңдік және аралық алдын ала болуды топтар бекітілген жоспарға сәйкес жүзеге асырады. Арнаулы алдын ала болу азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалаудың түрлерін қолдану туралы келіп түскен хабарламалардың негізінде ескертусіз жүзеге асырылады. Алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдардың арнаулы алдын ала болуын жүзеге асыру үшін топтарды жіберу туралы шешімді Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қабылдайды.

Заңға сәйкес алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдар кестеде келтірілген (2-қосымша).

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысының алдын ала болуға өкілеттілігін растайтын құжат Адам құқықтары жөніндегі уәкіл беретін ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысының куәлігі болып табылады.

Топтар алдын ала болуды жүзеге асырған кезде ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысы:

- алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарды кедергісіз таңдап, баруға;
- алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарда орналасқан тұлғалармен және (немесе) олардың заңды өкілдерімен куәлерсіз әңгімелесулер өткізуге;
- азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалаудың түрлерін қолдану туралы хабарламалар мен шағымдарды қабылдауға;

- Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген өзге да құқықтарға ие болуға құқылы.

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысы заң қызметін жүзеге асырған кезде тәуелсіз. Алдын ала болу жөніндегі топқа кіретін ұлттық алдын алу тетігі қатысушысының турашылдығы күмән тудыратын жағдайлар болған кезде, ол алдын ала болуға қатысудан бас тартуы тиіс.

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушылары мекемелер мен ұйымдарда орналасқан адамдарға, сондай-ақ аталған мекемелер мен ұйымдардың персоналына құрметпен қарауға тиіс.

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушылары алдын ала болу барысында адамның жеке өмірі туралы өздеріне белгілі болған мәліметтерді осы адамның келісуінсіз жария етуге құқылы емес.

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушыларының алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдардың қызметіне араласуына жол берілмейді.

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушылары заңсыз әрекеттер жасаған жағдайда, алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдар әкімшілігінің басшысы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді жазбаша хабардар етеді.

Ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының қауіпсіздігін, соның ішінде аумақта еріп жүруді қамтамасыз ету алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдардың әкімшілігіне жүктеледі. Мекеме мен ұйымның әкімшілігі қауіпсіздікке төнген нақты қауіп және әңгімелесудің құпиялылығын шектеу қажеттілігі туралы ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысын хабардар етеді. Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысының алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарда орналасқан тұлғалармен әңгімелесудің құпиялылығын шектеуден бас тартуы жазбаша ресімделеді.

Алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарда топтардың алдын ала болуы мерзімі жолда жүру уақытын есептемегенде екі жұмыс күнінен аспауы тиіс. Алдын ала болу мерзімін ұзартуға ерекше жағдайларда Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің келісімімен бес жұмыс күнінен аспайтын мерзімде жол беріледі.

Ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының алдын ала болу бойынша шығындарын өтеу бөлінген бюджет қаражаты шегінде жүзеге асырылады.

Әрбір алдын ала болу нәтижелері бойынша топ атынан Үйлестіру кеңесі бекіткен нысан бойынша болу туралы жазбаша есеп жасалады және Үйлестіру кеңесіне беріледі, оған алдын ала болуды жүзеге асырған топтың барлық мүшелері қол қояды. Ерекше пікірі бар топ мүшесі оны жазбаша ресімдейді және есепке қоса береді.

Алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдардың ұлттық алдын алу тетігінің қатысушыларынан құралатын топтардың алдын ала болу туралы есебі Үйлестіру кеңесіне:

- кезеңдік алдын ала болу үшін екі апталық мерзімде;

- аралық алдын ала болу үшін бес күндік мерзімде;
- арнаулы алдын ала болу үшін екі күндік мерзімде ұсынылады.

Алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарда алдын ала болу туралы топтардың есептері құпия болып табылады (Ереженің 17-тармағы).

2. Ішкі істер министрлігіне бағынысты мекемелерде орналасқан тұлғалардың жағдайы

2.1. ҚР ІІМ ҚАЖК мекемелерінде

Жалпы жағдай

ҰАТ іске асырудың қалыптасқан әлемдік тәжірибесі бойынша күдіктілер, қылмыс жасауда айыпталушылар, сотталушылар орналасқан қамауда ұстау және бас бостандығынан айыру орындарында алдын ала болуларына ерекше көңіл бөлінуде.

Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушылары 2014 жылғы наурыз-сәуірде Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелеріне (тергеу изоляторлары мен сот ұйғарымы бойынша бас бостандығынан айыру түріндегі жазалауды өтеп жатқан тұлғалар үшін мекемелер) кіруге қол жеткізді.

2014 жыл ішінде қылмыстық-атқару жүйесінің 72 мекемесінде болды – бұл тергеу изоляторлары мен түзеу мекемелері, осындай мекемелерде 12 арнаулы алдын ала болулар өткізілді.

Тергеу изоляторларында алдын кесу шарасы ретінде қамауға алу қолданылатын күдіктілер және қылмыс жасаған деп айыпталғандар, одан басқа мекеменің шаруашылық қызметін қамтамасыз ету үшін қалдырылған сотталушылар, сондай-ақ әрі қарай бас бостандығынан айыру орнына көшірілу барысында уақытша ұсталатын сотталушылар орналасқан. Тергеуде жүргенде сотқа дейінгі қылмыстық тергеу барысында қамауда ұсталынады, бұл тұлғалардың кінәсі әлі дәлелденбеген және бұл қамауда ұстау жазалау емес, тек қана қылмыстық процесті қорғау үшін арналған шара болып табылады. Сонымен қатар, бұл тұлғалар кей жағдайда ұзақ уақыт бойы азаптау мен қатыгез іс-әрекеттерді қолдану тәуекелі, орналасудың нашар жағдайларында ұсталынады.

Тергеу мекемелерінде сот ұйғарымы бойынша бас бостандығынан ұзақ мерзімге айырылған тұлғалар орналасқан. Бірқатар жағдайлар, соның ішінде субъективті жағдайлар себебінен, қоғамнан жабық бас бостандығынан айыру орындарында көп жағдайда адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарының бұзушылықтары байқалады.

ҚР ІІД ҚАЖК бағынысты мекемелер ҰАТ енгізілуіне дейін-ақ адам құқықтарын қоғамдық бақылау (қоғамдық мониторинг) жүзеге асырылған орындар болып табылады. Осындай бақылауды қоғамдық бақылау комиссиялары (ҚБК) жүргізеді және Қазақстан Республикасы Қылмыстық атқару кодексінің тиісті нормаларымен заңнамалық бекітілген. Адам құқықтарының барлық спектріне

мониторинг жүргізуден ерекшеленетіні, азаптауларды алдын алу бойынша ҰАТ қатысушылары осындай мекемелерде адам құқықтарымен қалыптасқан жағдайды адамның ар-намысын, оған конституциялық қолсұқпаушылық қағидасын қолдау, оқиғаларды, салдарларды немесе қатыгез іс-әрекеттер, жазалау немесе азаптаулар жағдайларын белгілеу (қажет болған жағдайда) тарапынан зерттеген.

Жағдайды бағалау

Қатыгез және ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттердің айқын фактісі ұстаудың тиісті емес жағдайлары, тозып кеткен инфрақұрылым, өткен ғасырдың ортасында, немесе одан да ерте салынған, бір бөлігі жөндеу жұмыстарын қажет ететін, сондай-ақ апатты жағдайдағы ғимараттар мен үйжайлар болып табылады. Мысалы, Шығыс Қазақстан (ОВ-156/19), Қарағанды (АК-159/1), Алматы (ЛА-155/16) облыстарындағы, Астана қ. тергеу изоляторлары, ЛА-155/6, ОВ-156/22, ГМ-172/1, ГМ-172/8 түзеу мекемелері. Санитарлық-гигиеналық нормалар мен талаптарды сақтамау, санитарлық тораптардың, кәріздердің қанағаттанарлықсыз жағдайы, төсек орын құралдарының лайықсыз күйі Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Қостанай, Ақтөбе облыстарының тергеу изоляторларында және Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Қостанай, Қызылорда облыстарының, Алматы және Астана қалаларының жекелеген түзеу мекемелерінде байқалады.

ОВ-156/3 мекемесінің АИ,

*Санторан, ЕС-164/4 мекемесі
Өскемен қ*

*Семей қ. ТИ камерасы
Горный ауылы, СҚО*

Ұсынылған есептерді талдау қамауда ұстау және бостандығынан айыру орындарында медициналық және медикаментоздық қамтамасыз ету жеткіліксіздігі, медициналық мамандардың кадрлық тапшылығы сияқты проблемалар шешілмей қалғанын көрсетіп отыр. Мекеме аумағында сотталушы мүгедектердің жүріп қозғалуы, соның ішінде қыдыру проблемасы бар, мүгедектерге арналған арбалардың тозуы Солтүстік Қазақстан және Шығыс Қазақстан облыстарының түзеу мекемелерінде белгіленген, Павлодар облысының тергеу изоляторларында стандартты үйжайлар жағдайында мүгедектерді орналастыру үшін құрылғылардың болмауы белгіленген.

ЕС-164/4 мекемесі, Горный ауылы, СҚО

ҰАТ қатысушыларының есептерінде сыртқы дүниемен байланыстың шектілігі (мекемелерде кезеңдік баспасөз басылымдарының, кітаптардың, радионүктелердің жоқтығы немесе аз болуы, туысқандармен телефон арқылы сөйлесулерді уақытын ерікті азайту) белгіленген. Уақытша оқшаулау және ұзақ мерзімге бостандықтан айыру орындарында азаптауды және қатыгез іс-әрекеттерді алдын алудағы маңызды фактор осындай мекемелерде орналасқан тұлғалардың шағымдарды беру тетіктеріне қолжетімділігі болып табылады. Көптеген есептерде тергеудегі- қамауға алынғандар, сотталушылардың заңды құқықтары мен мүдделері, олардың мемлекеттік органдарға және құқық қорғау ұйымдарына жүгіну тәртібі мен процедурасы туралы ақпараттың жоқтығы немесе жеткіліксіз қол жетімділігі, шағымдарды берудің тиісті каналдарының жоқтығы белгіленген.

УК-161/2 жататын үйжайы, Қостанай қ.

ОВ-156/3 мекемесінің медсанбөлімі, Өскемен қ.

Әрине, уәкілетті органның жазалауды орындау, сотталушыларды ұстау және жазалауды өтеу тәртібінің жағдайларын жақсарту, азаматтық қоғамдастықтың пенитенциарлық мекемелерінің қызметіне қатысуы жүйесін жетілдіру үшін жүргізіп отырған жұмысын атап өту қажет.

Сонымен қатар, жалпы жағдай назарды және ең бастысы, тұрғын үйжайларды сәйкес келтіру үшін, жаңа мекемелерді салу, тиісті медициналық қамтамасыз ету, материалдық-тұрмыстық ұстау жағдайларын қамтамасыз ету үшін айтарлықтай бюджеттік қаражатты тартуды қажет ететіндей баға беріледі.

Тұлғалардың қамауда ұстау және бостандықтан айыру орындарында

аталған жағдайдарды ұзақ уақыт бойы орналасуы қатыгез және ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер болып танылуы мүмкін.

ҰАТ қатысушыларының тікелей өздері болған мекемелердің әкімшілігіне жіберген бірқатар ұсынымдар қалыптасқан жағдайды өзгерту бойынша нақты ұсыныстарды қамтиды.

Есепті жылы арнаулы болулардың айтарлықтай санын ҰАТ қатысушылары ҚАЖ мекемелеріне бару үшін сұратқан еді. Барлығы 12 болу өткізілді, оның 4 – тергеу изоляторларында, 8 – түзеу мекемелерінде.

11 арнаулы болулар нәтижесінде материалдар прокуратура органдарына жолданған еді, болу барысында келіп түскен шағымдар Адам құқықтары жөніндегі уәкіл офисінің қарауына қабылданды. Прокуратура органдары жіберілген материалдарда баяндалған барлық фактілер бойынша тексерістер өткізді.

2014 жылы ҰАТ қатысушылары мекемелерде арнаулы болудың нәтижесінде қылмыстық-жазалау әрекеттер жасауда күдікті лауазымды тұлғаларға қатысты 3 қылмыстық іс қозғады.

1. БҚО бойынша ҚАЖД РУ-170/1 мекемесінде орналасқан тергеудегі-тұтқынға алынған А.А.Бурлаковтың шағымы бойынша (полиция қызметкерлерінің азаптауды қолдану фактісі бойынша);

2. Астана қ. бойынша ҚАЖДЕЦ-166/5 мекемесі - сотталушы С. Ушениннің шағымы бойынша - (қызметтік өкілеттіктерін асыра пайдалану фактісі бойынша) - кейіннен іс тоқтатылды;

3. Астана қ. бойынша ҚАЖД ЕЦ-166/5 мекемесі – Б. Әуелбековтің шағымы бойынша - (қызметтік өкілеттіктерін асыра пайдалану фактісі бойынша) - кейіннен іс тоқтатылды.

ҚР ПМ ҚАЖК барлық мекемелерінде дерлік «әкімшілікке деген ниеттілігі» қағидасы бойынша кемсітушілік тің бар болуын атап өту қажет. «әкімшіліктің ерікті көмекшісі» институтының реттелмеген заңнамалық құқықтық актілері ҚР ПМ ҚАЖК пенитенциарлық мекемелерінде тәртіпті сақтау үшін әкімшіліктің сотталушы топтарға жіберіп отырған зорлық пен кемсітушіліктің жаңашыл құралы болып табылады.

ҰАТ қатысушыларының мекемелердегі «этап қабылдау» процедурасына деген қарым-қатынасы бір мағыналы емес: процедура ерікті сипатта, оған мекеменің қызметкерлері де, камуфляждағы және маскарлардағы ішкі әскердің бақылаушылық құрамы да қатысады. Мұндай процедура нормативтік-құқықтық актілерде бекітілуі қажет, мекемелерге жаңадан келіп жатқан сотталушылар үшін заңды салдарлар әкелуі тарапынан болжамды болуы керек.

Алғашқы арнаулы болулар «этап қабылдау» кезінде туберкулезбен науқастанған сотталушыларға қатысты азаптауларды қолдану туралы мәлімдемелерден туындаған еді. Сотталушылардың айтуы бойынша ҰАТ қатысушыларының есептерінде қатыгез, ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттерді қолданатындығы көрсетілген еді. Мысалы, Солтүстік Қазақстан облысы бойынша ҚАЖД ЕС-164/8 мекемесінде болған кезде жаңадан келген сотталушылар арнайы

құралдарды қолдану, түнгі уақытта «қояндар» кейпінде ұзақ уақыт бойы отыруға мәжбүрлеу, жалаңаш күйде унитаздарды жуу, жыныстық сипаттағы қоқан-лоқылар көрсету және т.б. туралы куәландырып отыр.

Жамбыл облысы бойынша ҚАЖД ЖД-158/7 мекемесінде арнаулы болған кезде ҰАТ қатысушылары сотталушылар 13-15 сағат бойы алаңда орналасқанын, осы уақыт ішінде оларды жүресінен отыруға, пәрмен бойынша қолдарын басының арт жағынан ұстап тұрып отыруға мәжбүрлеткенін, табиғи зәрулікті жіберуге тыйым салғанын, науқас сотталушылар аумақты абаттандыру бойынша төленбейтін жұмыстарға тартылғанын атап өтті, психологиялық және қол күшін жұмсау орын тапқан еді.

ҰАТ қатысушылары Астана қ. бойынша ҚАЖД түзеу мекемесінде болған кезде де жаңадан келген тұлғалардың Мекеменің ішкі тәртібі ережелерімен «тұрып» танысуы фактісіне тап болды. Сонымен бірге мұндай тұру күні бойы тамақ ішу мен туалетке бару үшін үзіліс жасаумен қосқанда ұласатын.

Сондай-ақ қатыгез және ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер фактілері тергеу изоляторлары мен түзеу мекемелерінде тінту іс-шараларын өткізу кезінде де орын алды.

Пенитенциарлық мекеменің қызметкерлері заңнаманың нормаларын

басшылыққа алып, осындай мекемелерде орналасқан тұлғалар режимін, қадағалау мен бақылауды қамтамасыз ету үшін тежейтін сипаттағы шараларды қолдануға құқылы. Сонымен қатар, осындай шаралар қажеттілік пен үйлесімділік қағидаларымен шектелуі қажет, сондай-ақ жазалау, қорқыту, зорлыққа бағытталған құралға айналмауы керек, ар-намысты қорлайтын және жанға бататын сипатта болмауы керек.

Азаптау мен қатыгез іс-әрекетті қолдану практикасына қарсы күресте маңызды рольді медициналық қызметкерлері атқарады, олар уақытылы медициналық көмек көрсетіп, дене жарақаттарын белгілеп қоюға міндетті. Мысалы, осындай уақытылы көрсетілмеген медициналық көмек пен дене жарақаттарын тіркеу фактілері ҰАТ қатысушылары Жамбыл, Солтүстік Қазақстан облыстарындағы түзеу мекемелерінде арнаулы болған кезде, сондай-ақ Шығыс Қазақстан, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстарындағы мекемелер қызметкерлерінің әрекеттеріне сотталушылар мен олардың туысқандарының шағымдарында белгіленген еді.

ҰАТ қатысушыларының арнаулы болулары кезінде сотталушылардың құқық қорғау ұйымдарына шағымдар мен өтініштермен жүгіну салдарларынан қауіптенетіні байқалды.

ҰАТ барлық дерлік топтары ҚР ІІМ ҚАЖК мекемелерінің өскен «милитарландыруын» атап өтті, бұл әрбір сотталушының Қазақстан Республикасының әнұранын жатқа білуі, сап түзіп жүруі, алаңда және мекеме аумағында жүрген кезде саптық өлеңдерді айтуы міндеттерімен білдірілді. Сотталушылардың мекемелердің қызметкерлеріне баяндама жасаған кезде «түзелу жолына нық тұрдым» деген міндетті сөздерін қосып айту міндеті кей түсінбестікті туғызуда.

Мекемелер әкімшілігінің өкілдері мен ҰАТ қатысушылары арасында тартысты жағдай оқиғалары орын алды, олар шынайылыққа жанаспаудағы өзара айыптаумен, сондай-ақ ҰАТ қатысушыларының тарапынан өкілеттіктерді қасақана асыра пайдаланумен білдіріледі.

ҰАТ іске асырудағы проблемалық мәселелердің бірі есепті жыл бойы мекемелердің жекелеген қызметкерлерінің осы тетіктің қызметі, оның мақсаттары мен міндеттері туралы хабардар болмауы болып табылады.

ҰАТ мүшелерін ҚР ІІМ ҚАЖК мекемелерінің аумағына тиісті рұқсат қағазын ресімдеу арқылы кіруі «бөгетсіз кіру» деген заңнамамен бекітілген ұғымға толықтай сай келмей тұрғанын атап өту қажет.

2.2. Уақытша ұстау изоляторларында, қабылдау- тарату орындарында, арнайы қабылдау орындарында

Жалпы жағдай

Уақытша ұстау изоляторы қылмысты жасауда күдік бойынша ұсталған тұлғалардың қамауға алу үшін арналған. Қылмысты жасауда күдік бойынша

қамауға алынғандарды уақытша ұстау изоляторларына орналастыру тергеуші немесе анықтаушының жасаған қамауға алу хаттамасы бойынша жүзеге асырылады. Алдын кесу шарасы ретінде тұтқынға алу шарасы қолданылған күдіктілерді, айыпталушыларды, сотталушыларды орналастыру тергеу изоляторына алыс жерде орналасқандықтан немесе тиісті қатынас жолдарының жоқтығынан жеткізу мүмкіндігі болмаған жағдайда судьяның қаулысы бойынша жүзеге асырылады.

Ішкі істер органдарының арнайы қабылдау орындарында әкімшілік тұтқынға алуға ұшыраған тұлғалар, қабылдау-тарату орындарында 4 әрекеттерінде әкімшілік құқық бұзушылық пен қылмыс белгілері және жеке басын өзге тәсілдермен анықтау мүмкіндігі болмаған кезде белгілі тұрғылықты орны жоқ және (немесе) жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған тұлғалар орналасқан.

Қамауға алу кезінде қамауға алынған тұлға құқықтарының бұзылу қаупі қамау болудың алғашқы уақыты ішінде ерекше жоғары болып табылады, бұл кезде ол анағұрлым осалдау болып келеді. Негізінен, осындай орындар ұзақ уақыт орналасу үшін арналмаған, сонымен қатар полиция қызметкерлерінің түсініктемелерді алу үшін өз өкілеттіктерін асыра пайдалану, сондай-ақ қамауда ұстаудың қанағаттанарлықсыз жағдайлар ықтималдығы бар.

Жағдайды бағалау

ҰАТ қатысушылары қарастырылып отырған кезеңде барлығы 101 мекемеде болды, оның ішінде:

- уақытша ұстау изоляторлары – 73;
- қабылдау–тарату орындары – 11;
- арнайы қабылдау орындары – 17.

Мекемелер мен ұйымдарда алғашқы алдын ала болулардың нәтижелері билік органдары қоғамнан уақытша оқшаулау орындарында адам құқықтарымен қалыптасқан жағдайды жақсарту бойынша шаралар қолданып жатқаны, елдің көптеген өңірлерінде қамауға алынған тұлғаларды орналастыру үшін жаңа ғимараттарды пайдалануға бергені, ұстау жағдалары жақсарғаны туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, қамауда ұстау орындарында адам құқықтарын бұзу және ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттердің түрлеріне жол беру орын алып келеді.

Солтүстік Қазақстан облысының Мәмлұт ПАБ УҰИ, Батыс Қазақстан облысының ПД Теректі ПАБ УҰИ, Атырау облысының Құлсары қ. ІКБ жанындағы УҰИ, Павлодар қ. Солтүстік ПАБ УҰИ, Қостанай қ. ПД УҰИ, Шығыс Қазақстан облысының Семей қ. ІБ УҰИ, ОҚО Түлкібас ПАБ УҰИ, Маңғыстау облысының Қарақияң ПАБ УҰИ және арнайы қабылдау орны, Қостанай қ. ІБ арнайы қабылдау орны, Алматы қ. ПД қабылдау–тарату орындары халықаралық және ұлттық стандарттарға сәйкес келмейтін ғимараттарда орналасқан (ескі құрылыс ғимаратында, жертөле немесе жартылай жертөле үйжайларында, үйжайларға күрделі жөндеу жұмыстары қажет) .

Алматы қ. ПД қабылдау-тарату орны

Көптеген мекемелерде негізгі орналасу жағдайларының жоқтығы, орналасу нормаларын (лық толған немесе орналасқан тұлғаларды әркелкі бөлу) және санитарлық алаңды сақтамауы белгіленді. Көп жағдайда уақытша ұстау мекемелерінде табиғи жарықтандырудың жеткіліксіздігі мен камераларда тәулік бойы реттелетін жарықтандырудың болмауы, табиғи вентиляцияға және оны реттеуге шектеулі қолжетімділік орын алуда.

Семей қ. уақытша ұстау изоляторы

Көп жағдайда уақытша ұстау изоляторларында, арнайы қабылдау орындарында және қабылдау-тарату орындары ыстық сумен қамтамасыз етілмегендігі, жылдың суық мезгілінде температура режимінің жетіспеуі, санитарлық тораптардың, кәріздердің қанағаттанарлықсыз жағдайы, төсек орын құралдарының лайықсыз күйі (жекелеген мекемелерде жататын орындардың болмауы), жеке бас гигиенасы құралдарының, камералар мен үйжайларды санитарлық залалсыздандыру құралдарының жоқтығы, көтеріңкі ылғалдылық байқалды. Адами ар-намысты қорлайтын фактор камераларда табиғи қажеттіліктерді жіберу орындарының оқшауланбауы, ауызсу суы бар

ыдыстың жоқтығы болып табылады. Барлық көрсетілген жағдайлар тұтқынға алынғандармен қарым-қатынастың халықаралық нормаларына қарама-қайшы болып келеді, ал тұтқынға алынғандарды осындай жағдайларда ұстау азаптауға теңбе тең.

Ұсынылған есептерді талдау қамауда ұстау орындарында медициналық қызмет көрсетуге қолжетімділік, медициналық қызметкерлердің өз міндеттеріне немқұрайлы қарауы сияқты проблемалар шешілмей, қалып жатқаны, азаматтық медициналық ұйымдармен өзара әрекеттесу толық дәрежеде ұйымдыстырылмағанын көрсетіп отыр. Рудный қ. ПД УҰИ-да жыныстық қолсұқпаушылықпен байланысты қылмысты жасауда күдікті болып келетін тұлғаға медициналық көмекті көрсетуден бас тарту фактісі бар. Сондай-ақ уақытша ұстау изоляторларының бірінде қамауда ұсталғанмен құпия әңгімелесу кезінде мұндай мекемелерде қамаудағы тұлғаның тартылып жатқан қылмыстық бабы туралы ақпарат ортаға белгілі болатыны, және көп жағдайда бұл зорлық іс-әрекеттердің себебіне айналатыны туралы айтылған еді.

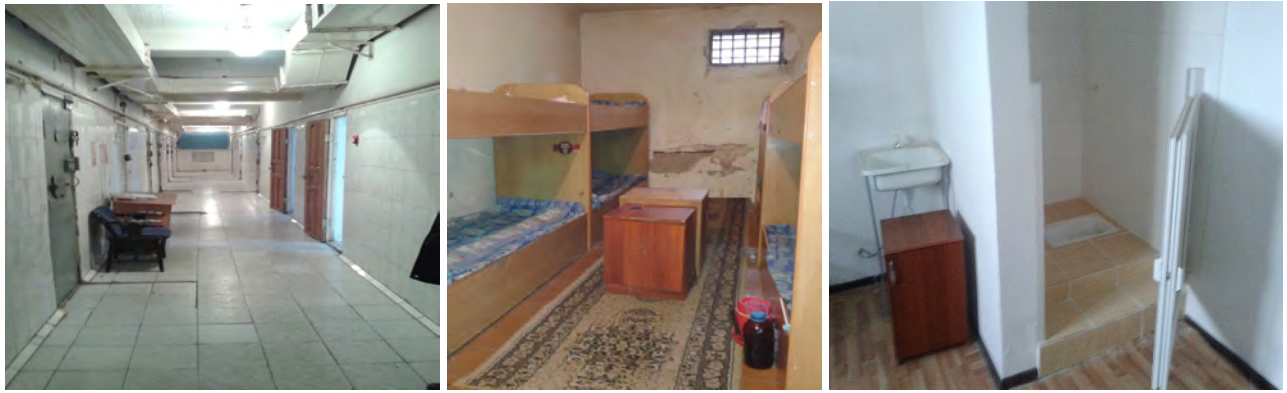
Дене жарақаттарын анықтау, қарау, тіркеу тетіктерінің жоқтығы мекемелерге алдын ала болу бойынша ҰАТ көптеген қатысушылардың есептерінде атап өтілген.

Ішкі істер министрлігіне бағынысты барлық қамауда ұстау орындары үшін маңызды проблеманы атап өту қажет, - бұл сыртқы дүниемен (кезеңдік басылымдардың, кітапханалық қордың, радиоқойылым нүктелерінің, телефон арқылы сөйлесу мүмкіндігінің жоқтығы) байланыстың жоқтығы.

2.3. Қорытынды және ұсынымдар

Қарастырылып жатқан кезеңде ҚР ІІМ мекемелерінде болған ҰАТ қатысушыларының қорытындылары мен ұсынымдары Қазақстан Республикасының әрекеттегі заңнама нормаларына және белгіленген халықаралық нормалар мен стандарттарға негізделген. Сондай-ақ жағдайды бағалау үшін Қамаудағы адамдармен қарым-қатынастың ең төменгі стандарттық ережелері (бұдан әрі – ЕСЕ) және азаптаулар және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлері туралы мәселесі жөніндегі арнайы баяндамашының баяндамасы (Қазақстан Республикасына миссиясы, 2009 жылғы 5-13 мамыр) пайдаланылды.

ҰАТ өз ұсынымдарының көбінде мекемелер әкімшілігіне және ведомстволардың басшылығына тұрғын үйжайларының, санитарлық-гигиеналық жағдайларының, медициналық қызмет көрсетудің, тамақтандыру жағдайларының, спортпен шұғылдану мен сыртқы дүниемен (БАҚқа қолжетімділік, кездесулер, телефон арқылы сөйлесулер) байланыстар үшін жағдайлардың ведомстволық нормативтермен және ЕСЕ сәйкессіздіктерін жою бойынша нақты ұсыныстарды ұсынады.

Алматы облысының Қарасай ауданы ІІД уақытша ұстау изоляторы, Қаскелен қ.

Осындай ұсыныстарды (ұсынымдарды) облыстар бойынша жинақтауды прокуратура органдары қызметкерлері заңда көзделген прокурорлық жауап қайтару шарасын қолдану үшін бақылауға алуы тиіс деп көрінеді, себебі осындай сәйкессіздіктер тікелей немесе жанама түрде ҚР ІІМ мекемелерінде қамауда орналасқан тұлғалардың адами ар-қасиеті мәселелерін қозғайды.

Алайда, осы баяндамада ҚР ІІМ мекемелерінде адами ар-намысына қолсұқпаушылық пен қатыгез іс-әрекеттер, жазалау оқиғаларына жол бермеу, сондай-ақ азаптауды алдын алуға тікелей қатысты кейбір ұсынымдарды көрсету қажет.

ҰАТ іске асырудағы маңызды проблемалық мәселелердің бірі ҰАТ туралы Заңның әрекеті аясына кірген мекемелердің жекелеген қызметкерлерінің дәне басшылығының аталған тетіктің қызметі, оның мақсаттары мен міндеттері туралы хабардар болмауы болып табылады. Бірқатар өңірлерде түзеу мекемелерінде, уақытша ұстау изоляторларында, арнайы қабылдау орындарында, қабылдау–тарату орындарында арнаулы алдын ала болуы кезінде ҰАТ қабысушыларын мекемелерге кіргізбеу, фото және бейнефиксаторларын тартып алу фактілері орын алды. Жағдайды реттеу үшін Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мекемесінің орталық мемлекеттік органға мәлімдеу арқылы араласуы қажет болды.

Осыған байланысты, орталық органдардың да, ведомстволық бағынысты, аумақтық, жергілікті бөлімшелердің және мекемелердің қызметкерлері арасында азаптауға қарсы күрес бойынша құрылған тетіктің маңыздылығы туралы ақпараттық жұмысты тұрақты негізде жалғастыру өте қажет.

Арнайы құралдарды негізсіз қолдану, ІІМ бағынысты мекемелер мен ұйымдарда орналасқан тұлғаларға қызметкерлердің психологиялық қысым және күш жұмсау (жүйесіз сипаттағы) практикасын назарға ала отырып, жабық мекемелерде адам құқықтарын сақтау туралы, сондай-ақ қатыгез іс-әрекеттерді қолданғаны үшін лауазымды тұлғалардың жауапкершілігі туралы мекемелер персоналының хабардарлығын арттыруды қамтамасыз етуін ұсынып отырмыз.

Бас бостандығынан айыру орындарында орналасқан тұлғалардың олардың құқықбұзбаушылықжүріс-тұрысқа және әрі қарай әлеуметтік бейімделуге, қоғамға араласуға түрмедегі қамаудың жағымсыз салдарларын азайтуға ынталандыру мақсатында тәрбиелік ықпал ету, олардың психологиялық коррекция әдістерінің

спектрін, сотталушылардың өндірістік әлеуетін және еңбекпен қамтуын кеңейту қажет.

Сотталушыларға және теургеудегі қамауда орналасқан тұлғаларға түзеу мекемелері мен тергеу изоляторларында өз құқықтары мен мүдделерінің бұзылғаны туралы шағымдармен жүгінуде кедергі жасау практикасын, қоғамнан уақытша оқшаулау орындарында жүгіну тетіктерінің жоқтығын ескере отырып, қамауда және бостандығынан айыру орындарында орналасқан тұлғалардың өздерінің құқық қорғау ұйымдары мен құқық қорғау органдарына жүгінуге берілген құқықтарын іске асыруға қолжетімділігін және хабардарлығын қамтамасыз етуді ұсынып отырмыз. Бұл ретте мекемелер қызметкерлерінің заңсыз әрекеттеріне шағымданған тұлғаларды қудалау практикасын жоюды ұсынып отырмыз.

Қауіптер мен қиындықтарға толы жұмыстың сипатын ескере отырып, мекемелер мен ұйымдар қызметкерлерінің еңбек жағдайларын жақсартуға, олардың әлеуметтік қорғалуына, қоғамның сенімін арттыруына назар аудару қажет.

Қоғамды мекемелердің қызметіне, әсіресе, оңалту және білім беру бағдарламалар үдерісіне және т.б. тарту практикасын жетілдіру қажет.

1. Ұлттық қауіпсіздік комитетіне бағынысты мекемелерде орналасқан тұлғалардың жағдайы

3.1. Жалпы жағдай

Осы баяндамада ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитетіне қарасты мекемелерде қалыптасқан жағдайға толықтай сипаттама беруге мүмкіндік болмады, себебі осындай төрт мекеменің арасынан ҰАТ қатысушылары екі рет тек бір тергеу изоляторында болды. Алайда, ҰАТ қатысушылары мекеменің жұмысындағы бірқатар кемшіліктерді ашып анықтады, және олар мекеме әкімшілігі мен Комитет басшылығы деңгейінде шешілуі қажет.

Жалпы мекеменің жұмысы қанағаттанарлықтай болып бағаланады. ҰАТ қатысушылары қатыгез іс-әрекеттер немесе азаптаулар көріністерін тіркемеді.

3.2. Жағдайды бағалау

ҰАТ қатысушылары мекеме жұмысында төмендегідей ақауларды және НҚА кейбір сәйкессіздігін белгіледі:

- табиғи жарықтандырудың жеткіліксіздігі;
- орындықтардың тиісті санының жоқтығы;
- мониторинг кезінде туалеттердің сантехникалық құрылғыларының жұмыс істемеуі (қамаудағылар нәжістерін өздері төгіп кетіруі және т.б.)

Сотталушылар мен тергеудегі қамауға алынғандар заңда белгіленген мерзімде олардың хаттарына жауап ұсынбаған мемлекеттік органдардың жұмысына шағымданды.

ҰАТ қатысушылары әзірлеген ұсынымдарының тізілімі мекеменің

әкімшілігіне берілді. Алайда оларды орындау мекеменің барлық үйжайларын ағымдағы жөндеуге жасалынған жобалық-смета құжаттамасы (ЖСҚ) бойынша белгілі ақшалай қаражатты бөлу кезінде ғана мүмкін.

3.3. Қорытынды мен ұсынымдар

ҰАТ қатысушыларының ведомствоның бір мекемесінде алдын ала болуы бойынша жалпы жағдайы туралы қорытынды жасауға мүмкін емес. Алайда қадағалау органы мекеме әкімшілігінің ұсынымдарды орындауына назар аударуы керек.

ҰАТ қатысушыларының адами ар-қасиетті қорлау, қатыгез іс-әрекеттер немесе азаптаулар оқиғаларын анықтамауы мекеме басшылығына осындай фактілер мен көріністерге жол бермеуіне деген назарын азайтуға себеп болмай тұр, сондай-ақ жеке құрамды азаптауды алдын алу жөніндегі заңнамамен, осы саладағы халықаралық стандарттар мен ҰАТ туралы нормативтік құқықтық актілермен таныстыруын міндеттейді.

2. Қорғаныс министрлігіне бағынысты мекемелерде орналасқан тұлғалардың жағдайы

4.1. Жалпы жағдай

Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігінің әскери полиция бөлімдерінің гауптвахталарында орналасқан тұлғаларға арналған мекемелердегі жалпы жағдайды ҰАТ қатысушылары жалпы қанағаттанарлықтай деп сипаттайды. Мекемелердің (гауптвахталардың) атына бірқатар ескертулер бар, тұрғын үйжайлардың (камералардың) күйі «тұрғын үйжайлар» деген атауы мен белгіленуіне терезелердің жоқтығынан, соның салдарынан табиғи жарықтандырудың жоқтығынан сәйкес келмейді.

Кейбір гауптвахталар жөндеу жұмыстарын жасау үшін ішінара немесе толықтай жабық тұрды. Медициналық көмек көрсету жұмысында кемшіліктер бар. ҚР ҚМ Тараз және Ақтөбе гарнизондарындағы гауптвахталары алаңдатушылықты тудыруда, ондағы жалғызбасты камераларда терезелер, сантораптар жоқ және ҰАТ қатысушылары оларды ауа мен жарық кірмейтін «тас қаптар» деп сипаттама берді.

ҰАТ қатысушылары барлығы ҚР ҚМ әскери полициясының 4 гауптвахтасында болды.

4.2. Жағдайды бағалау

ҚР Қорғаныс министрлігінің әскери полиция бөлімдерінің гауптвахталарының жалпы жағдайының сипаттамасы қалыптасқан жағдайды, бірінші кезекте, қадағалау органдары мен министрлік басшылығының барынша назарын қажет ететін ұстау жағдайларын бағалауға мүмкіндік береді. Жағдайды өзгерту бойынша кідірткісіз шаралар қолдану және оны лауазымды тұлғалардың

түсінуі қажет.

Ілесіп жүрген тұлғалардың ақпараты бойынша жыл сайын гауптвахталарда орналасқан әскери қызметшілердің саны азайып келуі белгіленуді, бірінші кезекте, бұл елдің әскери күштеріндегі әскери тәртіптің нығаюымен байланысты.

Алайда, бар болған проблемалаық мәселелер, атап айтқанда, гауптвахталардың орналасуы, медициналық қызметшілердің гауптвахталардан алыста орналасуы, әскери қызметшілердің басқа гарнизоннан қабылда практикасы, жөндеу жұмыстарын жүргізу қажеттілігі бойынша мәселелерді де шешу қажет.

4.3. Қорытынды мен ұсынымдар

Қоғам мен мемлекеттік, соның ішінде қадағалау органдарының азаматтық сектордың пенитенциарлық мекемелерінің проблемаларына ерекше назары ҚР Қорғаныс министрлігінің әскери полициясының мекемелерінің бақылау мен назарының тиісті деңгейін төмендетті. Қазақстандағы стандарттар сотталушыларды, тергеудегілерді (тұтқынға алу түріндегі алдын кесу шарасымен) немесе ҚР Қорғаныс министрлігінің әскери бөлімшелерінде әкімшілік тұтқынға алуға ұшырағандарды қамауда ұстауға арналған барлық мекемелер үшін бірдей.

ҰАТ қатысушыларының мекеме әкімшілігіне жіберген ұсынымдар тізілімін әскери қадағалау органы бақылауға алуы керек. Айтарлықтай назарды тұрғын үйжайларын (камералар мен ғимараттарды) санитария, гигиена талаптарын, сыртқы дүниемен байланысты, мекемелер қызметкерлерінің және онда орналасқан тұлғалардың конституциялық құқықтары мен міндеттерін білуін қамтамасыз етумен бірге әрекеттегі заңнаманың нормаларына сәйкес келтіруге бөлу қажет.

5. Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне бағынысты мекемелерде орналасқан тұлғалардың жағдайы

5.1. Жалпы жағдай

«Халық денсаулығы мен денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасы Кодексіне сәйкес ҰАТ қатысушылары төмендегідей мәжбүрлеп емдеуге арналған ұйымдарда болады: мамандандырылған туберкулезге қарсы ұйымдар, мәжбүрлеп емдеуге арналған наркологиялық ұйымдар, медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдануға арналған психиатриялық стационарлар (жалпы үлгідегі мәжбүрлеп емдеуге арналған психиатриялық стационар, мамандандырылған үлгідегі психиатриялық стационар, интенсивті қадағалаумен мамандырылған типтегі психиатриялық стационар).

Аталған мекемелерге ҰАТ қатысушылары 2014 жылғы наурыз-қарашада кіруге рұқсат алды. Қарастырылып жатқан кезеңде 71 медициналық ұйымда болды, оның ішінде:

- Туберкулезге қарсы диспансерлерде, ауруханалар мен туберкулезге

қарсы кабинеттерде – 21;

- Психоневрологиялық диспансерлерде, психиатриялық ауруханаларда – 25;

- Наркологиялық диспансерлерде және ауруханаларда, оның ішінде алкоголизм мен нашакорлықты мәжбүрлеп емдеуге арналған мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемелерде – 25.

Соның ішінде Жамбыл облыстық туберкулезге қарсы диспансерге 2014 жылғы 24-25 қыркүйекте 1 арнаулы болу өткізілді.

Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне бағынысты мекемелер ҰАТ құру және әрекетке енгізуге дейін таңдаулы және Адам құқықтары жөніндегі уәкіл аппараты қызметкерлерінің мониторингтік сапарлары шеңберінде жеке-дара мекемелерінде адам құқықтарын қоғамдық бақылау (қоғамдық мониторинг) жүзеге асырылған орындар болып табылатынын атап өту қажет.

Аталған факт есепті кезеңде ҰАТ өңірлік топтары болған мандатпен басқарылған барлық мекемелердің ішінен медициналық мекемелердің арасынан ҰАТ топтарын мекемеге кіргізбеу, сондай-ақ жалпы ұстау жағдайларына және аталған ұсынымдарды орындамауға қатысты ескертулерге тіке жауап беру фактілері көбірек орын алды.

Осылайша, қызметкерлердің ҰАТ қызметі туралы хабардар болмауы себебінен мекемелерге уақыт кідірісімен кіру орын алды. Кіру тек облыстық денсаулық сақтау басқармалар мен Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталықпен телефон арқылы консультация алуынан кейін ғана жүзеге асырылды. Осындай жағдайлар Солтүстік Қазақстан облысының облыстық психоневрологиялық диспансер мен облыстық наркологиялық диспансерде, Оңтүстік Қазақстан облысының облыстық наркологиялық диспансерге, Батыс Қазақстан облысының облыстық наркологиялық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемеде, Алматы қ. медициналық-әлеуметтік коррекцияның қалалық наркологиялық орталығында, Солтүстік Қазақстан облысының Благовещенка ауылының емдеуге арналған наркологиялық ұйымында болды.

Сондай-ақ төмендегі мекемелердің әкімшілігі ҰАТ топтарына жоспарлық алдын ала болуына рұқсат бермеген еді: Астана қ. психикалық денсаулық проблемасының медициналық орталығы, Алматы психикалық денсаулық орталығы, Жамбыл облыстық психиатриялық диспансері мен Павлодар облыстық туберкулезге қарсы диспансері. ҰАТ қатысушылары аталған мекемелерге қайта баруға мәжбүр болды.

Мекемеге кіргізбеу фактілері бойынша тиісті актілер жасалып, уәкілетті органдарға жолданылған еді, сондай-ақ Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық институтқа ұйымдық-техникалық қолдауды қамтамасыз ету шеңберінде Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне тікелей хаттар жолданған еді, бұның нәтижесінде аталған министрлік 2015 жылдың басында барлық бар проблемалар туралы мәлім ету масқатында селекторлық отырысты өткізді.

5.2. Мәжбүрлеп емдеуге арналған наркологиялық ұйымдардың жағдайын бағалау

ҰАТ қатысушылары наркологиялық ұйымдарда алдын ала болған кезінде аталған мекемелерде азаптау мен іс-әрекеттердің басқа да қатыгез түрлерін қолдандың нақты фактілерін анықтамады.

Сонымен қатар, шешімін табуды қажет ететін төмендегідей проблемалар белгіленді.

ҰАТ қатысушылары бірқатар мекемелер күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізуді қажет ететін ғимараттар мен үйжайларда орналасқан: Батыс Қазақстан облысының облыстық наркологиялық диспансері (ғимарат 1983 жылы салынған), Қарағанды облысының Жезқазған қ. облыстық наркологиялық орталықтың наркологиялық бөлімі (ғимарат 1956 жылы салынған), Шығыс Қазақстан облысының облыстық наркологиялық диспансері, Батыс Қазақстан облысының облыстық наркологиялық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесі.

Одан басқа, Оңтүстік Қазақстан облысының облыстық наркологиялық диспансері 1979 жылы салынған ғимаратта орналасқан, бұл ретте медициналық мұқтаждарға техникалық бейімделмеген. Жекелеген мекемелерде кейбір құрылыстардың бірін ауыстыруды қажет етеді: моншаларды, асханаларды, ауладағы туалеттер.

Жалпы мекеменің аталған үлгідегі медициналық қызмет көрсетумен қалыптасқан жағдай оң деп бағаланады, тек жекелеген мекемелерде медициналық персоналдың жеткіліксіздігі байқалуда. Осылайша, Солтүстік Қазақстан облысының Благовещенка аулындағы мәжбүрлеп емдеуге арналған наркологиялық ұйымдар медициналық персонал жеткіліксіз, дәрігер-психотерапевт, дәрігер-наркологтар мен терапевттердің айрықша жетіспейді; Оңтүстік Қазақстан облысының облыстық наркологиялық ауруханада психолог пен психотерапевт бос орындары бар.

Алматы қалалық медициналық-әлеуметтік коррекция наркологиялық орталығы

Барлық типтегі жабық мекемелердің тараған проблемаларының бірі қанағаттанарлықсыз санитарлық-гигиеналық жағдайлар болып табылады.

Наркологиялық ұйымдар да бұдан ерекшеленбейді. Бұл ретте санитарлық тораптардың, шұңғылшалардың жеткіліксіздігі, жеке бас гигиена құралдарының жоқтығы, антисанитарлық күйдегі қора-қопсы туалеттердің болуы, және қалыпты санитарлық-гигиеналық қамтамасыз етудегі басқа да шектеулер адамның ар-қасиетін қорлайтын қатыгез іс-әрекеттер нысанының бірі болып табылатынын түсіну қажет. Бұл ретте бірқатар мекемелер мемлекеттік бюджеттен бөлінетін қаржыландырудың жеткіліксіздігіне сілтеме жасайды, алайда бар болған санитарлық және гигиеналық тораптарды мұнтаздай күйде ұстау айтарлықтай қаржылық шығындарды қажет етпейді.

Осылайша, ҰАТ қатысушылары төмендегідей наркологиялық ұйымдардың санитарлық-гигиеналық жағдайлары қанағаттанарлықсыз деп таныды: Ақтөбе облыстық наркологиялық диспансер (6 палатаға 1 санторап, қанағаттанарлықсыз күй, сабынның болмауы, қабатта 1 душ кабинасы); Батыс Қазақстан облыстық наркологиялық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесі (ғимараттағы санитарлық тораптар суды үнемдеу мақсатында жабық, науқастар қанағаттанарлықсыз күйде тұрған қора-қопсы туалеттерді пайдаланады, жеке заттарды жууға арналған үйжайдың жоқтығы); Алматы қ. қалалық медициналық-әлеуметтік коррекция наркологиялық орталығы; Павлодар облыстық наркологиялық диспансер; Қарағанды облысының Сарань қ. облыстық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесі; Солтүстік Қазақстан облысының Благовещенка аулының мәжбүрлеп емдеуге арналған наркологиялық ұйымы; Шығыс Қазақстан облыстық наркологиялық диспансер; Батыс Қазақстан облыстық наркологиялық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесі және т.б.

Тамақтанудың қанағаттанарлықсыз жағдайы да маңызды проблемалардың бірі болып табылады. ҰАТ қатысушылары ыдыстың жеткіліксіздігі (Ақтөбе облыстық наркологиялық диспансер); ас үлесінде еттің, сүт өнімдерінің жоқтығы (Ақтөбе облыстық наркологиялық диспансер); берілетін тамақтың сапасын бақылау жүргізілмейтіндігі (Жезқазған қ. облыстық наркологиялық орталықтың наркологиялық бөлімі, Қарағанды облысының Сарань қ. облыстық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесі) фактілерін анықтады.

Кейбір мекемелерде тамақтану үшін арнайы үйжай жоқ (Шығыс Қазақстан облыстық наркологиялық диспансер), ал кейбірінде, керісінше, бар үйжай пайдалынбай, науқастар палаталарында тамақтанады (Солтүстік Қазақстан облысының Благовещенка аулының мәжбүрлеп емдеуге арналған наркологиялық ұйымы).

Көптеген наркологиялық мекемелерге тән тағы бір проблема науқастардың сыртқы дүниемен тұрақты байланысының жоқтығы болып табылады, бұл кітапхана мен кезеңдік басылымдардың болмауымен, теледидар қарау уақытының аса шектелгендігімен, кездесулер үшін арнайы жабдықталған комнатарлардың болмауы себебінен туысқандармен араласу мүмкіндігінің болмауымен сипатталады. Мұндай проблемаларға Маңғыстау облысының арнайы емдеу-профилактикалық мекемесінің, Қостанай облыстық наркологиялық диспансерінің, Алматы қала-

лық әлеуметтік-әлеуметтік коррекция наркологиялық орталығының, Жезқазған қ. облыстық наркологиялық орталықтың наркологиялық бөлімінің, Қарағанды облысының Сарань қ. облыстық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесінің, Шығыс Қазақстан облыстық наркологиялық диспансерінің, Батыс Қазақстан облыстық наркологиялық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесінің науқастары тап болды.

Қатыгез іс-әрекеттің тағы бір түрі болып келетін қанағаттанарлықсыз тұрғын үй жағдайлары, төсектердің жетпеуінен (науқастар еденде ұйықтау мүмкін), үйжайлардың құжынауынан, төсек орын құралдарының жетіспеуінен, қираған жиһаздың болуынан, желдету жүйесінің бұзылуынан (үйжайларда жағымсыз иістің болуы), мекеме аумағының абаттандырлымауы мен тазартылмауынан, табиғи жарықтанудың болмауы мен ауаның әлсіз енуінен, режимді бұзғандарға арналған арнайы палатада санитарлық торапқа арналған аралығының болмауынан, адам басына шаққанда санитарлық алаңның лайықсыздығынан, және де тумбочкалардың жеткіліксіздігінен көрініс табады.

Барған барлық дерлік наркологиялық ұйымдар жұмыстың болмауы мен бос уақытын өткізетіндей істің, соның ішінде ден шынықтыру мен спортпен айналысу үшін жағдайлардың болмауымен сипатталады. Жекелеген мекемелерде мардымсыз спорт құрылғылары бар, алайда олар тек ер адамдарға ғана жарамды. Мекемелердің серуендейтін аулалары жабдықталмаған. Кейбір серуендейтін аулаларда 1 турник, 1 орындық кездеседі, алайда ұзын орындықтар мен спорт құрылғыларының болмауы көзделген.

Басқа аспектілерге әсерін тигізетін айтарлықтай проблема шағым беру каналдарының болмауы мен тиісінше, олардың тиімді қарау каналдарының болмауында. Осылайша, көптеген мекемелерде шағымды беруге арналған жәшіктер, стендтерде құқықтық ақпарат, сондай-ақ шағымдарды тіркеуге арналған журналдар жоқ.

Батыс Қазақстан облыстық наркологиялық мамандандырылған емдеу-профилактикалық мекемесінде телефон арқылы сөйлесуге тыйым салу мен науқастардан шағымдарды қабылдаудан бас тарту фактілері тіркелді. Күзет қызметкері ҰАТ қатысушысынан шағымды тартып алуға талпынды, осылайша ол ҰАТ қызметін реттейтін заңнаманы білмейтінін көрсетті. Сондай-ақ бұл мекемеде әкімшіліктің науқастарды тегін негізде жұмысқа жіберу фактсі анықталды.

Павлодар облыстық наркологиялық диспансерде стендте бас дәрігердің нөмірі деп жазылған нөмірге қоңырау шалған кезде нөмір 2 жыл жеке тұлғаларға тиесілі екені анықталды, сенім телефоны жұмыс істемейді.

Медициналық сипаттағы мәжбүрлеп емдеуге арналған психиатриялық стационарлар

ҰАТ қатысушылары түрлі психиатриялық және психоневрологиялық мекемелерде болған кезде тиісті шешімді қажет ететін төмендегідей проблемаларды белгіледі.

Бірінші кезекте, мекемелер орналасқан ғимараттар мен үйжайларға қатысты проблемаларға назар аудару қажет. Олардың біразына күрделі жөндеу жұмыстар қажет (Степногорск өңірлік психиатриялық ауруханасы, Қостанай облыстық психиатриялық ауруханасы, Астана қ. психикалық денсаулық проблемаларының медициналық орталығы, Алматы облысының Ақтас аулындағы мамандырылған үлгідегі республикалық психиатриялық ауруханасы). Одан басқа, Ақмола облыстық психоневрологиялық диспансер медициналық мекемеге бейімделмеген 3 ескі ғимаратта орналасқан. Сондай-ақ 1958 жылы салынған ғимаратта орналасқан Атырау облыстық психоневрологиялық ауруханасы.

Бірлі-жарым жағдайда мерзімі өткен дәрі-дәрмектердің болу фактісі анықталды (Астана қ. психикалық денсаулық орталығында).

Кадр лық тапшылық, қанағаттанарлықсыз санитарлық-гигиеналық жағдайлар, қанағаттанарлықсыз тамақтану жағдайлары, сыртқы дүниемен байланыстың жоқтығы, палаталардың құжынауы, жеке шкафтар мен науқастарға арналған тумбочкалардың жетіспеуі, табиғи және жасанды жарықтанудың жетіспеуі, шағым беру каналдарының болмауы, төмек орын құралдарының төмен сапасы проблемалары және тұрғын үй жағдайларымен байланысты тағы басқа проблемалар наркологиялық ауруханаларға да сияқты психиатриялық ұйымдарға да тән.

Мекемелердің осы түрінің ерекшелігі науқастардың ештеңемен айналыспауы, оның ішінде еңбекпен қамтамасыз етілмеуі, білім алу мен спортпен айналысу мүмкіндігінің мүлдем болмауында.

Алматы облысының Ақтас аулындағы республикалық психиатриялық ауруханадағы жағдай ерекше алаңдатушылықты тудыруда. Мекемеде кезеңдік басылымдарды науқастардың өздері жазғызып алады, алайда корреспонденция мекеменің әкімшілігі тарапынан цензураға тап болады. Кездесулерге айына 2 рет 10-15 минуттан рұқсат етіледі, ал телефон арқылы сөйлесу тек әкімшіліктің қатысуымен 5 минутқа рұқсат етіледі. Мекемеде 845 адамға 1 таксофон орнатылған.

Алматы облысының Ақтас аулының Интенсивті қадағалаумен мамандандырылған үлгідегі Республикалық психиатриялық ауруханасы

Одан басқа, ҰАТ қатысушылары бұл мекеменің науқастарының жеке заттарына қатысы жоқ бөтен заттарды алу үшін науқастардың жеке қаражатын пайдалану фактілері анықтады. Аталған факт бойынша қадағалау органының құқықтық бағасы қажет, осыған орай Алматы қ. мен Алматы облысының ҰАТ өңірлік тобы Алматы облысының прокуратурасына тиісті сұрату хатын жолдаған еді.

Туберкулезге қарсы ұйымдар

ҰАТ қатысушылары туберкулезге қарсы ұйымдарда болған кезде тиісті шешімді қажет ететін төмендегідей проблемаларды белгіледі.

Ғимараттар мен үйжайларға қатысты проблемалар елдің 3 өңірінде анықталды: Алматы облысының Іле туберкулездік ауруханасы (ыдыстарды жууға арналған үйжайда жөндей жұмыстарын жүргізу қажет), Павлодар облыстық туберкулезге қарсы диспансер (палаталардың ауданын халықаралық стандарттарға сәйкес ұлғайту қажет) және Қызылорда облысының Жаңақорған туберкулезге қарсы диспансері (ғимарат 1974 жылы салынған, диспансердің талаптарына сәйкес келмейді).

Осындай мекемелерде көрсетілетін медициналық қызметтерге қатысты ҰАТ қатысушылары айрықшы проблемаларды айқындаған жоқ еді, керісінше, қолданып жатқан шараларға оң баға берілді. Тек Жамбыл облыстық туберкулезге қарсы диспансерде төмен сапалы медициналық препараттардың болғаны анықталды.

Қарастырылып жатқан мекемелердің санитарлық-гигиеналық жағдайлары мониторингтік топтар қатысушыларының белгілі бір сынына ұшырады. Осылайша, Алматы облысының Іле туберкулездік ауруханасында науқастарға ғимараттағы туалеттерді тек кіші дәретке отыру үшін ғана пайдалануға рұқсат беріледі. Басқа жағдайда олар жылдың кез келген мезгілінде кез келген ауа райы кезінде ауладағы туалетке баруға мәжбүр.

Сондай-ақ арбамен жүретін мүгедектерге арналған санитарлық тораптар көзделмеген.

Тамақтану жағдайларына, сыртқы дүниемен байланысқа, тұрғын үй жағдайлары мен шағым беру каналдарына қатысты да ҰАТ қатысушылары жақсарту бойынша көптеген ұсынымдар берген еді.

Арнаулы болу

2014 жылғы 24-25 қыркүйекте Жамбыл облысы бойынша ҰАТ қатысушылары Жамбыл облыстық туберкулезге қарсы диспансерде арнаулы болды.

Арнаулы болу науқастардың мекемедегі материалдық-тұрмыстық жағдайларға, тамақтану және медициналық қызмет көрсету сапасына жасаған бірқатар шағымдарының негізінде ұйымдастырылды.

Болу кезінде науқастардың орналасуы жағдайларына қатысты бірқатар

бұзушылықтары анықталды, атап айтқанда, сапасыз дәрілік құралдар мен шприцтер қолдану; тағамдарды дайындау сапасын бақыламау, бұл көп дәрі-дәрмек қабылдайтын туберкулезбен ауыратын науқастар үшін зиянды болуы мүмкін; бөлетін аралық жоқ көршілес ер және әйелдерге арналған палаталардың болуы, сондай-ақ басқа ескертулердің болуы.

Болудың нәтижесінде мекемеге тиісті ұсынымдар жіберілген еді.

Осылайша, Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігіне бағынысты мекемелерде орналасқан тұлғалардың жалпы жағдайы назар аударуды және ең бастысы, тұрғын үйжайларды сәйкес келтіру үшін, сондай-ақ елдің стандарттарына және халықаралық стандарттарға сәйкес келетін жаңа мекемелерді салу үшін айтарлықтай бюджет қаражатын тартуды қажет ететіндей бағаланады.

5.3 Қорытынды мен ұсынымдар

Қарастырылып жатқан кезеңде денсаулық сақтау мекемелерінде болған ҰАТ қатысушыларының қорытындысы мен ұсынымдары Қазақстан Республикасының әрекеттегі заңнамасының нормалары мен халықаралық стандарттарға негізделеді.

ҰАТ қатысушыларының көптеген ұсынымдарында тұрғын үйжайлардың, санитарлық-гигиеналық жағдайлардың, медициналық қызметтің, тамақтану жағдайларының, спортпен айналысу мен сыртқы дүниемен байланыс (БАҚқа қолжетімділік, кездесулер, телефон арқылы сөйлесулер) үшін жағдайлардың лайықсыздығын жою бойынша облыс деңгейіндегі әкімшілікке, мекемелердің әкімшілігіне және ведомстволардың басшылығына нақты ұсыныстарды ұсынған еді.

Облыстар бойынша осындай ұсыныстарды (ұсынымдарды) жинақтауды Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің, заңмен көзделген прокурорлық жауап қайтару шараларын қабылдау үшін ҚР Бас прокуратурасының қызметкерлері бақылауға алу қажет.

Біріншіден, өз қызметінде толық көлемде жүзеге асыру үшін қызметте қолдану дағдыларын және ведомстволық нормативтік құқықтық құқықтар, сондай-ақ ҰАТ туралы заңнаманың нормалары, медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары жағдайларының халықаралық және ұлттық стандарттар, сондай-ақ қылмыстық заңдардың нормалары және азаптауды алдын алу мен адамның ар-қасиетіне қол сұқпаудың конституциялық қағидасына қатысты басқа мәселелер туралы білімдерін оқып үйрену бойынша бірқатар іс-шараларды өткізу қажет.

Одан басқа, медициналық мекемелердің қызметкерлері мекемелерде орналасқан науқастар тап бола алатын азаптаулардың нақты жағдайлары мен қатыгез немесе адамның ар-қасиетін қорлайтын іс-әрекеттердің басқа да жағдайларын айқындау және оларға жауап беруге дайын болуы тиіс.

Екіншіден, қарастырылып жатқан кезеңде мекемелерге ҰАТ қатысушыларының кіргізілмеуі фактілерін ескере отырып, орталық органдардың

да, ведомствоға қарасты, аумақтық, жергілікті бөлімшелер мен мекемелердің де қызметкерлері арасында тұрақты негізде азаптауларға қарсы күрес бойынша құрылған тетіктің маңыздылығы туралы ақпараттық жұмысты жалғастыру өте маңызды.

Үшіншіден, алдын ала болудан кейін ҰАТ қатысушыларының ұсынымдарын алған медициналық мекемелер барлық шараларды қолдансын, бар болған бюджет шеңберінде науқастардың орналасуы және олармен қарым-қатынас жағдайларындағы барлық ескертулерді түзесін.

Төртіншіден, сипатталған мекемелер Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің емес, жергілікті әкімдіктердің тікелей бағынысында болу фактісін ескере отырып, жергілікті әкімдіктер қаржыландыру және ҰАТ қатысушыларының мекемелерге жолдаған ұсынымдарын орындауын бақылау үшін барлық шараларды қолдансын.

Бесіншіден, Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігі ҰАТ қатысушыларының мекемелерге жолдаған ұзақ мерзімді ұсынымдарын іске асыру үшін барлық шараларды қолдансын.

6. Білім және ғылым министрлігіне бағынысты мекемелерде орналасқан тұлғалардың жағдайы

6.1. Жалпы жағдайы

«Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» ҚР Заңына сәйкес ұлттық алдын алу тетігі қатысушылары білім беру мекемелерінің арасынан Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарына, арнаулы білім беру ұйымдарына және ерекше ұстау режимі бар білім беру ұйымдарына барады.

Аталған баяндама алғашқы рет ұсынылатындығын назарға ала отырып, бұл бөлімде ҰАТ қатысушылары баратын мекемелерге қысқаша ұғымдар берілетін болады.

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары ата-ананың немесе оларды алмастыратын тұлғалардың қамқорлығынсыз қалған 3 пен 18 жас аралығындағы, арнаулы білім беру ұйымдарына жіберіліп отырған және қатігез іс-әрекеттердің салдарынан қиын өмірлік жағдайдағы қадағалаусыз және панасыз қалған кәмелетке толмағандарды қабылдауды және уақытша орналастыруды қамтамасыз етеді.

Арнаулы білім беру ұйымдары 11 мен 18 жас аралығындағы, әкімшілік әсері бар шараларға әкелетін құқық бұзушылықтарды жүйелі түрде жасайтын, білім алудан бас тартатын, отбасы мен балаларға арналған ұйымдардан жүйелі түрде ерікті кетіп отыратын, қоғамға қарсы өзге де әрекеттерді жасайтын кәмелетке толмағандарды тәрбиелеуді, оқытуды және әлеуметтік оңалтуды қамтамасыз етеді.

Ерекше режимі бар білім беру ұйымдары арнайы педагогикалық әдісті қажет ететін кәмелетке толмағандарды тәрбиелеудің, оқытудың және әлеуметтік оңалтудың ерекше жағдайларын қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасында 18 Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтығы мен 9 арнаулы білім беру ұйымы бар, олардың бірі ерекше ұстау режимі бар.

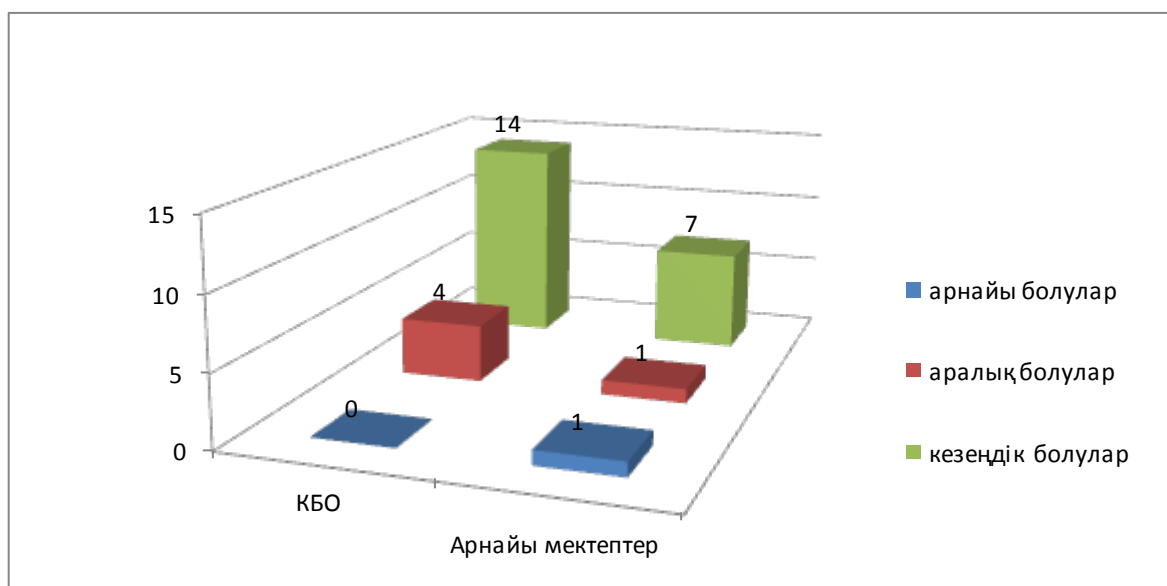
Бұрын ҚР Ішкі істер министрлігінің қарауында болған КУОБОО деп аталған Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтықтары, үнемі құқық қорғаушылар, соның ішінде халықаралық құқық қорғаушылар сындарының объектілері еді, себебі қадағалаусыз және панасыз қалған балалардың қылмыстық іс жасаған кәмелетке толмағандармен бірге орналасқан еді.

Есепті кезеңде ҰАТ қатысушылары 14 КБО-да болды, оның төртеуіне аралық болулармен екі мәрте.

Арнаулы білім беру ұйымдарына 9 рет болды, оның 7 – алдын ала, 1 – аралық және 1 – арнаулы.

Төмендегі диаграмма білім беру ұйымдарында болуын көрсетеді.

Білім беру мекемелерінде алдын ала болу (2014)

Азаптауды алдын алу бойынша ҰАТ қатысушылары аталған мекемелерде болған кезде осы мекемелерде балалардың құқықтарын сақтау бойынша қалыптасқан жағдай адамның ар-намысын, оған конституциялық қолсұқпаушылық қағидасын қолдау, қатыгез іс-әрекеттердің, жазалаудың немесе азаптаудың оқиғаларын, салдарларын немесе жағдайларын тіркеу (қажет болған жағдайда) тарапынан зерттелінген еді.

Өкінішке орай, балалар үйлері, сәби үйлері мен басқа да интернатты мекемелер сияқты білім беру жүйесінің қалған мекемелері ҚР Заңына сәйкес ҰАТ-қа жатпайтын объектілердің тізбесіне енбеді.

6.2. Жағдайды бағалау

ҰАТ қатысушылары болған Білім және ғылым министрлігіне бағынысты мекемелердің жағдайы қанағаттанарлықтай деп бағаланды.

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары

ҰАТ қатысушылары аталған мекемелерде азаптауларды және қатыгез іс-әрекеттердің басқа да түрлерін қолданудың нақты фактілерін анықтамады.

Сонымен қатар, ҰАТ қатысушылары өз шешімін қажет ететін төмендегідей проблемаларды белгіледі.

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарында кәмелетке толмағандардың ерекше мәртебесін ұстау, санитария мен гигиена жағдайларына қатысты заманауи талаптарына сәйкес жаңа ғимараттар салу немесе бар болғанын қайта салу үшін әзірленген үлгілік жобалары жоқ.

Төтенше жағдайларда (өрт, табиғи апат) және кәмелетке толмағандарға жедел медициналық көмек көрсетуге байланысты жағдайларда мекемеге кіру қиын, соның ішінде алыста орналасуынан да.

Бірқатар мекемелерде кәмелетке толмағандарды алғаш рет қабылдауға арналған изоляторлар тиісінше жабдықталмаған, тиісті жарықтандырусыз және басқа да жағдайлардың (кітаптардың, теледидардың және т.б.) болмауынсыз жалғыздікке арналған қараңғы комнатарлар (Оңтүстік Қазақстан, Қостанай облыстары).

Жекелеген КБО тұрғын үй бөлмелерінде күңгірт жарықтандыру, іскі және тозған жиһаз орын алған, ойнайтын бөлмелер жабдықталмаған, ұйықтайтын бөлмелердегі тумбочкалар саны балалардың санына сәйкес келмейді, табиғи вентиляция жоқ (Қызылорда, Алматы облыстары).

Санитарлық тораптардағы кейбір құрылғылар жарамсыз, есік орны аласа, кейбір КБО қабаттардағы сантораптар жабық немесе жоқ, балалар өз мұқтаждарын жасау үшін далаға баруға мәжбүр, өзгеше иіс бар (Ақтөбе, Жамбыл облыстары).

Бір ереже бойынша қызмет ететін аталған мекемелер іс жүзінде оларға жүктелген қызметтерді бірдей атқаратыны екі талай.

Мысалы, ҰАТ қатысушылары Шығыс Қазақстан облысының КБО балалар үшін тұру және орналасу жақсы жағдайлары туралы хабарлады, бұл қаржыландырудың жеткіліктілігі туралы куәландырады. Бұл ретте мекеменің қызметкерлері балалармен олардың дамуы, психологиялық-педагогикалық қолдау бөлігінде тиісті жұмыс істемейтіндігін белгіледі, ал бұл балалардың мекемеге қайтадан түсуіне әкеледі. Осылайша, 2014 жылы 67 бала мекемеге қайта түскен еді.

Келтірілген факт Ақмола облысының КБО қызметкерлерінің жұмысынан өзгеше, мұнда балалармен жүргізілетін психологиялық жұмыс тек мекемеде ғана емес, сондай-ақ нашар, асырап алушы отбасылармен де жасалынады, жетім балаларды алған отбасыларға жетекшілік етеді, көмектеседі. 2014 жылы отбасыларға 24 бала берілген.

Ата-анасымен және туысқандарымен бөтен адамның (күзетшілер және басқа да ересек адамдар) қатысуынсыз телефон арқылы сөйлесу мүмкіндігі болмаған балаларға қатысты қалыптасқан жағдайлар ҰАТ қатысушыларының сыни бағасына ұшырады.

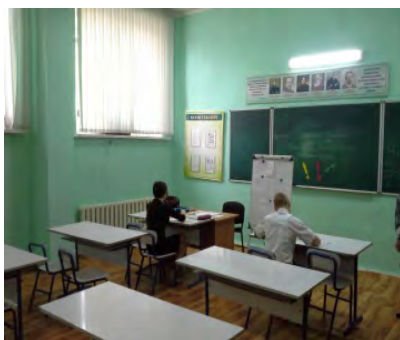
Арнаулы білім беру ұйымдары

Кейбір мекемелерде спорт құрылғылар жетіспейді, спорт алаңдар жоқ, ал бар болған жағдайда, ол кішкентай балаларға жарамсыз (Қызылорда облысы). Кітапхананың азшылығымен, құқықтар мен бостандықтар туралы ақпараттың жетіспеуімен, сондай-ақ шағыммен жүгіну мүмкіндігінің болмауымен, соның ішінде құпиялылық жағдайында жүгіну мүмкіндігінің болмауымен сипатталатын сыртқы дүниемен байланыс бойынша кемшіліктер белгіленді.

ҰАТ қатысушылары киім-кешекпен қамтамасыз ету нормалары, атап айтқанда, ішкі киім мен шұлық бұйымдарының жеткіліксіздігін атап өтті, себебі олар тез тозып, тәрбиеленушілердің шын мәнісіндегі қажеттіліктеріне лайықсыз болады (мысалы, шұлықтар – жылына 3 пар, шолақ дамбалдар, ішкөйлектер – жылына 2 пардан және т.б.) (Шығыс Қазақстан, Жамбыл облыстары).

Шығыс Қазақстан облысының ҰАТ қатысушылары «Жауапкершілікке тартылу жасына толғанға дейін қылмыстық іс жасаған кәмелетке толмағандарға арналған облыстық мамандандырылған мектеп-интернат» КММ (ШҚО, Белоусовка ауылы) оқытушылар арасында адамның ар-қасиетін қорлайтын азаптауларға қарсы күрес тақырыптары бойынша жұмыс жүйелі түрде жүргізілетінін атап өтті.

Жамбыл облысының ҰАТ қатысушылары «Балалар мен жасөспірімдерге арналған арнаулы мектеп» КММ (Тараз қ.) оң жұмысын атап өтті, мекеменің басшылығы нәтижесінде мекемеде әумесерлік мінез-құлқы бар жасөспірімдерді дұрыс тәрбиелеуге жақсы әсерін тигізетін әмбебап атмосфераны қалыптастыратындай кадрларды іріктеу, балалармен жұмыс жасау саясатын жүзеге асырады. Одан әрі, тәрбиеленушілердің жеке сауалнамасы мекемеде орналасқан балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу үшін шын мәнісінде де достық және жағымды атмосфераның қалыптасқанын көрсетіп отыр.

Алматы қ. Әумесерлік мінез-құлқы бар балаларға арналған арнаулы білім беру ұйымы

Арнаулы болу

ҚР Үкіметінің 2014 жылғы 26 наурыздағы № 266 қаулысымен бекітілген Ұлттық алдын алу тетігінің қатысушыларынан құралатын топтардың алдын ала болу қағидаларының 6-т. сәйкес, «Әумесерлік мінез-құлқы бар балаларға арналған облыстық мектеп-интернат» ММ 5-сынып оқушысы Е. Абдихаримовқа қатысты қатыгез іс-әрекет қолданғаны туралы түскен мәлімдеме негізінде ҚР-дағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің шешімі бойынша Қызылорда облысы бойынша ҰАТ тобы арнаулы алдын ала болуын өткізді.

Аталған болу шеңберінде кәмелетке толмаған Е. Абдихаримовқа қатысты қатыгез іс-әрекеттің қолдану фактісі расталды. Одан басқа, жасөспірім өзіне өзі қол жұмсауға бейім екені анықталды.

Аталған оқиға бойынша ішкі істер органдары ҚР ҚК 137-б. бойынша (кәмелетке толмағанды тәрбиелеу бойынша міндеттерді орындамау) қылмыстық іс қозғалды. Алайда, кәмелетке толмағанға қатысты қатыгез іс-әрекет үшін мекеменің күзетшісі Н. Құрманбеков айыпталғандықтан, оның әрекеттерінде қылмыстық істің белгілері анықталмады, себебі ол ҚР ҚК 137-б. көзделген қылмыстың субъектісі болыптабылмайды. Сонымен қатар, күзетші Н. Құрманбеков Әкімшілік құқық бұзушылық туралы ҚР Кодексінің 79-3-б. көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтың белгілері (денсаулыққа зиян келтіру) көрініс тапты, жинақталған материалдар сотқа жолданды.

Кәмелетке толмаған Е. Абдихаримовқа білім беру, денсаулық сақтау басқармаларының мамандары және облыстық психоневрологиялық аурухананың психологтары психологиялық көмек көрсетті. Мамандар жасөспірімнің өзіне қол жұмсауға бейім екенін растады. Облыстың жетекші психологтарына жасөспіріммен жеке тәрбие және психологиялық жұмысын жүргізу бойынша міндеті жүктелді.

6.3. Қорытынды және ұсынымдар

Алдын ала болулардың нәтижесінде көптеген мекемелерде (КБО мен арнаулы мектептерде), ҰАТ қатысушыларының мәлімдемелері бойынша, қызметкерлердің штат кестесі көп жағдайда тәрбиеленушілердің санынан асып кететінін атап өту қажет. Мүмкін, аталған мекемелер «тәуекел топтағы» балаларға немесе тұрмысы қолайсыз отбасылардың анағұрлым көбін қамтып, оларға көмек көрсете алатындай реформалау керек.

Барлық мекемелерде қызметкерлер ҰАТ сияқты тетіктің бар болуы, сондай-ақ қызметкерлерді балалармен жұмыс жасау дағдыларын тұрақты түрде оқыту қажеттілігі туралы біле бермейді. Балалар мекемелерінің қызметкерлері кәмелетке толмағанның дұрыс жолға тұруына әділділік сезімінің қалыптасуына, әр адамның негігі құқықтарын құрметтеуге ықпалдасуы керек.

Мекемелердің әкімшілігі ҰАТ қатысушыларының әзірлеген ұсынымдарына жауапты қарауына дайын екенін атап өту қажет. Алайда кейбір ұсынымдарды бар қаржыландыру шеңберінде орындау мүмкін емес.

Көптеген мекемелерде шағымдарды беру тетігі (жәшіктер орнатылмаған, кәмелетке толмағандар жүгінуге болатын ұйымдар туралы білмейді және т.б.) жоқ.

ҰАТ қатысушыларының болулалыр нәтижесінде ұсынымдарды мекемелердің басшылықтарына тікелей жолдаған еді, оларды былай жинақтауға болады:

- балалар мекемелерінің қызметкерлері мекемелерде орналасқан балалар тап бола алатындай азаптау және қатыгез немесе адамның ар-намысын қорлайтын іс-әрекеттердің нақты оқиғаларын анықтап жауап қайтаруға дайын болуы керек;

- ҚР Білім және ғылым министрлігінің барлық мандатпен басқарылатын мекемелердің басшыларын заң деңгейінде (немесе заңға тәуелді актілер деңгейінде) кәмелетке толмағандардың шағымдарды беру және оларды қарау институтын қарау керек. Әр мекемеде бала құқықтары, ішкі тәртіп ережелері туралы ақпараты бар ақпараттық стендтерді (плакаттарды) мемлекеттік және орыс тілдерінде орналастыру;

- Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарында балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуын алдына алу мақсатында, сондай-ақ мекемелердің әлсіз жұмыс бастылығы мен балалардың құжынуын ескере отырып, әрекет етіп отырған мекемелер әлеуетін нәтижелі пайдалану үшін әр мекемеде құрылған тұрмысы қолайсыз отбасылармен, «тәуекел топтағы» балалармен жұмыс жасау бойынша Отбасын қолдау орталықтарының тиімділігін күшейту.

7. Қорытынды

Осы баяндаманың кіріспе бөлімі жаңадан құрылған азаптаулардың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін алдын алу бойынша Ұлттық Алдын алу Тетігінің құрылуы мен қалыптасуына арналған. Әрине, «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне азаптаудың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алуға бағытталған ұлттық алдын алу тетігін жасау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Президенті 2013 жылғы шілдеде Қазақстан Республикасының Заңына қол қойғанға дейін аса зор жұмыс атқарылған еді.

Адам құқықтары жөніндегі уәкіл осы жұмыс турады, сондай-ақ жаңадан құрылған ұлттық алдын алу тетігінің қалыптасуы проблемалары, оның дамуы преспективалары туралы Біріккен Ұлттыр Ұйымының Азаптауға қарсы комитетіне мәлімдеді (2014 жылғы қыркүйек). Сонымен қатар, ҰАТ Қазақстан Республикасында азаптауды алдын алу тетігінің бөлігі (немесе шағын комитет қызметінің құрамдас бөлігі) болып табылады. Сондықтан, біз өз елдерінде осындай құқық қорғау институтын қолданатын шетел әріптестерімізден көмекті, соның ішінде әдістемелік көмекті анағұрлым ұзақ уақыт бойы алуға құқылымыз. Сондай-ақ болуларды өткізу, проблемалық мәселелерді белгілеу, ұсынымдарды

әзірлеу және бұдан кейін олардың іске асырылуын қадағалау мәселелерінде тәжірибе алмасуға да сүйенуге болады.

Заңға сәйкес ҚР-дағы ҰАТ «Омбудсмен плюс» үлгісінің негізінде құрылғанын ұмытпау қажет. Адам құқықтары жөніндегі уәкіл (Омбудсмен) Қазақстан Республикасы Президентінің 2002 жылғы 19 қыркүйектегі № 947 Жарғысымен құрылған ұлттық құқық қорғау мекемесі болып табылады, Ұлттық құқық қорғау мекемелерінің халықаралық үйлестіруші комитетте аккредиттелген. Алайда институттың Париж қағидаттарына кей сәйкес келмеуі ҰАТ – қа да тарады. Нәтижесінде екі ұлттық құқық қорғау институттары жалпы адам құқықтарымен қалыптасқан жағдайға және атап айтқанда ҰАТ мандатпен басқарылатын мекемелердегі адам құқықтарымен қалыптасқан жағдайға толықтай әсер ете алмайды. Бірінші кезекте, бұл Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің жауап беру актілеріне, оның атқарушы органының санына, өңірдегі өкілдігіне қатысты. Қызметтің заңнамалық негізіне қатысты – ҰАТ бір саты жоғары тұр, себебі Адам құқықтары жөніндегі уәкіл ҚР Президентінің Жарғысымен құрылды, ҰАТ туралы заңнан гөрі оның заңды күші жоқ, мұндай сәйкессіздікті жою қажет.

7.1. Қорытынды

Бүгінгі күні Азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін алдын алу бойынша Ұлттық Алдын алу Тетігінің дербестігін, ҰАТ көптеген қатысушыларының белгілі бір беделін және қажет болған жағдайда құрылымдық өзгерістерге дайындығын белгілеуге болады. Қызметтің қалыптасқан құқықтық негіздері көкейтесті және күрделі оқиғаларға жағдайға сай жауап қайтаруына, сондай-ақ кезеңдік және аралық болулар шеңберінде мандатпен басқарылатын мекемелерге жоспарлы баруға мүмкіндік беріп отыр (3, 4 - қосымшалар).

ҰАТ қатысушыларының түрлі ведомстволардың мандатпен басқарылатын мекемелерінде анықталған негізгі проблемалар, нәтижесінде, ғимараттар мен құрылыстардаағымдағыжәнекүрделіжөндеужұмыстарынжүргізуқажеттілігімен, жаңаларын салумен байланысты. Қанағаттанарлықсыз санитарлық-гигиеналық жағдайлар, қажетті дәрі-дәрмектердің жоқтығы және тамақтануды қамтамасыз етудегі кемшіліктер, ең алдымен, мемлекеттік органдар тарапынан бақылау мен қадағалаумен жеткілікті деңгейде қамтамасыз етілуімен байланысты.

Сондай-ақ мемлекеттік органдардың, мекемелер әкімшілігінің ҰАТ қатысушыларының ұсынымдарын, сондай-ақ мемлекеттік органдарға, оның ішінде Бас прокуратураның бөлімшелеріне Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мен Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталықтың басшысы атынан бағытталған жіберілген ұсынымдарды қабылдауға дайын екенін атап өту қажет. Мұндай жағдайды мемлекеттік органдармен ҰАТ қатысушыларының есептерінде баяндалған ұсынымдардың мәнісі бойынша, сондай-ақ алдын ала болуларды ұйымдастыру, жоспарлау мен жүргізу мәселелері бойынша кеңейтілген хат алмасудың бар болуы растайды.

7.2. Ұсынымдар

ҰАТ қатысушыларының көптеген ұсынымдарында тұрғын үйжайлардың, санитарлық-гигиеналық жағдайлардың, медициналық қызметтің, тамақтану жағдайларының, спортпен айналысу мен сыртқы дүниемен байланыс (БАҚқа қолжетімділік, кездесулер, телефон арқылы сөйлесулер) үшін жағдайлардың ведомстволық нормативтер мен ЕСЕ сәйкессіздігін жою бойынша мекемелердің әкімшілігіне және ведомстволардың басшылығына нақты ұсыныстарды ұсынады.

Облыстар бойынша ҰАТ қатысушыларының ұсыныстарын (ұсынымдарын) жинақтауды заңмен көзделген прокурорлық жауап қайтару шараларын қабылдау үшін ҚР Бас прокуратурасының қызметкерлері бақылауға алу қажет, себебі мұндай сәйкессіздіктер ҚР ІІМ, ҚР ҚМ, ҚР ҰҚК, ҚР ДМ, ҚР БҒМ мекемелерінде қамауда ұсталған тұлғалардың адами ар-намысы мәселелерін тікелей немесе жанама қозғайды (ҰАТ қатысушыларының ұсынымдары мекемелер мен ведомстволар бойынша жинақталған).

Одан басқа, орталық мемлекеттік органдардың деңгейінде келесіні ұсынып отырмыз:

ҰАТ қызметінің нормативтік құқықтық базасын жетілдіру мәселелері бойынша

- Үйлестіру кеңесі ҰАТ-қа жататын мекемелер мен ұйымдар тізіліміне мүгедектер мен психоневрологиялық ақаулары бар мүгедек балаларға, тірек-қозғалыс аппаратының бұзылуы бар мүгедек балаларға, қарттарға арналған медициналық-әлеуметтік мекемелерді, балалар үйлерін, арнаулы интернатты ұйымдар мен тәулік бойы тұру жағдайларындағы арнаулы әлеуметтік белгіленуі бар басқа ұйымдарды енгізу бойынша ҰАТ туралы Заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу мүмкіндігі туралы мәселені әзірлеуді бастасын;

- Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық Әділет министрлігіне (бюджеттік бағдарлама әкімшісіне) «Ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының алдын ала болу бойынша шығыстарын өтеу қағидаларын бекіту туралы» ҚР Үкіметінің 2014 жылғы 2 сәуірдегі № 301 қаулысына көлік шығындарын, үйжайды жалға алуды, оқыту тренингтерін өткізуді және т.б. өтеуге қатысты бөлігінде өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша ұсыныстар енгізсін;

- Жазалауды орындайтын мекемелерде, тергеу изоляторларында болу ережесіне (Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2012 жылғы 29 наурыздағы № 182 бұйрығына 2-қосымша) жазалауды орындайтын мекемелерге, тергеу изоляторларына арнайы рұқсатнамасыз кіру құқығына ие тұлғалардың тізілімін белгілейтін 4-тармаққа – өзгерістер енгізіп, ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының тізіліміне қосу қажет (2015 жылғы 1 қаңтардан бастап заңды күшіне енген өзгерістер (20.08.2014 жылғы № 535 бұйрық) ҰАТ қатысушыларын судьялармен, прокурорлармен теңестірсе де, алайда ҚР ҚАК 32-б. нормасы бүгінгі күні қалыптасқан жағдайды өзгеріссіз қалдырып отыр - алдын ала кіруге

арналған рұқсатнама қағазын ресімдеу міндетті болып табылады);

- Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің жанындағы Үйлестіру кеңесі туралы ережесіне Үйлестіру кеңесінің Төрағасына заңнама мен заңға тәуелді актілер нормаларының бұзушылықтарын жою туралы ҰАТ қатысушыларының есептерінде қамтитын ұсынымдарды прокурорлық жауап қайтару шараларын қабылдау және келесідей олардың орындарында орындалуын бақылау үшін ҚР Бас прокуратурасына тікелей жолдауға мүмкіндік беретін өзгерістер енгізу қажет;

- «Адамдарды қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін арнаулы мекемелерде ұстау тәртібі мен шарттары туралы» ҚР Заңына тергеудегі қамауға алынғанға тергеушінің немесе судьяның рұқсатымен ұзақ мерзімді кездесулерді ұсыну бөлігінде өзгерістер енгізу ұсынылсын, бұл тергеудегі қай кезеңде екеніне тәуелді болады, олардың көбі тергеу изоляторларында бірнеше жыл бойы ұсталады, және өз жанұясымен кездесу мүмкіндігінен айрылған, ал бұл жеке және отбасылық өмірді құрметтеуге берілген құқықты пайдаланудағы кемсітушілік болып табылады;

қажетті әлеует пен кәсіби білімді қамтамасыз ету мәселелері бойынша

- Адам құқықтары жөніндегі уәкіл, ҰАТ Үйлестіру кеңесінің төрағасы ретінде, ҰАТ қатысушыларының әдістерді, ведомстволық нормативтік құқықтық актілердің, сондай-ақ ҰАТ туралы актілердің дағдылары мен білімдерін, қамауға алынған тұлғаларды, мәжбүрлеп емдеуде орналасқан тұлғаларды ұстау жағдайларының халықаралық және ұлттық стандарттарын, сондай-ақ азаптауды алдын алу мен адами ар-қасиетінің қолсұғылмаушылығына қатысты қылмыстық заңның нормаларын тұрақты негізде оқытылуын қамтамасыз ететін іс-шараларды жоспарлап өткізуі керек;

- Сыртқы периметрді қорғау мен қарауылдап жүруді, сондай-ақ бақылаушылардың міндеттерін жүзеге асыратын ҚР ІІМ ішкі әскердің жеке құрамымен, жазалауды орындайтын мекемелердің, және тергеу изоляторларының қызметкерлерімен, Арнайы есеп және бақылау бөлімінің қызметкерлерімен жауынгерлік және қызметтік дайындық бойынша сабақтар өткізу шеңберінде – бағдарламаға енгізіп, ҰАТ туралы нормативтік құқықтық актілер, қамауға алынған тұлғаларды ұстау жағдайларының халықаралық және ұлттық стандарттары, сондай-ақ қылмыстық заңның нормалары және азаптауды алдын алу мен адами ар-намысының қолсұғылмаушылығына қатысты басқа да мәселелер бойынша тұрақты негізде сабақтар өткізілсін;

- ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік дамыту министрлігіне барлық медициналық ұйымдарды, соның ішінде пенитенциарлық мекемелерді қосқанда, азаптауға тыйым салуға қатысты ақпаратпен қамтамасыз етілуіне мүмкіндік беретін бірқатар іс-шаралар өткізу қажет. Аталған мекемелер мамандарының дайындау бағдарламасына ҰАТ туралы нормативтік құқықтық актілер, қамауға алынған тұлғаларды ұстау жағдайларының халықаралық және ұлттық

стандарттары, сондай-ақ қылмыстық заңның нормалары және азаптауды алдын алу мен адами ар-қасиетінің қолсұғылмаушылығына қатысты басқа да мәселелер бойынша сабақтарды жасасын және енгізсін;

- (ҚР Білім және ғылым министрлігі мекемелерінің барлық қызметкерлері үшін) Балалар құқықтарын қорғау жөніндегі комитетпен бірлесіп өз функцияларын толық көлемде жүзеге асыру үшін ведомстволық нормативтік құқықтық актілерді, сондай-ақ ҰАТ туралы заңнама нормаларын, қамауға алынған кәмелетке толмағандарды ұстау жағдайларының халықаралық және ұлттық стандарттары, сондай-ақ қылмыстық заңның нормалары және азаптауды алдын алу мен адами ар-намысының қолсұғылмаушылығының конституциялық қағидасына қатысты басқа да мәселелерді қызметте қолдану дағдылары және білу бойынша бірқатар оқыту іс-шараларын жоспарлап өткізсін.

***институционалдық мекемелерде орналасқан тұлғаларды
қорғау тетіктеріне қолжетімділікті қамтамасыз ету
мәселелері бойынша***

- ҚР ПМ Қылмыстық атқару жүйесі комитетіне ҰАТ Үйлестіру кеңесімен бірлесіп сотталушыларға мадақтау беру мәселелеріне ҰАТ мүшелерінің қатысу мүмкіндігін әзірлесін, бұл сотталушылардың құқықты тәртіпті жүріс-тұрысқа, кейіннен әлеуметтік бейімделу мен қоғамға етене араласуын ынталандыратынның маңызды құрамдас бөлігіне айналады;

- Білім және ғылым министрлігі, Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігі, Ішкі істер министрлігі балалар мекемелерінде естілу құқығын іске асыру мақсатымен төтенше байланысты орнату және балалар мен жастардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша жедел ақпаратты алу үшін # 150 балаларға арналған ұлттық сенім телефонына қолжетімділікті қамтамасыз етсін;

ҰАТ институционалдық қызметін жетілдіру мәселелері бойынша

- 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап жаңа ҚР ҚК, ҚАК, ҚІЖК әрекетке енуіне, сондай-ақ ҰАТ топтарының жаңа қатысушыларға толуына байланысты – ҰАТ қатысушыларының республикалық және өңірлік деңгейде, соның ішінде мемлекеттік мекемелер мен ведомстволарды басшылығын шақыра отырып жұмыс кездесулері өткізілсін. Осындай кездесулер ҰАТ қатысушыларының тәжірибемен алмасу, біліктілікті арттыру, түрлі ведомстволарының мекемелеріне алдағы уақытта баруына дайын болу деңгейін арттыру үшін ұйымдастыру қажет.

***Алдын ала болуға жататын мекемелердің материалдық-техникалық
базасын жетілдіру мәселелерін бойынша***

- ҚР Білім және ғылым министрлігі жағдайды жүйелі түрде бағалау және тұрғын үйжайлардың минималды стандарттарын, жарықтандыру нормаларын, санитария мен гигиена талаптарын, сондай-ақ материалдық-техникалық қамтамасыз ету нормаларын, кәмелетке толмаған балалардың бос уақытын өткізуге

заманауи талаптарын сақтай отыра, жаңа мекемелерді (үлгілік жобалалардың негізінде) салу және бар болған мекемелерді қайта құрылымдау үшін тиісті қаржыландырумен үкіметтік бағдарламаны алдағы уақытта қалыптастыру үшін кешенді шараларды қолдану қажет.

- (кідірмей) қадағалау органдарының және ҚР Білім және ғылым министрлігі өкілдерінің ерекше назары «Жамбыл облысы әкімдігінің білім беру басқармасының Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығы» КММ аударылсын, себебі онда балаларды ресми түрде апатты деп танылған ғимаратқа орналастырып жатыр. Ал ведомствоның жергілікті бөлімшесі жағдайды өзгерту бойынша еш шара қолданбады.

2014 жылға арналған ҰАТ бойынша қаржылық есеп

р/с	Облыстар	сәуір		мамыр		маусым		шілде		тамыз		қыркүйек		қазан		қараша		ҚОРЫТЫНДЫ		Оның ішінде үстеме шығыстар (кеңсе тауарлары, байланыс қызметі, іссапар шығыны.)
		болудың саны	сума	болудың саны	сума	болудың саны	сума	болудың саны	сума	болудың саны	сума	болудың саны	сума	болудың саны	сума	болудың саны	сума	болудың саны	сума	
1	Астана қ.	5	99830	5	110372	7	143430	6	122303	5	103158	7	142062	4	83568	17	346887	56	1151610	33514
2	Ақмола обл.	2	39932	10	258888	19	441104	12	321980	0	0	7	164157	4	80244	7	154534	61	1460839	242913
3	Алматы қ. мен Алматы обл.	4	79864	0	0	12	288649	8	159728	7	139762	8	159728	0	0	27	551822	66	1379553	61797
4	ШҚО	12	239592	7	139762	7	139762	7	203618	0	0	14	291329	6	153578	7	139762	60	1307403	109443
5	Жамбыл обл.	4	79864	12	275139	8	160238	7	139762	4	79864	12	241107	4	109921	4	79864	55	1165759	67629
6	БКО	0	0	0	0	0	0	28	559048	10	199660	6	119796	9	179694	10	199660	63	1257858	0
7	Қарағанды обл.	0	0	0	0	0	0	25	499150	8	159728	6	127204	6	146332	6	119796	51	1052210	33944
8	Қостанай обл.	3	59898	4	99122	6	123025	6	124062	4	84431	3	62775	8	166710	8	258080	42	978103	139531
9	Қызылорда обл.	15	299490	3	59898	7	139762	4	84908	5	99830	2	52715	11	224108	6	122996	53	1083707	25509
10	Маңғыстау обл.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	79864	12	239592	6	119796	22	439252	0
11	Павлодар обл.	11	219626	12	262004	5	122501	0	0	14	313073	12	262001	8	170816	10	222998	72	1573019	135467
12	СКО	10	208568	7	193556	7	139762	6	119796	12	239592	7	139762	11	272850	12	284504	72	1598390	160838
13	ОКО	8	170928	8	223914	8	200910	8	163887	8	160358	4	80114	12	241202	8	160978	65	1382525	84735
14	Атырау обл.	0	0	13	259558	9	180114	9	180184	10	200220	7	140262	19	379824	11	219626	78	1559788	2440
15	Ақтөбе обл.	0	0	0	0	0	0	12	239592	20	454344	18	538756	0	0	0	0	50	1232692	234392
	ҚОРЫТЫНДЫ	74	1497592	81	1882213	95	2079257	138	2918018	107	2234020	117	2601632	114	2448439	139	2981303	866	18622708	1332152

теңгеде

2014 жылдың жағдайы бойынша облыстар бойынша алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдардың саны

№ р/с	облыс	УҰИ	ТИ мен ТМ	Қабылдау- тарату орындары	Арна йы қабы лдау орын дары	КБО	псих. дис.	наркол.	түбе рқ.	Арнаулы білім беру мекемеле рі	ҰҚК ТИ	гаупт - вахта лар	Қорытынды
1.	Астана	1	4	1	1	1	1	1	1	-----	1	1	13
2.	Ақмола обл.	16	7	1	-----	1	3	2	5	-----	-----	-----	35
3.	Алматы мен Алматы обл.	21	9	3	1	2	5	2	19	1	1	3	67
4.	Ақтөбе	14	5	1	1	1	1	2	8	-----	-----	1	34
5.	Атырау	8	4	1	2	1	1	1	10	-----	-----	-----	28
6.	ШҚО	20	14	2	4	2	5	3	14	2	-----	1	67
7.	Жамбыл	7	5	1	1	1	1	1	12	1	-----	1	31
8.	БҚО	19	3	1	2	1	1	3	12	-----	-----	-----	42
9.	Қарағанды	20	12	2	1	2	5	6	11	1	1	1	62
10.	Қостанай	10	6	1	3	1	3	2	11	-----	-----	-----	37
11.	Қызылорда	8	3	1	2	1	2	1	11	1	-----	-----	30
12.	Манғыстау	6	4	1	2	1	1	2	8	1	-----	-----	26
13.	Павлодар	12	6	1	3	1	3	1	13	1	-----	-----	41
14.	СҚО	10	6	1	1	1	1	2	5	-----	-----	-----	27
15.	ОҚО	15	6	3	4	1	2	2	21	1	1	1	57
	ҚОРЫТЫНДЫ	187	94	21	28	18	35	31	161	9	4	9	597

2014 жылғы сәуір-желтоқсанда облыстар бойынша алдын ала болуға жататын мекемелер мен ұйымдарда болу

№ р/с	Облыс	УҰИ	ТИ мен ТМ	Қабылд ау- тарату орында ры	Арнай ы қабыл дау орын дары	КБО	Психо-неврол. мекемелер	Наркол. мекемелер	Туберкулез ге қарсы мекемелер	Арнаулы білім беру мекемелері	ҰҚК ТИ	Әскери гарнизонның гаупт- вахталары	Қорыт ынды
1.	Астана	2	8 (3*)	1	2	2	2	1	1		2	1	22
2.	Ақмола обл.	8	7	1		1	3		3				23
3.	Алматы мен Алматы обл.	3	5 (1*)	1	1	1	4	1	1	1		1	19
4.	Ақтөбе	2	4		1	1	1	1	2			1	13
5.	Атырау	7	4	3	3	2	1	1	3				24
6.	ШҚО	5	7 (1*)			1		3		1			17
7.	Жамбыл	4	2 (1*)	1	1	2	1	1	1*	2		1	16
8.	БҚО	4	5 (1*)	1	1	1	1	4					17
9.	Қарағанды	9	6 (1*)	1			5	2					23
10.	Қостанай	3	5 (1*)		1	2	1	1					13
11.	Қызылорда	5	3 (1*)		1	1	3	2	4	2 (1*)			21
12.	Маңғыстау	3	4		1	1		2	1	1			13
13.	Павлодар	6	4 (1*)		2	1	1	1	4	1			20
14.	СКО	6	7 (1*)	1		1	1	3	1				20
15.	ОКО	6	1	1	3	1	1	2		1			16
	ҚОРЫТЫНДЫ	73	72	11	17	18	25	25	21	9	2	4	277

*- Арнайлы болу

14 арнаулы болу:

1. ШҚО –ШҚО ҚАЖД ОВ 156/20 мекемесі (11 сәуір);
2. СҚО –ЕС-164/8 мекемесі (14 сәуір) – материалдар Бас прокуратураға жолданды;
3. Жамбыл облысы –ЖД 158/7 мекемесі (23-24 мамыр) – материалдар облыс Прокуратурасына жолданды;
4. Қызылорда облысы – «Әумесерлік мінез-құлқы бар балаларға арналған олыстық мектеп-интернат» ММ (17 маусым) – топ басшысы материалдарды облыс Прокуратурасы мен облыс ПД жолдады; АҚҰО – Бас прокуратураға, ІІМ, әкімдікке және БҒМ;
5. Қарағанды облысы –АК-159/1 мекемесі (26 тамыз) – бұдан бұрын Бас прокуратура қылмыстық іс қозғаған еді;
6. Астана қ. –ЕЦ-166/5 мекемесі (13 қыркүйек) – АҚҰО есеп пен қосымшаларды Бас прокуратураға жолдады;
7. Жамбыл облысы – «Жамбыл облыстық туберкулезге қарсы диспансер» ММ (24-25 қыркүйек);
8. Павлодар облысы –АП-162/4 мекемесі (27 қыркүйек) – АҚҰО есепті Бас прокуратураға жолдады;
9. Қызылорда облысы –ЗК-169/5 мекемесі (18 қазан) – АҚҰО материалдарды Бас прокуратураға жолдады;
- 10.БҚО –РУ-170/1 мекемесі (22 қазан) – ҰАТ тобының басшысы материалдарды облыс прокуратурасына жолдады;
11. Алматы қ. –Алматы қ. мен Алматы облысы бойынша ҚАЖД ЛА-155/1 мекемесі (31 қазан) – АҚҰО сұрату хатын БП-ға жолдады;
- 12.Астана қ. – Астана қ. бойынша ҚАЖК ЕЦ-166/5 мекемесі (19 қараша) – АҚҰО материалдарды БП-ға жолдады;
- 13.Қостанай облысы – Қостанай облысы бойынша ҚАЖК УК-161/1 мекемесі (24 қараша) – ҰАТ тобы Қостанай облысының прокуратурасына ақпаратты жолдады;
- 14.Астана қ. –ЕЦ-166/10 мекемесі (25 желтоқсан) – АҚҰО материалдарды БП-ға жолдады.

Белгілер үшін

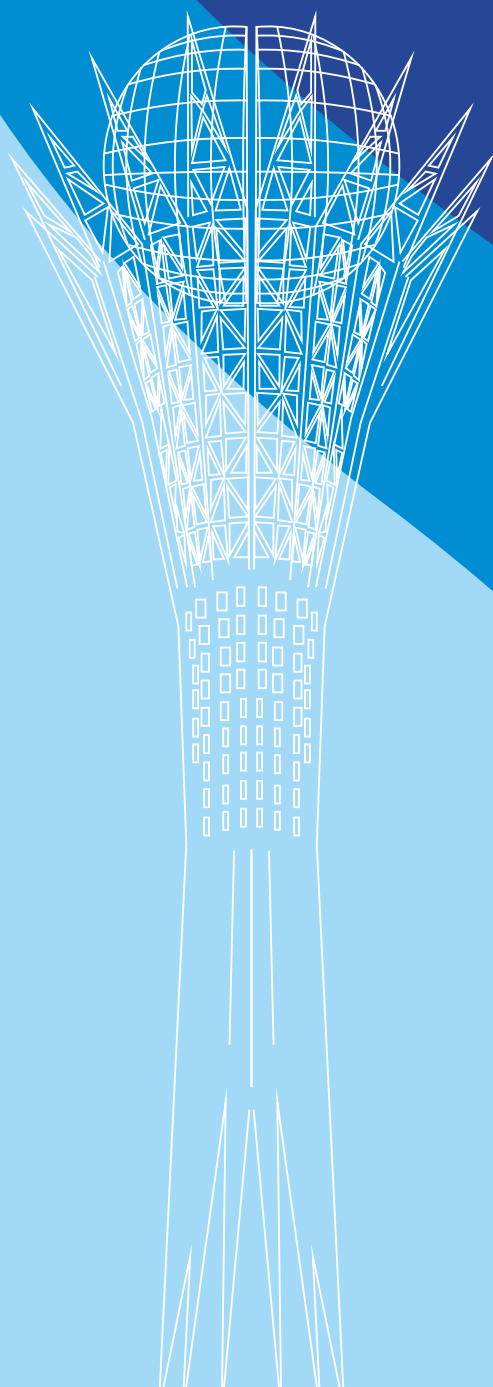
[illegible]

**Национальный
Превентивный
Механизм**
по предупреждению пыток

КОНСОЛИДИРОВАННЫЙ ДОКЛАД

участников национального превентивного механизма
по итогам превентивных посещений,
выполненных в 2014 году

Астана
2015

Консолидированный доклад

**участников национального
превентивного механизма
по итогам превентивных посещений,
выполненных в 2014 году**

**Астана
2015**

УДК 343.8
ББК 67.409
К 64

Консолидированный доклад участников национального превентивного механизма по итогам превентивных посещений, выполненных в 2014 году- Астана, 2015 - 54 с.

ISBN 978 - 601 - 80310 - 8-3

Отчет подготовлен Координационным советом при Уполномоченном по правам человека при поддержке Представительства Penal Reform International в Центральной Азии в рамках проектов, финансируемых Посольством Великобритании в Казахстане, Представительством Европейского Союза в Казахстане, а так же Управления Верховного Комиссара ООН по правам человека.

Посольство
Великобритании
Астана

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Ответственность за содержание несут авторы.

УДК 343.8
ББК 67.409

ISBN 978 - 601 - 80310 - 8-3

© Координационный совет НПМ, 2015

ОБРАЩЕНИЕ

Настоящий доклад является первым ежегодным консолидированным документом о результатах деятельности национального превентивного механизма в Республике Казахстан за 2014 год и подготовлен в соответствии со ст. 23 Факультативного протокола к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, ст. 47 Уголовно-исполнительного кодекса РК.

Республика Казахстан является участником всех основных международно-правовых договорных механизмов в сфере предупреждения пыток. Запущенный в стране в 2014 году Национальный превентивный механизм – один из важнейших событий этого процесса.

В рамках НПМ в Казахстане создана уникальная модель взаимодействия государственных органов и гражданского общества при координирующей роли Уполномоченного по правам человека, нацеленная на искоренение пыток во всех учреждениях закрытого типа. Это значительное достижение нашей страны, практическая демонстрация приверженности передовым правозащитным стандартам, а вместе с тем – показатель зрелости гражданского общества и знак доверия ему.

Этой деятельности дана позитивная оценка со стороны Совета ООН по правам человека, Комитета ООН против пыток, Управления Верховного комиссара ООН по правам человека, Международного координационного комитета омбудсменов, партнеров по Диалогу между Казахстаном и Евросоюзом в сфере прав человека и других зарубежных коллег.

Настоящий доклад уделяет особое внимание вопросам становления НПМ в Казахстане, основным приоритетам его деятельности, содержит комплексный анализ работы НПМ в 2014 году, рекомендации уполномоченным государственным органам, предложения по совершенствованию законодательства Республики Казахстан. Кроме этого, в докладе отражены результаты анализа ключевых вопросов, касающихся предупреждения пыток, с приведением примеров о фактах нарушения прав граждан на свободу от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания.

Надеюсь, что доклад будет способствовать транспарентности процесса НПМ, обеспечению его отчетности, средством информирования общественности, совершенствованию ситуации в сфере предупреждения пыток, поддержанию постоянного диалога с государственными органами, неправительственными и международными организациями.

**Уполномоченный
по правам человека
в Республике Казахстан,
председатель
Координационного совета НПМ**

А. Шакиров

Введение

Принцип неприкосновенности человеческого достоинства, запрет на применение пыток, насилия, другого жестокого или унижающего человеческое достоинство обращения или наказания закреплен в статье 17 Конституции Республики Казахстан 1995 года. Казахстан также является участником всех основных международно-правовых договорных механизмов в сфере предупреждения пыток. В частности, в 1998 году Республика Казахстан присоединилась к Конвенции против пыток. В 2008 году был ратифицирован Факультативный протокол к названной конвенции, одним из требований которого является создание национального превентивного механизма по предотвращению пыток (НПМ).

Принимая во внимание, что обязательство государства в соответствии с пунктом 3 статьи 18 Факультативного протокола по предоставлению всех необходимых ресурсов для функционирования НПМ предполагает выделение соответствующих средств из государственного бюджета, Указом Президента Республики Казахстан от 30 ноября 2009 года № 896 было принято решение об отсрочке исполнения этого обязательства на три года на основании пункта 1 статьи 24 Факультативного протокола.

Такая отсрочка предоставила возможность государственным органам и неправительственному сектору провести более глубокую работу по разработке и созданию НПМ. В процесс разработки законопроекта о создании НПМ были вовлечены Правительство, Парламент, Верховный Суд, Конституционный Совет, Администрация Президента Республики Казахстан и Генеральная прокуратура, Омбудсмен, ряд органов исполнительной власти, включая Министерства юстиции, внутренних дел, здравоохранения, представители международных и казахстанских неправительственных организаций.

С учетом согласованного мнения о роли Уполномоченного по правам человека в НПМ, национальное правозащитное учреждение с первых дней поддерживало широкое обсуждение законопроекта о НПМ с институтами гражданского общества. В рабочую группу при Правительстве по разработке текста законопроекта вошли представители 13-ти неправительственных организаций и 4-х международных организаций. В том числе: Региональное представительство Управления Верховного комиссара по правам человека в Центральной Азии, Центр ОБСЕ в Астане, представительство Международной тюремной реформы в Центральной Азии, Казахстанское международное бюро по правам человека и соблюдению законности, Коалиция НПО Казахстана против пыток.

Коалиция НПО Казахстана против пыток разработала альтернативный законопроект о НПМ. К работе над законопроектом привлекались и другие неправительственные организации, которые, в частности, разработали альтернативный законопроект о НПМ. По результатам дебатов в рабочих

группах значительное число предложений представителей гражданского сектора было учтено в итоговом документе. Основным разработчиком текста законопроекта было определено Министерство юстиции – государственный орган, ответственный за разработку наиболее важных проектов законов в казахстанской правовой практике. Разработка законопроекта сопровождалась проведением конференций, круглых столов и других мероприятий с участием депутатов Парламента, представителей государственных органов, правозащитных организаций, а также международных экспертов. Проведены выездные заседания рабочей группы в исправительных учреждениях, в рамках которых состоялись отдельные встречи с персоналом и осужденными, проведены презентации законопроекта. Данный формат позволил разработчикам на практике ознакомиться с актуальными вопросами законопроекта.

На рассмотрение Мажилиса Парламента законопроект был внесен в марте 2012 года. Профильным комитетом 8 мая 2012 года была проведена общественная презентация законопроекта с участием представителей всех вовлеченных государственных органов, международных и неправительственных организаций, а также СМИ. 12 июля 2012 года вопросы создания НПМ были подняты в ходе визита в Казахстан Верховного комиссара ООН по правам человека Наванетхем Пиллэй. На качество принятого закона существенно повлиял опыт представителей Подкомитета по предупреждению пыток Комитета против пыток ООН. В частности, Подкомитетом по предупреждению пыток в адрес разработчиков законопроекта давались письменные разъяснения по вопросам толкования термина «место лишения свободы», а также роли Министерства юстиции как органа исполнительной власти в создании и налаживании НПМ. 30-31 января 2013 года состоялся визит в Казахстан Председателя Подкомитета по предупреждению пыток Комитета против пыток ООН Малькольма Эванса, в ходе которого состоялся обмен мнениями по дискуссионным вопросам создания НПМ.

При рассмотрении законопроекта в Парламенте поддерживалось взаимодействие с Представительством Управления Верховного комиссара ООН по правам человека по Центральной Азии, Центром Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе в Астане, представительством Международной тюремной реформы в Центральной Азии.

2 июля 2013 года Президентом Республики Казахстан был подписан Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам создания национального превентивного механизма, направленного на предупреждение пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания» (далее – Закон о НПМ), которым в нашей стране был учрежден и введен в действие на законодательном уровне НПМ.

1. Деятельность согласно Факультативному протоколу к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания

1.1. Факультативный протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания

Республика Казахстан является участником основных договоров о правах человека Организации Объединенных Наций, нормы которых запрещают пытки и жестокое обращение. Также Казахстан является участником Женевских конвенций 1949 года и Дополнительных протоколов к ним от 1977 года. В 2008 году Казахстаном ратифицирован, как указывалось ранее, Факультативный протокол к Конвенции против пыток, предусматривающий создание двухуровневого (международный и национальный) механизма предотвращения пыток и другого жестокого, бесчеловечного или унижающего человеческое достоинство обращения и наказания.

В соответствии с Законом Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам создания национального превентивного механизма, направленного на предупреждение пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания» (далее – Закон о НПМ) в нашей стране был учрежден и создан НПМ на основе модели «Омбудсмен плюс». Такая модель явила собой достаточно долгий процесс согласований и обсуждений создаваемого механизма с институтами гражданского общества, правоохранительными органами и депутатским корпусом страны. Уполномоченный по правам человека (Омбудсмен) возглавляет Координационный совет НПМ и является его председателем.

В соответствии с Факультативным протоколом к Конвенции против пыток, Уполномоченным по правам человека был инициирован ряд нормативных правовых актов, решений и распоряжений подзаконного уровня. Среди которых: Положение о комиссии по избранию членов Координационного совета при Уполномоченном по правам человека; Положение о Координационном совете, Правила отбора участников НПМ; Правила формирования групп из участников НПМ для превентивных посещений; Правила подготовки ежегодного консолидированного доклада по итогам превентивных посещений и др. Принятие этих документов позволило реализовать нормы принятого закона и создать необходимые условия для функционирования НПМ.

1.2. Законодательство Республики Казахстан по вопросу предотвращения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания

Во втором разделе Конституции Республики Казахстан «Человек и

гражданин» перечислены права и свободы человека, включая право на жизнь, право не быть подвергнутым дискриминации, право на свободу совести и свободу слова, а также право на охрану здоровья. Запрет на применение пыток и неприкосновенность человеческого достоинства закреплен в статье 17. Кроме того, в статье 16 гарантировано право на личную свободу, установлена предельная продолжительность содержания под стражей, составляющая 72 часа, содержатся положения, касающиеся юридической помощи и возможности обжалования.

В развитие конституционного запрета, пытки (были) запрещены ст. 141-1 Уголовного кодекса РК (утратил силу, с 01 января 2015 года действует вновь принятый УК РК, где аналогичная статья имеет номер 146). В этой статье определение пытки является несколько отличным, чем определение, содержащееся в статье 1 Конвенции против пыток. В ней уголовная ответственность распространяется только на государственных должностных лиц, а пытки, совершаемые любыми иными лицами, выступающими в официальном качестве, или лицами, действующими по подстрекательству или с ведома или молчаливого согласия государственных должностных лиц, не относятся к категории уголовных преступлений. Кроме того, в отличие от статьи 1 Конвенции против пыток, в которой говорится о «законных санкциях», в примечании к статье 141-1 указывалось, что «не признаются пыткой физические и психические страдания, причиненные в результате законных действий должностных лиц» (в УК РК, действующем с 1 января 2015 года – ст. 146).

В действующем в 2014 году Уголовном кодексе имелись и другие положения, согласно которым в отношении сотрудников правоохранительных органов могло осуществляться преследование в связи с неправомерными действиями. В статьях УК РК 307 и 308 криминализировалось «злоупотребление должностными полномочиями» и «превышение власти или должностных полномочий» и были предусмотрены различные виды наказаний, включая лишение свободы на срок до двух и до пяти лет, соответственно. Кроме того, в статье 107 в качестве преступления рассматривалось «причинение физических или психических страданий путем систематического нанесения побоев или иными насильственными действиями», а применение пытки упоминалось в качестве отягчающего обстоятельства. Такое преступление наказывалось «ограничением свободы на срок до пяти лет либо лишением свободы на срок от трех до семи лет».

Следует отметить, что аналогичные нормы содержатся и в УК РК, принятом 2 июля 2014 года и вступившим в силу с 1 января 2015 года.

Предотвращению пыток способствует и ряд подзаконных нормативных правовых актов, принятых в Казахстане, так, в декабре 2009 года Верховный Суд принял нормативное постановление «О применении норм уголовного и уголовно-процессуального законодательства по вопросам соблюдения личной свободы и неприкосновенности достоинства человека, противодействия пыткам, насилию, другим жестоким или унижающим человеческое достоинство видам обращения и

наказания». В данном нормативном постановлении четко разграничены правовые основания уголовной ответственности за применение пыток и превышение должностных полномочий. Кроме того, в этом нормативном постановлении регламентированы процессуальные механизмы рассмотрения прокурором и судом жалоб о применении пыток, поступившие от задержанных или арестованных. Также даны разъяснения по вопросам оценки доказательств, правильной квалификации преступлений, привлечения к уголовной ответственности не только исполнителей, но и тех лиц, которые подстрекали к пыткам или они применялись с их ведома, либо молчаливого согласия, возмещения имущественного и морального вреда жертвам пыток.

В феврале 2010 года Генеральной прокуратурой принята Инструкция о проверке заявлений о пытках и иных незаконных методах, связанных с жестоким обращением с лицами, вовлеченными в уголовный процесс и содержащимися в специализированных учреждениях, и их предупреждению. Инструкция регламентирует порядок реализации надзорных полномочий органов прокуратуры по защите конституционных прав и свобод человека и гражданина в уголовном судопроизводстве и надлежащего выполнения обязательств, вытекающих из Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения или наказания и иных ратифицированных Республикой Казахстан международных договоров.

Министерством юстиции, Министерством здравоохранения, Министерством внутренних дел, Комитетом национальной безопасности утвержден совместный приказ «Об обеспечении обязательного участия специалистов в области судебной медицины в проведении медицинского освидетельствования на предмет наличия телесных повреждений у лиц, находящихся в изоляторах временного содержания, следственных изоляторах и учреждениях уголовно-исполнительной системы». Приказом предусмотрено проведение своевременного и качественного освидетельствования лиц, находящихся в изоляторах временного содержания, следственных изоляторах, а также обратившихся с жалобой о причинении им телесных повреждений, независимыми медицинскими специалистами.

Министерством юстиции, Генеральной прокуратурой, Министерством внутренних дел, Комитетом национальной безопасности, Агентством по борьбе с экономической и коррупционной преступностью утвержден совместный приказ «О взаимодействии правоохранительных органов и субъектов гражданского общества при осуществлении проверок жалоб о пытках и иных недозволенных методах ведения дознания и следствия, а также уголовного преследования по данным фактам». Приказом предусмотрено проведение эффективных и объективных проверок жалоб о пытках и иных недозволенных методах ведения дознания и следствия с участием представителей гражданского общества.

1.3. Полномочия Координационного совета, членов Национального превентивного механизма

В состав первого Координационного совета участников национального превентивного механизма вошли:

- 1. Шакиров Аскар Оразалиевич** – Уполномоченный по правам человека в Республике Казахстан, председатель Координационного совета
- 2. Акылбекова Роза Максатбековна** – директор Казахстанского международного бюро по правам человека и соблюдению законности
- 3. Айдосов Серик Баймендеевич** – исполнительный директор «Социологического ресурсного центра»
- 4. Байсакова Зульфия Мухамедбековна** – председатель ОЮЛ «Союз кризисных центров Казахстана»
- 5. Балтабаев Куаныш Жетписович** – заведующий кафедрой уголовно-правовых дисциплин ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
- 6. Бусурманов Жумабек Дюсешевич** – заведующий кафедрой теории и истории государства и права, конституционного права ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
- 7. Габдуллин Арнур Аскарлович** – омбудсмен – главный менеджер Службы корпоративного секретаря АО «Фонд недвижимости «Самрук-Казына»
- 8. Гусаков Юрий Анатольевич** – директор Карагандинского филиала Казахстанского международного бюро по правам человека и соблюдению законности
- 9. Жанабилова Ардак Сарыбаевна** – председатель Общественной наблюдательной комиссии г. Алматы и Алматинской области, директор ОФ «Центр мониторинга прав человека»
- 10. Ибраева Анара Нурлыбаевна** – председатель Общественной наблюдательной комиссии по г. Астане, директор филиала Казахстанского международного бюро по правам человека и соблюдению законности в г. Астане
- 11. Мектепбаева Сауле Кайыргельдыевна** – региональный директор представительства международной организации «Penal Reform International» (Международная тюремная реформа) в Центральной Азии
- 12. Муха Александр Викторович** – председатель Общественной наблюдательной комиссии по Мангистауской области, директор Мангистауского филиала Казахстанского международного бюро по правам человека и соблюдения законности
- 13. Орлова Альбина Геннадьевна** – председатель Центра поддержки женщин (г. Петропавловск)
- 14. Пен Сергей Геннадьевич** – заведующий кафедрой уголовно-процессуального права и криминалистики КазГЮУ
- 15. Рахимбердин Куат Хажумуханович** – председатель Общественной наблюдательной комиссии по Восточно-Казахстанской области, директор Восточно-Казахстанского филиала Казахстанского международного бюро по правам человека и соблюдению законности

16. Сыздыков Олжас Тургунович – директор ОФ «Прометей» г. Кокшетау

17. Тенизбаев Серик Мустафаевич – председатель Общественной наблюдательной комиссии по Кызылординской области, президент ОО «Кызылординское областное общество защиты прав потребителей», заместитель председателя Общественного совета по мониторингу качества государственных услуг НДП «Нур Отан»

18. Турмагамбетова Жемис Утегеновна – исполнительный директор ОФ «Хартия за права человека»

19. Хобдабергенова Райхан Рзабаевна – председатель Общественной наблюдательной комиссии по Южно-Казахстанской области, исполнительный директор ОО «Южно-Казахстанская Ассоциация юристов»

Заседание Координационного совета

Полномочия Координационного совета НПМ оговорены Положением и заключаются в том, что Координационный совет для решения задач национального превентивного механизма:

- взаимодействует с Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания Комитета Организации Объединенных Наций против пыток;
- вносит предложения и замечания по решению проблем в сфере осуществления деятельности национального превентивного механизма;
- запрашивает необходимые для осуществления деятельности Координационного совета документы от государственных органов, учреждений и организаций превентивного посещения, а также организаций, независимо от организационно-правовой формы собственности, и их должностных лиц;

- приглашает на свои заседания руководителей и представителей различных органов государственной власти, учреждений и организаций превентивного посещения, общественных объединений и иных организаций;
- заслушивает на своих заседаниях информацию (сообщения, доклады) от соответствующих должностных лиц по вопросам, входящим в их компетенцию;
- определяет сроки и перечень учреждений и организаций, подлежащих превентивным посещениям, в пределах выделенных бюджетных средств;
- принимает информацию о сообщениях и жалобах о применении пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Информация о принятых и переданных сообщениях и жалобах непосредственно в Координационный совет включается в протокол заседания Координационного совета;
- осуществляет отбор участников национального превентивного механизма для осуществления превентивного посещения;
- утверждает форму отчетности групп национального превентивного механизма по результатам превентивного посещения;
- обрабатывает и анализирует отчетную документацию по результатам проведения превентивных посещений;
- вырабатывает и направляет рекомендации уполномоченным государственным органам по улучшению условий обращения с лицами, содержащимися в учреждениях и организациях, подлежащих превентивному посещению;
- разрабатывает предложения по совершенствованию законодательства Республики Казахстан;
- подготавливает ежегодный консолидированный доклад участников национального превентивного механизма с учетом их отчетов по результатам превентивных посещений, разработанных рекомендаций для уполномоченных государственных органов по улучшению условий обращения с лицами, содержащимися в учреждениях и организациях, подлежащих превентивному посещению, и предложений по совершенствованию законодательства Республики Казахстан.

Особый статус и полномочия имеют следующие члены Координационного совета:

Уполномоченный по правам человека, который является Председателем Координационного совета, в его полномочия входит:

- координация деятельности Координационного совета и его членов;
- принятие мер для обеспечения необходимого потенциала и профессиональных знаний членов Координационного совета;
- председательство на заседаниях Координационного совета;
- утверждение плана работы Координационного совета;
- получение на рассмотрение информации, сообщения и жалобы о применении пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих

достоинство видов обращения и наказания;

- принятие уведомления об отставке члена Координационного совета;
- принятие уведомления Координационного совета о замене члена Координационного совета.

Член Координационного совета - секретарь Координационного совета, который:

- организует и контролирует подготовку материалов, выносимых на рассмотрение заседания;
- оформляет протокол заседания;
- выполняет поручения Председателя и принимает меры для обеспечения эффективности работы Координационного совета.

В остальном, все члены Координационного совета обладают равными правами при обсуждении вопросов, рассматриваемых на заседании Координационного совета. Кроме того, по поручению Председателя Координационного совета, в случае его отсутствия, председательствуют (по согласованию) на его заседаниях, вносят вопросы для обсуждения на заседание Координационного совета, вносят на голосование Координационного совета свои собственные предложения и рекомендации. А также могут иметь особое мнение, в случае выражения которого оно излагается в письменном виде.

Для преемственности и ротации Координационного совета НПМ на его первом заседании простой жеребьёвкой был определен срок полномочий для половины членов совета в два года. Для оставшихся – срок полномочий исчисляется четырьмя годами.

Уполномоченный по правам человека и Координационный совет выполняют координирующую роль в эффективной реализации НПМ. С момента создания Координационного совета было проведено 5 заседаний.

За истекший год необходимо отметить действенность Координационного совета и принятых на его заседаниях решений: в частности, выработаны рекомендации по превентивным посещениям, которые активно применяются участниками НПМ в их деятельности, разработаны и доведены до сведения участников рекомендации Координационного совета по работе НПМ со СМИ, решен ряд вопросов, касающихся в целом организации деятельности НПМ.

Представители государственных органов регулярно приглашаются на заседания Координационного совета для обсуждения реализации НПМ в нашей стране.

Уполномоченным по правам человека совместно с Генеральной прокуратурой, Penal Reform International проведена видеоконференция по эффективной реализации Закона об НПМ, с участием представителей Администрации Президента, Конституционного Совета, центральных государственных органов, депутатов Парламента, членов Общественного совета при Генеральной прокуратуре, членов Координационного совета при Омбудсмене, прокуроров областей, руководителей местных государственных и

правоохранительных органов, участников НПМ.

Комитет уголовно-исполнительной системы для своих сотрудников регулярно проводит тренинги с участием представителей Национального центра по правам человека и участников НПМ, в Министерстве здравоохранения и социального развития проведено видеосовещание с территориальными подразделениями по вопросам взаимодействия с участниками НПМ.

Проведены региональные тренинги для членов НПМ в 4 регионах: Астана (участие принимали Костанайская, Карагандинская, Акмолинская, Северо-Казахстанская области), Алматы (Жамбылская, Кызылординская, Южно-Казахстанская, Алматинская области), Усть-Каменогорск (участие принимали Павлодарская, Восточно-Казахстанская области), Актобе (участие принимали Мангистауская, Атырауская, Западно-Казахстанская области). Тренинги проводились совместно с НЦПЧ, Центром ОБСЕ в Астане и PRI. В качестве тренера был приглашен международный эксперт Красимир Канев.

9 апреля 2014 года руководитель Управления по работе с обращениями граждан Рахимов Р.А. принял участие в предварительной встрече национальных превентивных механизмов: «Полиция и предупреждение пыток» и в дополнительной встрече по человеческому измерению по предупреждению пыток (г. Вена, Австрийская Республика).

В период с 10 по 13 февраля 2014 делегацией во главе с Уполномоченным по правам человека (Омбудсменом) в Республике Казахстан (далее – УПЧ в РК) А. Шакировым при поддержке Центра ОБСЕ в Астане и Международной тюремной реформы в Центральной Азии осуществлен рабочий визит в Республику Словения.

Работа НПМ в Казахстане получила положительную оценку в ходе Универсального периодического обзора (Женева, октябрь-ноябрь), отчета в Комитете против пыток (Женева, ноябрь), Структурированного диалога по правам человека (Брюссель, ноябрь).

1.4. Финансирование Национального превентивного механизма

Постановлением Правительства Республики Казахстан от 2 апреля 2014 года № 301 утверждены Правила возмещения расходов участников национального превентивного механизма по превентивным посещениям.

В Правилах перечислены нормативные правовые акты, на основании которых государственный уполномоченный орган обязан возмещать расходы, понесенные участниками НПМ, а также определены порядок и условия возмещения таких расходов по превентивным посещениям в пределах Республики Казахстан.

Возмещение расходов участников национального превентивного механизма по превентивным посещениям производится за счет средств республиканского бюджета, предусмотренного на соответствующий финансовый год. Основаниями для возмещения расходов по превентивным посещениям за

счет средств республиканского бюджета являются протокол Координационного совета при Уполномоченном по правам человека в Республике Казахстан (далее – Координационный совет), определяющего сроки и перечень учреждений и организаций, подлежащих превентивным посещениям, а также состав групп участников национального превентивного механизма для проведения превентивных посещений, документы, подтверждающие произведенные затраты денежных средств, включая накладные расходы, а также расходы, связанные с подготовкой отчета о посещениях.

Копия протокола Координационного совета не позднее 10 января соответствующего года направляется администратору бюджетной программы.

Участникам национального превентивного механизма администратором бюджетной программы возмещаются:

- расходы, связанные с подготовкой отчета по итогам посещений, включая обработку собранных материалов, подготовку предложений и рекомендаций, информации для ежегодного консолидированного доклада по итогам превентивного посещения в размере одного минимального размера заработной платы каждому участнику национального превентивного механизма;
- накладные расходы, включающие расходы на приобретение канцелярских товаров, за пользование телефонной связью, интернетом и почтовыми услугами, в размере, не превышающем двух минимальных месячных расчетных показателей на каждого участника национального превентивного механизма, осуществлявшего превентивное посещение;
- расходы, связанные с выездом участника национального превентивного механизма в другую местность;
- за участником национального превентивного механизма в течение превентивного посещения, включающего дату выезда в другую местность и дату приезда к месту основной работы (должности), сохраняется место основной работы (должности) и выплачивается заработная плата в соответствии с пунктами 1 и 2 статьи 149 Трудового кодекса Республики Казахстан.

Ежемесячно, не позднее 5 числа месяца, следующего за отчетным, руководитель группы национального превентивного механизма направляет заказным письмом администратору бюджетной программы отчет о фактических расходах денежных средств при превентивных посещениях. К отчету прилагаются документы, подтверждающие расходы, связанные с выездом в другую местность в целях превентивного посещения, подготовкой отчета по итогам посещения, информацией о проведенных посещениях, накладных расходах, подлежащих оплате в соответствии с настоящими Правилами.

Уполномоченный по правам человека в Республике Казахстан ежемесячно, не позднее 5 числа, следующего за отчетным, направляет подтверждение администратору бюджетной программы о расходах при проведении участниками национального превентивного механизма превентивного посещения.

Администратор бюджетной программы не позднее 10 рабочих дней с

момента получения документов, указанных в пунктах 7 и 8 настоящих Правил, производит возмещение расходов участника национального превентивного механизма путем начисления причитающейся участнику национального превентивного механизма суммы на его текущий банковский или иной счет, представленный руководителем группы национального превентивного механизма и подтвержденный соответствующим банком или организацией, осуществляющей отдельные виды банковских операций.

В настоящем докладе не дается оценка деятельности региональных групп и их руководителей. Вместе с тем, необходимо остановиться на одной из составляющих деятельности участников НПМ. Так, анализ годового финансового отчета свидетельствует об имеющихся недостатках и упущениях в этой работе. По итогам года низким оказался процент освоения выделяемых бюджетных средств, на который, в первую очередь, повлияло отсутствие финансовой отчетности в течение нескольких месяцев от ряда региональных групп, в том числе Костанайской, Мангистауской, Актюбинской и Западно-Казахстанской областей.

Региональные группы Мангистауской и Западно-Казахстанской областей не использовали ни одного тенге на канцелярские расходы, услуги связи, низок этот показатель по Атырауской области.

Неосвоение средств, выделяемых из республиканского бюджета на деятельность НПМ, может привести к их сокращению на последующие годы, в этой связи руководителям групп, членам НПМ необходимо более тщательно и своевременно подходить к подготовке отчетов по итогам посещения учреждения и организации с учетом всех возможных расходов, предусмотренных Правилами о возмещении расходов.

Полные данные по расходам приведены в сводной таблице «Финансовый отчет по НПМ на 2014 год» (Приложение 1).

1.5. Участие общественных объединений в деятельности Национального превентивного механизма

Участие институтов гражданского общества (некоммерческих организаций различных организационно-правовых форм, в том числе и общественных объединений) в формировании, становлении и деятельности НПМ является непосредственным. В полном соответствии процедуре, формированием Координационного совета НПМ занималась специально созданная комиссия. Участники этой комиссии были избраны из числа депутатов Парламента Республики Казахстан, представителей государственных органов, казахстанских общественных объединений, международных организаций, академических кругов, средств массовой информации и иных лиц, обладающих соответствующими знаниями и опытом в области прав человека. Общее число членов Комиссии составило 17 человек. Уполномоченный по правам человека своим распоряжением утвердил состав комиссии. Срок полномочий комиссии – 5 лет.

В состав комиссии по избранию членов Координационного совета участников национального превентивного механизма вошли:

1. Шакиров Аскар Оразалиевич – Уполномоченный по правам человека в Республике Казахстан, председатель комиссии;

2. Калюжный Вячеслав Афанасьевич – руководитель Национального центра по правам человека, секретарь комиссии;

3. Асанов Жакип Кажманович – Заместитель Генерального Прокурора РК;

4. Бычкова Светлана Федоровна – депутат Мажилиса Парламента РК, секретарь Комитета по законодательству и судебно-правовой реформе;

5. Еримбетов Нурлан Кенжебекович – Генеральный директор корпоративного фонда «Центр социального партнерства» при АО «Фонд национального благосостояния «Самрук-Казына», президент Объединения юридических лиц «Гражданский альянс Казахстана», политолог;

6. Жумагельдиева Гульнара Амангельдиевна – заместитель Председателя Федерации профсоюзов Республики Казахстан;

7. Калтаева Ляззат Молдабековна – председатель ОО «Ассоциация женщин-инвалидов «Шырак», член Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК;

8. Козырева Евгения Александровна – президент ОО «Феминистская лига»;

9. Матаев Сейтказы Бейсенгазыевич - председатель Правления Союза журналистов Казахстана;

10. Мектепбаева Сауле Кайыргельдыевна – директор представительства Международной тюремной реформы (PRI) в Центральной Азии, к.ю.н.;

11. Рахимбердин Куат Хажумуканович – директор Восточно-Казахстанского филиала Казахстанского международного бюро по правам человека и соблюдению законности, председатель Общественной наблюдательной комиссии;

12. Рубежанская Любовь Алексеевна – председатель Общественной наблюдательной комиссии Акмолинской области, директор ОФ «Луч надежды»;

13. Турегельдинов Жумабек Сулейменович – депутат Сената Парламента РК, член Комитета по конституционному законодательству, судебной системе и правоохранительным органам Сената Парламента РК;

14. Турецкий Николай Николаевич – инспектор Отдела по вопросам правоохранительной системы Администрации Президента РК, д.ю.н., профессор;

15. Тугел Ануар Курманбаевич – президент Союза адвокатов Казахстана, к.ю.н.;

16. Федотова Зинаида Леонтьевна – председатель Комиссии по вопросам помилования при Президенте РК;

17. Шукенов Батырхан Камалович – Посол доброй воли Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) в Казахстане.

Процедура формирования групп участников НПМ полностью прозрачна и открыта для любого гражданина Республики Казахстан. Общественные объединения также могут рекомендовать Координационному совету НПМ для рассмотрения кандидатуры отдельных граждан РК. Однако общий порядок предоставления документов, согласно перечню, одинаков для всех кандидатов без исключения. Представленность в Координационном совете различных некоммерческих организаций и других институтов гражданского общества достаточно обширна и по статусу, и по «географии» (см. список членов Координационного совета на 2014 год).

***1.6. Превентивное посещение мест содержания под стражей
согласно требованиям Факультативного протокола
к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных
или унижающих достоинство видов обращения и наказания***

Правила превентивных посещений группами, формируемыми из участников национального превентивного механизма, утверждены постановлением Правительства Республики Казахстан № 266 от 26 марта 2014 года, которые включают в себя перечень нормативных правовых актов, составляющих правовую основу для превентивных посещений, а также определяют порядок превентивных посещений группами, формируемыми из участников национального превентивного механизма, учреждений и организаций, определяемых законами Республики Казахстан.

Превентивные посещения проводятся группами, формируемыми Координационным советом при Уполномоченном по правам человека (далее - Координационный совет), из участников национального превентивного механизма. Координационный совет утверждает планы превентивных посещений группами, которыми определяются:

- виды превентивных посещений (периодические, промежуточные, специальные);
- сроки превентивных посещений;
- перечень учреждений и организаций, подлежащих превентивным посещениям.

Периодические и промежуточные превентивные посещения проводятся группами, согласно утвержденному плану. Специальные превентивные посещения группами проводятся без предупреждения на основании поступивших сообщений о применении пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Решение о направлении группы для проведения специального превентивного посещения учреждений и организаций, подлежащих превентивному посещению, принимается Уполномоченным по правам человека.

Учреждения и организации, подлежащие превентивным посещениям в соответствии с законом, приведены в таблице (Приложение 2).

Документом, подтверждающим полномочия участника национального превентивного механизма на превентивное посещение, является удостоверение участника национального превентивного механизма, выданное Уполномоченным по правам человека.

При проведении превентивных посещений группами, участник национального превентивного механизма вправе:

- беспрепятственно выбирать и посещать учреждения и организации, подлежащие превентивному посещению;
- проводить беседы с лицами, содержащимися в учреждениях и организациях, подлежащих превентивным посещениям, и (или) их законными представителями без свидетелей;
- принимать сообщения и жалобы о применении пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания;
- иметь иные права, предусмотренные законами Республики Казахстан.

Участник национального превентивного механизма является независимым при осуществлении законной деятельности. При наличии обстоятельств, вызывающих сомнение в беспристрастности участника национального превентивного механизма, входящего в группу по превентивному посещению, он должен отказаться от участия в превентивном посещении.

Участники национального превентивного механизма должны проявлять уважительное отношение к лицам, находящимся в учреждениях и организациях, а также к персоналу указанных учреждений и организаций.

Участники национального превентивного механизма не вправе разглашать сведения о частной жизни лиц, ставшие известными им в ходе превентивных посещений, без согласия данных лиц.

Участниками национального превентивного механизма не допускается вмешательство в деятельность учреждений и организаций, подлежащих превентивному посещению.

В случае неправомерных действий участников национального превентивного механизма, руководитель администрации учреждений и организаций, подлежащих превентивному посещению, письменно информирует Уполномоченного по правам человека.

Обеспечение безопасности участников национального превентивного механизма, в том числе сопровождения по территории, возлагается на администрацию учреждений и организаций, подлежащих превентивному посещению. О реальной угрозе безопасности и необходимости ограничения конфиденциальности беседы участник национального превентивного механизма уведомляется администрацией учреждения и организации. Отказ участником национального превентивного механизма от ограничений конфиденциальной беседы с лицами, содержащимися в учреждениях и организациях, подлежащих превентивным посещениям, оформляется письменно.

Срок превентивного посещения группами учреждений и организаций,

подлежащих превентивным посещениям, не должен превышать двух рабочих дней, не считая времени нахождения в пути. Продление срока превентивного посещения допускается в исключительных случаях, на срок не более пяти рабочих дней с согласия Уполномоченного по правам человека.

Возмещение расходов участников национального превентивного механизма по превентивным посещениям осуществляется в пределах выделенных бюджетных средств.

По результатам каждого превентивного посещения от имени группы составляется и представляется в Координационный совет письменный отчет о посещении по форме, утвержденной Координационным советом, который подписывается всеми членами группы, осуществившими превентивное посещение. Член группы, имеющий особое мнение, оформляет его письменно и прилагает к отчету.

Отчеты о превентивных посещениях группой, формируемой из участников национального превентивного механизма, учреждений и организаций, подлежащих превентивному посещению, представляются в Координационный совет:

- в двухнедельный срок для периодических превентивных посещений;
- в пятидневный срок для промежуточных превентивных посещений;
- в двухдневный срок для специальных превентивных посещений.

Отчеты групп о превентивных посещениях учреждений и организаций, подлежащих превентивному посещению, являются конфиденциальными (пункт 17 Правил).

2. Положение лиц, содержащихся в учреждениях, подведомственных Министерству внутренних дел

2.1. В учреждениях КУИС МВД РК

Общее положение

По сложившейся мировой практике реализации НПМ особое внимание уделяется превентивным посещениям мест заключения под стражей и лишения свободы, где содержатся подозреваемые, обвиняемые в совершении преступлений, осужденные.

В учреждения уголовно-исполнительной системы (следственные изоляторы и учреждения для лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы по приговору суда) участники национального превентивного механизма получили доступ в марте-апреле 2014 года.

В течение 2014 года посещено 72 учреждения уголовно-исполнительной системы – это следственные изоляторы и исправительные учреждения, проведено 12 специальных превентивных посещений таких учреждений.

В следственных изоляторах содержатся подозреваемые и обвиняемые в

совершении преступлений, в отношении которых в качестве меры пресечения применен арест, кроме того осужденные, оставленные для обеспечения хозяйственного обслуживания учреждения, также осужденные, временно пребывающие в ходе этапирования в дальнейшее место лишения свободы. Подследственные содержатся под стражей в ходе досудебного уголовного расследования, вина этих лиц пока не доказана и это содержание не является наказанием, а лишь мерой для защиты уголовного процесса. Вместе с тем, эти лица находятся, порой и длительное время, в условиях риска применения пыток и жестокого обращения, плохих условий содержания.

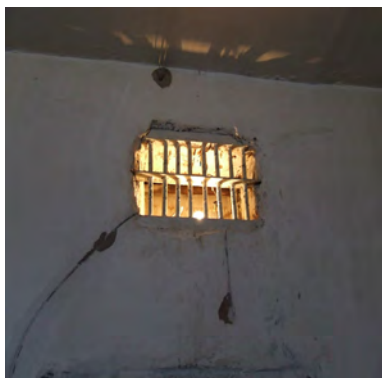
В исправительных учреждениях содержатся лица, лишённые свободы по приговору суда на длительные сроки. В силу ряда обстоятельств, в том числе субъективных, в местах лишения свободы, закрытых от общества, зачастую наблюдаются нарушения основополагающих прав и свобод человека.

Учреждения, подведомственные КУИС МВД РК, являются местами, в которых до введения НППМ уже осуществлялся общественный контроль (общественный мониторинг) прав человека. Такой контроль проводится общественными наблюдательными комиссиями (ОНК) и имеет законодательное закрепление в соответствующих нормах Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан. В отличие от мониторинга всего спектра прав человека, участниками НППМ по предотвращению пыток исследовалась ситуация с правами человека в этих учреждениях с точки зрения поддержания человеческого достоинства, конституционного принципа его неприкосновенности, фиксации (при необходимости) случаев, последствий или условий жестокого обращения, наказания или пыток.

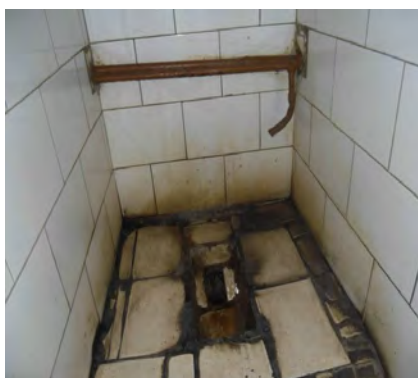
Оценка положения

Очевидными фактами жестокого и унижающего достоинство обращения являются ненадлежащие условия содержания, устаревшая инфраструктура, построенные в середине прошлого века, а то и ранее, здания и помещения, часть которых требует капитального ремонта, а также находится в аварийном состоянии. К примеру, следственные изоляторы в Восточно-Казахстанской (ОВ-156/19), Карагандинской (АК-159/1), Алматинской (ЛА-155/16) областях, г. Астаны, исправительные учреждения ЛА-155/6, ОВ-156/22, ГМ-172/1, ГМ-172/8. Несоблюдение санитарно-гигиенических норм и требований, неудовлетворительное состояние санитарных узлов, канализаций, ненадлежащее состояние постельных принадлежностей наблюдается в следственных изоляторах Восточно-Казахстанской, Карагандинской, Костанайской, Актюбинской областей и в отдельных исправительных учреждениях Северо-Казахстанской, Восточно-Казахстанской, Костанайской, Кызылординской областей, г.г. Алматы, Астаны.

*ШИЗО учреждения ОВ-156/3,
г. Усть-Каменогорск*

*Санузел, учреждение ЕС-164/4
пос. Горный, СКО*

Камера СИЗО г. Семей

Анализ представленных отчетов показывает, что в местах содержания под стражей и лишения свободы остаются нерешенными проблемы недостаточного медицинского и медикаментозного обеспечения, кадровый дефицит медицинских специалистов. Имеют место проблемы передвижения осужденных инвалидов по территории учреждения, в т.ч. для прогулки, изношенность инвалидных колясок отмечена в исправительных учреждениях Северо-Казахстанской и Восточно-Казахстанской областей, в следственном изоляторе в Павлодарской области отмечено отсутствие приспособлений для содержания инвалидов в условиях стандартных помещений.

Учреждение ЕС-164/4, пос. Горный, СКО

В отчетах участников НПМ отмечена ограниченность связи с внешним миром (отсутствие либо минимальное наличие в учреждениях периодических печатных изданий, книг в свободном доступе, радиоточек, произвольное уменьшение времени телефонных переговоров с родственниками). Важным фактором в предупреждении пыток и жестокого обращения в местах временной изоляции и длительного лишения свободы является доступ лиц, содержащихся в таких учреждениях, к механизмам подачи жалоб. В большинстве отчетов отмечено отсутствие либо недостаточный доступ к информации о законных правах и интересах следственно-арестованных, осужденных, порядке и процедурах их обращения в государственные органы и правозащитные организации, отсутствие эффективных каналов подачи жалоб.

Спальное помещение УК-161/2, г. Костанай

*Медсанчасть учреждения ОВ-156/3,
г. Усть-Каменогорск*

Безусловно, необходимо отметить проводимую уполномоченным органом работу в совершенствовании системы исполнения наказания, улучшения условий содержания осужденных и порядка отбывания наказаний, участия гражданского общества в деятельности пенитенциарных учреждений.

Вместе с тем, общее положение оценивается как требующее внимания и привлечения значительных бюджетных средств для приведения в соответствие, прежде всего, жилых помещений, для строительства новых учреждений, обеспечения надлежащего медицинского обеспечения, материально-бытовых условий содержания.

Продолжительное нахождение лиц в местах содержания под стражей и лишения свободы в описанных условиях могут быть признаны жестоким и унижающим достоинство обращением.

Ряд рекомендаций, направленных участниками НПМ непосредственно администрации посещенных учреждений, содержит конкретные предложения по изменению имеющейся ситуации.

Наибольшее количество специальных посещений в отчетном году участниками НПМ запрашивалось для визита в учреждения УИС. Всего было проведено 12 посещений, из них 4 – следственных изоляторов, 8 – исправительных учреждений.

По результатам 11 специальных посещений материалы направлены в органы прокуратуры, поступившие обращения в ходе посещений приняты офисом Уполномоченного по правам человека на рассмотрение. Органами прокуратуры проведены проверки по всем фактам, изложенным в направленных материалах.

По результатам специальных посещений учреждений участниками НПМ в 2014 году возбуждено 3 уголовных дела в отношении должностных лиц, подозреваемых в совершении уголовно-наказуемых деяний:

1. По обращению следственно-арестованного Бурлакова А.А., содержащегося в учреждении РУ-170/1 ДУИС по ЗКО (по факту применения пыток сотрудниками полиции);

2. По обращению осужденного Ушенина С. – учреждение ЕЦ-166/5 ДУИС по г. Астане (по факту превышения должностных полномочий) - в последующем дело прекращено;

3. По обращению Ауелбека Б. – учреждение ЕЦ-166/5 ДУИС по г. Астане (по факту превышения должностных полномочий) – в последующем дело прекращено.

Следует отметить, практически во всех учреждениях КУИС МВД РК, наличие дискриминации по принципу «лояльности к администрации». Не урегулированный законодательно нормативными правовыми актами институт «добровольного помощника администрации» является опосредованным инструментом насилия и дискриминации, передаваемого администрацией группам осужденных для поддержания порядка и дисциплины в пенитенциарных учреждениях КУИС МВД РК.

Неоднозначно отношение участников НПМ к процедуре «приема этапа» в учреждениях: процедура носит произвольный характер, в ней участвуют как сотрудники учреждения, так и контролерский состав внутренних войск в камуфляже и масках. Как представляется, такая процедура должна иметь закрепление в нормативно-правовых актах, должна быть предсказуема с точки зрения наступления юридических последствий для осужденных, вновь прибывающих в учреждение.

Первые специальные посещения были вызваны сообщениями о применении пыток в отношении больных туберкулезом осужденных при «приеме этапа». В отчетах участников НПМ со слов осужденных указывалось на применение жестокого, унижающего достоинство обращения. К примеру, при посещении учреждения ЕС-164/8 ДУИС по Северо-Казахстанской области вновь прибывшие осужденные свидетельствовали о применении специальных средств, принуждении в ночное время приема этапа сидеть длительное время в позе «зайчиков», мыть в голом виде унитазы, об угрозах сексуального характера и др.

Специальным посещением в учреждение ЖД-158/7 ДУИС по Жамбылской области участники НПМ отмечали, что в течение 13-15 часов осужденные находились на плацу, в течение всего этого времени их вынуждали сидеть на корточках, вставать и садиться по команде, держа руки за головой, не давали справлять естественную нужду, больные осужденные привлекались к неоплачиваемым работам по благоустройству территории, имело место применение психологического и физического воздействия.

Участники НПМ, во время посещения исправительного учреждения ДУИС по г. Астане, столкнулись также с фактом ознакомления вновь прибывших лиц с Правилами внутреннего распорядка учреждения в положении «стоя». Причем такое стояние длится в течение всего дня с перерывами для приема пищи и туалета.

Факты жестокого и унижающего достоинство обращения имеют место также в период проведения обысковых мероприятий в следственных изоляторах и исправительных учреждениях.

Сотрудники пенитенциарных учреждений, руководствуясь нормами законодательства, вправе применять меры сдерживающего характера для обеспечения режима, надзора и контроля за лицами, содержащимися в таких учреждениях. Вместе с тем, такие меры должны быть ограничены принципами необходимости и пропорциональности, а также не должны стать целенаправленным инструментом наказания, запугивания, насилия, не должны носить унижающее достоинство и болезненный характер.

Немаловажную роль в борьбе с практикой применения пыток и жестокого обращения играют работники медицинской службы, которые обязаны оказывать своевременную медицинскую помощь и фиксировать телесные повреждения. К примеру, такие факты несвоевременного оказания медицинской помощи и регистрации телесных повреждений отмечены при проведении специального посещения участниками НПМ в исправительном учреждении Жамбылской, Северо-Казахстанской областей, а также в жалобах осужденных и их родственников на действия сотрудников учреждений Восточно-Казахстанской,

Павлодарской, Северо-Казахстанской областей.

При специальных посещениях участниками НПМ наблюдается опасение осужденных за последствия обращения с жалобами и заявлениями в правозащитные организации.

Практически все группы НПМ отмечают возросшую «милитаризацию» учреждений КУИС МВД РК, выражающуюся в обязанности каждого осужденного выучить наизусть гимн Республики Казахстан, маршировать строем в ногу, петь строевые песни на плацу и при перемещении по территории учреждения. Вызывает некоторое недоумение обязанность осужденных при докладах сотрудникам учреждений добавлять обязательную фразу: «Твёрдо встал на путь исправления».

Имелись случаи конфликтных ситуаций между представителями администрации учреждения с участниками НПМ, которые выражались во взаимных обвинениях в необъективности, а также в преднамеренном превышении полномочий со стороны участников НПМ.

Одним из проблемных вопросов в реализации НПМ в течение отчетного года являлась неосведомленность отдельных сотрудников учреждений о деятельности данного механизма, его целях и задачах.

Необходимо отметить, что допуск членов НПМ посредством оформления соответствующих пропусков на территорию учреждений КУИС МВД РК не в полной мере соответствует законодательно закрепленному понятию «беспрепятственный доступ».

2.2. В изоляторах временного содержания, приемниках-распределителях, специальных приемниках

Общее положение

Изолятор временного содержания предназначен для содержания под стражей лиц, задержанных по подозрению в совершении преступлений. Помещение в изолятор временного содержания задержанных по подозрению в совершении преступлений осуществляется по протоколу задержания, составленному следователем либо дознавателем. Помещение подозреваемых, обвиняемых, подсудимых, в отношении которых в качестве меры пресечения применен арест, осуществляется по постановлению судьи в случаях, когда доставка в следственный изолятор невозможна из-за отдаленности или отсутствия надлежащих путей сообщения.

В специальных приемниках органов внутренних дел содержатся лица, подвергнутые административному аресту, в приемнике-распределителе лица, не имеющие определенного места жительства и (или) документов, удостоверяющих личность, при отсутствии в их действиях признаков административных правонарушений и преступлений и невозможности установления их личности иными способами.

Риск нарушения прав задержанного лица в период содержания под стражей особенно высок в течение первых часов задержания, когда он наиболее уязвим. Как правило, такие места не предназначены для длительного содержания, вместе с тем имеется вероятность злоупотреблений сотрудниками полиции своих полномочий для получения показаний, а также неудовлетворительных условий содержания в заключении.

Оценка положения

Всего участниками НПИМ в рассматриваемый период было посещено 101 учреждение, из числа которых:

- изоляторов временного содержания – 73;
- приемников-распределителей – 11;
- специальных приемников – 17.

Результаты первых превентивных посещений учреждений и организаций позволяют сделать выводы, что органами власти принимаются меры по улучшению ситуации с правами человека в местах временной изоляции от общества, во многих регионах страны введены в эксплуатацию новые здания для содержания лиц, заключенных под стражу, улучшаются условия содержания.

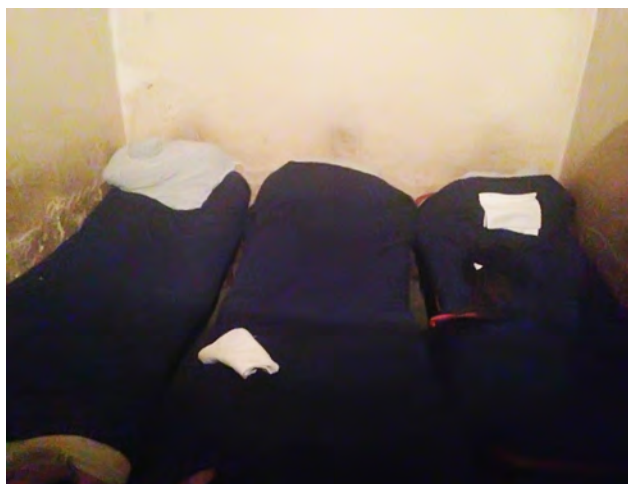
Вместе с тем, в местах содержания под стражей продолжают иметь место нарушения прав человека и допущение унижающих достоинство видов обращения.

ИВС Мамлютского РОВД Северо-Казахстанской области, ИВС Теректинского РОВД ДВД Западно-Казахстанской области, ИВС при ГОВД г. Кульсары Атырауской области, ИВС Северного РОВД г. Павлодара, ИВС УВД г. Костаная, ИВС УВД г. Семей Восточно-Казахстанской области, ИВС Тюлькубасского РОВД ЮКО, ИВС и специальный приемник Каракиянского РОВД Мангистауской области, специальный приемник УВД г. Костаная, приемники-распределители ДВД г. Алматы расположены в зданиях, не соответствующих международным и национальным стандартам (здания старой постройки, в подвальных или полуподвальных помещениях, в помещениях требуется капитальный ремонт).

Приемник-распределитель ДВД г. Алматы

Во многих учреждениях отмечено отсутствие элементарных условий содержания, несоблюдение норм размещения (переполненность либо неравномерное распределение содержащихся лиц) и санитарной площади. В преобладающем большинстве в учреждениях временного содержания имеют место недостаточное естественное освещение и наличие нерегулируемого круглосуточного освещения в камерах, ограниченный доступ к естественной вентиляции и его регулированию.

Изолятор временного содержания г. Семей

В большинстве в посещенных изоляторах временного содержания, специальных приемниках и приемниках-распределителях установлены отсутствие горячего водоснабжения, недостатки температурного режима в холодное время года, неудовлетворительное состояние санитарных узлов, канализаций, ненадлежащее состояние постельных принадлежностей (в отдельных учреждениях отсутствие спального места), отсутствие средств личной гигиены, средств для санитарной дезинфекции камер и помещений, повышенная влажность. Унижающим человеческое достоинство фактором являются неизолированные места отправления естественных потребностей в камерах, отсутствие емкостей с питьевой водой. Все указанные условия противоречат международным нормам обращения с заключенными, а содержание заключенных в таких условиях приравнивается к пыткам.

Анализ представленных отчетов показывает, что в местах содержания под стражей остаются нерешенными проблемы доступа к медицинским услугам, халатного отношения медицинского персонала к своим обязанностям, не в должной мере организовано взаимодействие с гражданскими медицинскими организациями. Имеются факты отказа оказания медицинской помощи в изоляторе временного содержания в ИВС ДВД г. Рудного лицу, подозреваемому в совершении преступления, связанного с половой неприкосновенностью. Также в конфиденциальной беседе с задержанным в одном из изоляторов временного содержания было озвучено, что в таких учреждениях информация об уголовной статье, по которой привлекается содержащийся, становится известной

окружающим, и нередко это становится поводом и/или причиной насильственных действий.

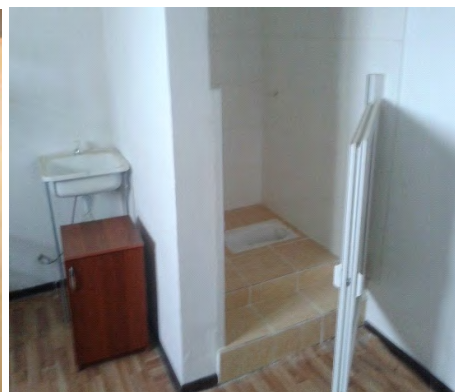
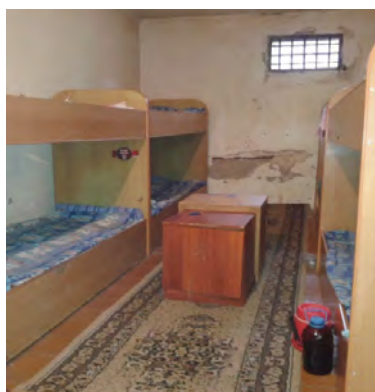
Отсутствие механизма выявления, осмотра, фиксации телесных повреждений отмечено в большинстве отчетов участников НПМ по превентивным посещениям учреждений.

Следует отметить серьезную проблему для всех мест содержания под стражей, подведомственных Министерству внутренних дел, – это отсутствие связи с внешним миром (отсутствие периодических изданий, библиотечного фонда, точек радиовещания, возможности предоставления телефонного звонка).

2.3. Выводы и рекомендации

Выводы и рекомендации участники НПМ, посетившие учреждения МВД РК в рассматриваемом периоде, основывали на нормах действующего законодательства Республики Казахстан и установленных международных нормах и стандартах. Также для оценки ситуации были использованы Минимальные стандартные правила обращения с заключенными (далее – МСП) и доклад специального докладчика по вопросу о пытках и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видах обращения и наказания (миссия в Республику Казахстан 5-13 мая 2009 г.).

В большинстве своем рекомендации участников НПМ представляют собой конкретные предложения администрации учреждений и руководству ведомств по устранению несоответствия жилых помещений, санитарно-гигиенических условий, медицинского обслуживания, условий питания, условий для занятия спортом и связи с внешним миром (доступ к СМИ, свидания, телефонные переговоры) ведомственным нормативам и МСП.

Изолятор временного содержания УВД Карасайского района ДВД Алматинской области, г. Каскелен

Как представляется, свод таких предложений (рекомендаций) по областям должен быть взят на контроль сотрудниками органов прокуратуры для принятия предусмотренных законом мер прокурорского реагирования, поскольку такие несоответствия прямо или косвенно затрагивают вопросы человеческого достоинства лиц, находящихся под стражей в учреждениях МВД РК.

В

Тем не менее, в настоящем докладе следует отразить некоторые рекомендации, напрямую касающиеся неприкосновенности человеческого достоинства и недопущения случаев жестокого обращения, наказания, а также предотвращения пыток в учреждениях МВД РК.

Одним из важных проблемных вопросов в реализации НППМ является неосведомленность отдельных сотрудников и руководства учреждений, подпадающих под действие Закона об НППМ, о деятельности данного механизма, его целях и задачах. В ряде регионов при проведении превентивных посещений исправительных учреждений, изоляторов временного содержания, специальных приемников, приемников-распределителей имелись факты недопуска в учреждения участников НППМ, изъятия фото и видеофиксаторов. Для урегулирования ситуаций потребовалось вмешательство учреждения Уполномоченного по правам человека путем информирования центрального государственного органа.

В этой связи, крайне важно продолжать постоянную информационную работу среди сотрудников, как центральных органов, так и подведомственных, территориальных, местных подразделений и учреждений о важности и значимости созданного механизма по борьбе с пытками.

Обращая внимание на имеющую место практику (несистемного характера) необоснованного применения специальных средств, оказания психологического и физического давления сотрудниками на лиц, содержащихся в учреждениях и организациях, подведомственных МВД, рекомендуем обеспечить повышение информированности персонала учреждений о соблюдении прав человека в закрытых учреждениях, а также об ответственности должностных лиц за применение жестокого обращения.

Необходимо расширять спектр методов воспитательного воздействия на лиц, находящихся в местах лишения свободы, их психологической коррекции, производственный потенциал и трудовую занятость осужденных, вовлечения в реабилитационные и образовательные программы с целью стимулирования их к правопослушному поведению и дальнейшей социальной адаптации и интеграции в обществе, снижения неблагоприятных последствий тюремного заключения.

Отмечая практику препятствования осужденным и следственно-арестованным лицам в обращении с жалобами на нарушение своих прав и интересов в исправительных учреждениях и следственных изоляторах, отсутствие механизмов обращения в местах временной изоляции от общества, рекомендуем обеспечить информированность и доступ лиц, содержащихся в местах содержания под стражей и лишения свободы, к реализации их прав на обращения в правозащитные организации и правоохранительные органы. При этом рекомендуем исключить практику репрессии лиц, подавших жалобы на неправомерные действия сотрудников учреждений.

Учитывая характер работы, вовлеченных опасностей и трудностей, необходимо уделять внимание улучшению условий труда сотрудников учреждений и организаций, их социальной защищенности, повышения доверия

общественности.

Необходимо совершенствовать практику вовлечения общественности в деятельность учреждений, в особенности, в процесс реабилитационных и образовательных программ и др.

3. Положение лиц, содержащихся в учреждениях, подведомственных Комитету национальной безопасности

3.1. Общие положения

В настоящем докладе полностью охарактеризовать положение, сложившееся в подведомственных Комитету национальной безопасности РК учреждениях, не представилось возможным, так как из четырех таких учреждений, дважды был посещен лишь один следственный изолятор. Тем не менее, ряд недостатков в работе учреждения участниками НПМ был вскрыт и требует своего разрешения на уровне администрации учреждения и руководства Комитета.

В целом работа учреждения оценивается удовлетворительно. Проявлений жестокого обращения или пыток участники НПМ не зафиксировали.

3.2. Оценка положения

Участниками НПМ отмечены следующие недостатки в работе учреждения и некоторые несоответствия НПА:

- недостаточное естественное освещение;
- отсутствие надлежащего количества табуреток (стульев);
- неработающее на момент мониторинга сантехническое оборудование туалетов (слив фекалий заключенные осуществляют вручную и др.).

Имелись жалобы осужденных и следственно - арестованных на работу госорганов, не предоставивших в установленные законом сроки ответы на их обращения.

Перечень рекомендаций, выработанных участниками НПМ, передан администрации учреждения. Однако их выполнение возможно только при определенном выделении денежных средств по разработанной проектно-сметной документации (ПСД) на текущий ремонт всех помещений учреждения.

3.3. Выводы и рекомендации

По превентивным посещениям участниками НПМ одного учреждения ведомства выводов о ситуации в целом делать невозможно. Однако надзорному органу следует обратить внимание на выполнение рекомендаций администрацией учреждения.

Невыявление участниками НПМ случаев унижения человеческого достоинства, жестокого обращения или пыток не дают повод руководству учреждения снижать внимание к недопустимости таких фактов и проявлений, а также обязывают знакомить личный состав с законодательством по

предотвращению пыток, международными стандартами в этой области и нормативными правовыми актами об НПМ.

4. Положение лиц, содержащихся в учреждениях, подведомственных Министерству обороны

4.1. Общее положение

Общее положение и ситуация в учреждениях для лиц, содержащихся на гауптвахтах отделов военной полиции Министерства обороны Республики Казахстан, характеризуется участниками НПМ в целом удовлетворительно. Имеется ряд нареканий в адрес учреждений (гауптвахт), где состояние жилых помещений (камер) не соответствует самому названию и назначению «жилое помещение» из-за отсутствия оконных проемов и, как следствие, отсутствия естественного освещения.

Некоторые гауптвахты были частично или полностью закрыты на ремонт. Имеются недостатки в работе медобслуживания. Обеспокоенность вызывают гауптвахты Таразского и Актюбинского гарнизонов МО РК, где одиночные камеры не имеют окон, санузлов и охарактеризованы участниками НПМ как «каменные мешки» без доступа воздуха и света.

Всего участниками НПМ было посещено 4 гауптвахты военной полиции МО РК.

4.2. Оценка положения

Характеристика общего положения гауптвахт отделов военной полиции Министерства обороны РК позволяет оценить сложившуюся ситуацию, в первую очередь, с условиями содержания, требующую максимального внимания надзорных органов и руководства министерства. Требуются безотлагательные меры по изменению ситуации и её понимания должностными лицами.

По информации сопровождавших лиц, отмечается ежегодное уменьшение количества содержащихся на гауптвахте военнослужащих, что связывается, в первую очередь, с укреплением воинской дисциплины в вооруженных силах страны.

Однако, имеющиеся проблемные вопросы, в частности, по расположению гауптвахт, удаленностью медицинских работников от гауптвахт, практике приема военнослужащих из других гарнизонов, необходимости проведения ремонта, также требуют своего разрешения.

4.3. Выводы и рекомендации

Пристальное внимание общественности и государственных, в том числе надзорных, органов к проблемам пенитенциарных учреждений гражданского сектора ослабило должный уровень контроля и внимания к учреждениям военной полиции Министерства обороны РК. Стандарты в Казахстане едины для

всех учреждений, предназначенных для содержания под стражей осужденных, подследственных (с мерой пресечения в виде ареста) или подвергнутых административному аресту в подразделениях войск Министерства обороны РК.

Перечень рекомендаций, направленных участниками НПМ администрации учреждений, следует взять на контроль военному надзорному органу. Причем максимальное внимание следует уделить приведению в соответствие с нормами действующего законодательства жилых помещений (камер и зданий) с обеспечением требований санитарии, гигиены, связи с внешним миром, знаний конституционных прав и обязанностей сотрудников учреждений и содержащихся в них лиц.

5. Положение лиц, содержащихся в учреждениях, подведомственных Министерству здравоохранения и социального развития

5.1. Общее положение

В соответствии с Кодексом Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения» участники НПМ посещают следующие организации для принудительного лечения: специализированные противотуберкулезные организации, наркологические организации для принудительного лечения, психиатрические стационары для применения принудительных мер медицинского характера (для принудительного лечения психиатрический стационар общего типа, психиатрический стационар специализированного типа, психиатрический стационар специализированного типа с интенсивным наблюдением).

В указанные учреждения участники НПМ получили доступ в марте-ноябре 2014 года. В рассматриваемом периоде было проведено 71 посещение медицинских организаций, из них:

- противотуберкулёзных диспансеров, больниц и противотуберкулёзных кабинетов – 21;
- психоневрологических диспансеров, психиатрических больниц – 25;
- наркологических диспансеров и больниц, в том числе специализированных лечебно-профилактических учреждений для принудительного лечения от алкоголизма и наркомании – 25.

В том числе было проведено 1 специальное посещение Жамбылского областного противотуберкулезного диспансера 24-25 сентября 2014 года.

Следует отметить, что учреждения, подведомственные Министерству здравоохранения и социального развития, являются местами, в которых до создания и введения в действие НПМ общественный контроль (общественный мониторинг) прав человека осуществлялся избирательно и только в единичных учреждениях в рамках мониторинговых посещений сотрудниками аппарата Уполномоченного по правам человека.

Данный факт не мог не сказаться на том, что из всех подмандатных учреждений, посещенных региональными группами НПМ за отчетный период,

среди медицинских учреждений встретилось больше всего фактов недопуска групп НПМ в учреждение, а также в целом резкого реагирования на замечания касательно условий содержания и невыполнения данных рекомендаций.

Так, имели место доступы в учреждения с задержкой по времени по причине неинформированности сотрудников о деятельности НПМ. Доступ производился только после телефонных консультаций с областными управлениями здравоохранения и Национальным центром по правам человека. Такие ситуации произошли в областном психоневрологическом диспансере и областном наркологическом диспансере Северо-Казахстанской области, в областном наркологическом диспансере Южно-Казахстанской области, в областном наркологическом специализированном лечебно-профилактическом учреждении Западно-Казахстанской области, в городском наркологическом центре медико-социальной коррекции г. Алматы, в наркологической организации для принудительного лечения в с. Благовещенка Северо-Казахстанской области.

Также администрация следующих учреждений не позволила группам НПМ провести плановое превентивное посещение: медицинский центр проблем психического здоровья г. Астаны, центр психического здоровья г. Алматы, Жамбылский областной психиатрический диспансер и Павлодарский областной противотуберкулезный диспансер. Участники НПМ вынуждены были повторно посещать данные учреждения.

По указанным фактам недопуска в учреждения составлялись соответствующие акты и направлялись в уполномоченные органы, также Национальный центр по правам человека в рамках обеспечения организационно-технической поддержки института направлял письма непосредственно в Министерство здравоохранения и социального развития, по результатам чего данным министерством в начале 2015 года было проведено селекторное совещание с освещением всех имеющихся проблем.

5.2. Оценка положения

Наркологические организации для принудительного лечения

Участники НПМ в ходе превентивных посещений наркологических организаций не выявили конкретных фактов применения пыток и других жестоких видов обращения в данных учреждениях.

Вместе с тем, были обозначены следующие проблемы, требующие своего решения.

Участниками НПМ отмечено, что ряд учреждений расположен в зданиях и помещениях, требующих проведения капитального ремонта: областной наркологический диспансер Западно-Казахстанской области (здание 1983 года постройки), наркологическое отделение областного наркологического центра в г. Жезказган Карагандинской области (здание 1956 года постройки), областной наркологический диспансер Восточно-Казахстанской области, областное наркологическое специализированное лечебно-профилактическое учреждение

Западно-Казахстанской области.

Кроме того, областной наркологический диспансер в Южно-Казахстанской области расположен в здании 1979 года постройки, при этом технически не приспособленном под медицинские нужды. В отдельных учреждениях замены требуют некоторые из построек: бани, столовые, надворные туалеты.

В целом ситуация с медицинским обслуживанием в указанном типе учреждения оценивается как положительная, лишь в отдельных учреждениях наблюдается недостаточная укомплектованность медицинским персоналом. Так, в наркологической организации для принудительного лечения в с. Благовещенка Северо-Казахстанской области недоукомплектован медицинский персонал, имеется острая нехватка врача-психотерапевта, врачей-наркологов и терапевтов; в областной наркологической больнице Южно-Казахстанской области имеется вакансия психолога и психотерапевта.

Городской наркологический центр медико-социальной коррекции г. Алматы

Одной из самых распространенных проблем всех типов закрытых учреждений являются неудовлетворительные санитарно-гигиенические условия. Наркологические организации не являются исключением. При этом важно понимать, что недостаточное количество санитарных узлов, раковин, отсутствие средств личной гигиены, наличие надворных туалетов, находящихся в антисанитарном состоянии, и другие ограничения в нормальном санитарно-гигиеническом обеспечении являются одной из форм жестокого обращения, унижающего человеческое достоинство. Ряд учреждений ссылается при этом на недостаточное финансирование из государственного бюджета, однако поддержание имеющихся санитарных и гигиенических узлов в опрятном состоянии не требует значительных финансовых затрат.

Таким образом, участниками НПИМ санитарно-гигиенические условия были признаны неудовлетворительными в следующих наркологических организациях: Актюбинский областной наркологический диспансер (1 санузел на 6 палат, неудовлетворительное состояние, отсутствие мыла, 1 душевая кабина на этаж); Западно-Казахстанское областное наркологическое специализированное

лечебно-профилактическое учреждение (санитарные узлы в здании закрыты в целях экономии воды, больные пользуются надворным туалетом, который находится в неудовлетворительном состоянии, отсутствует помещение для стирки личных вещей); городской наркологический центр медико-социальной коррекции г. Алматы; Павлодарский областной наркологический диспансер; областное специализированное лечебно-профилактическое учреждение в г. Сарань Карагандинской области; наркологическая организация для принудительного лечения в с. Благовещенка Северо-Казахстанской области; Восточно-Казахстанский областной наркологический диспансер; Западно-Казахстанское областное наркологическое специализированное лечебно-профилактическое учреждение и др.

Неудовлетворительные условия питания также являются одной из важных проблем. Участниками НПМ были выявлены факты отсутствия достаточного количества посуды (Актюбинский областной наркологический диспансер); отсутствия в рационе мяса, молочных продуктов (Актюбинский областной наркологический диспансер); отсутствия контроля над качеством выдаваемой пищи (наркологическое отделение областного наркологического центра в г. Жезказган, областное специализированное лечебно-профилактическое учреждение г. Сарань Карагандинской области).

В некоторых учреждениях отсутствует специальное помещение для принятия пищи (Восточно-Казахстанский областной наркологический диспансер), а в некоторых, наоборот, имеющееся помещение не используется и больные принимают пищу в палатах (наркологическая организация для принудительного лечения в с. Благовещенка Северо-Казахстанской области).

Еще одна проблема, присущая значительному количеству наркологических учреждений, заключается в отсутствии постоянной связи больных с внешним миром, что характеризуется отсутствием библиотеки и периодической печати, крайняя ограниченность по времени просмотра телевидения, невозможность общения с родственниками ввиду отсутствия специально оборудованных комнат для свиданий. С такими проблемами сталкиваются больные в специальном лечебно-профилактическом учреждении Мангистауской области, Костанайском областном наркологическом диспансере, городском наркологическом центре медико-социальной коррекции г. Алматы, наркологическом отделении областного наркологического центра в г. Жезказган Карагандинской области, областном специализированном лечебно-профилактическом учреждении г. Сарань Карагандинской области, областном наркологическом диспансере Восточно-Казахстанской области, областном наркологическом специализированном лечебно-профилактическом учреждении Западно-Казахстанской области.

Неудовлетворительные жилищные условия, также являющиеся видом жестокого обращения, находят свое отражение в недостатке кроватей (больные могут спать на полу), переполненности помещений, нехватке постельного белья, разбитой мебели, нарушении системы вентиляции (в помещениях

стоит неприятный запах), необлагороженности и неочищенности территории учреждения, в отсутствии естественного освещения и слабом доступе воздуха, в отсутствии перегородки для санитарного узла в специальной палате для нарушителей режима; несоответствии санитарной площади на человека, а также недостаточности тумбочек.

Практически все из посещенных наркологических организаций характеризуются полным отсутствием занятости и досуга, в том числе условий для занятия физической культурой и спортом. В отдельных учреждениях имеется скудный спортивный инвентарь, но пригодный только для мужчин. Прогулочные дворы учреждений практически не оборудованы. В редких прогулочных дворах встречаются 1 турник, 1 стул, несмотря на то, что предусмотрено наличие скамеек и спортивного инвентаря.

Значительная проблема, оказывающая влияние и на другие аспекты, заключается в отсутствии каналов подачи жалоб и, соответственно, их эффективного рассмотрения. Так, в большинстве учреждений отсутствуют ящики для подачи жалоб, правовая информация на стендах, а также журналы регистрации жалоб.

В Западно-Казахстанском областном наркологическом специализированном лечебно-профилактическом учреждении зафиксированы факты запрета на телефонные звонки и отказы от принятия жалоб от больных. Сотрудница охраны попыталась изъять у участника НПМ жалобу, проявив свое незнание законодательства, регулирующего деятельность НПМ. Также в этом учреждении были выявлены факты направления администрацией больных на работу на бесплатной основе.

В Павлодарском областном наркологическом диспансере при звонках на номер, указанный на стенде как номер главного врача, выяснилось, что номер 2 года принадлежит частным лицам, телефон доверия не отвечает.

Психиатрические стационары для применения принудительных мер медицинского характера

В ходе посещения различных психиатрических и психоневрологических учреждений участниками НПМ были обозначены следующие проблемы, требующие соответствующего разрешения.

В первую очередь, необходимо обратить внимание на проблемы со зданиями и помещениями, в которых расположены учреждения. Ряд из них нуждается в серьезном капитальном ремонте (Степногорская региональная психиатрическая больница, Костанайская областная психиатрическая больница, медицинский центр проблем психического здоровья г. Астаны, республиканская психиатрическая больница специализированного типа с интенсивным наблюдением в с. Актас Алматинской области). Кроме того, Акмолинский областной психоневрологический диспансер расположен в 3 старых непригодных под медицинское учреждение зданиях. Также и Атырауская

областная психоневрологическая больница, расположенная в здании 1958 года постройки.

В единичном случае был обнаружен факт наличия просроченных медикаментов (в центре психического здоровья г. Астаны).

Проблемы кадрового дефицита, неудовлетворительных санитарно-гигиенических условий, неудовлетворительных условий питания, отсутствия связи с внешним миром, переполненности палат, недостатка индивидуальных шкафов и тумбочек для пациентов, недостаточности естественного и искусственного освещения, отсутствия каналов подачи жалоб, низкого качества постельных принадлежностей и другие проблемы, связанных с жилищными условиями, характерны для психиатрических организаций не меньше, чем для наркологических лечебниц.

Отличительная особенность этого вида учреждений заключается в полном отсутствии занятости пациентов, в том числе трудозанятости, возможности получения образования и занятий спортом.

Особую обеспокоенность вызывают условия содержания в республиканской психиатрической больнице пос. Актас Алматинской области. В учреждении имеют место факты, когда периодические издания выписываются больными самостоятельно, однако корреспонденция подвергается цензуре со стороны администрации учреждения. Свидания разрешаются 2 раза в месяц по 10-15 минут, а телефонные разговоры допускаются только в присутствии администрации и по 5 минут. В учреждении установлен 1 таксофон на 845 человек.

Республиканская психиатрическая больница специализированного типа с интенсивным наблюдением в с. Актас Алматинской области

Помимо этого, участниками НПМ были выявлены факты списания (использования) личных средств больных для приобретения совершенно посторонних предметов, к личным вещам и предметам больных этого учреждения совершенно не относящимся. По данному факту необходима правовая оценка надзорного органа, в связи с чем региональной группой НПМ по г. Алматы и Алматинской области был направлен соответствующий запрос в прокуратуру Алматинской области.

Противотуберкулезные организации

В ходе посещения противотуберкулезных организаций участниками НПМ были обозначены следующие проблемы, требующие соответствующего разрешения.

Проблемы со зданиями и помещениями были выявлены в 3 регионах страны: Илийская туберкулезная больница Алматинской области (необходимость ремонта в помещении для мытья посуды), Павлодарский областной противотуберкулезный диспансер (необходимость увеличения квадратуры палат в соответствии с международными стандартами) и Жанакорганский противотуберкулезный диспансер Кызылординской области (здание 1974 года, не соответствующее требованиям диспансера).

Касательно медицинских услуг, оказываемых в таких учреждениях, особых проблем участниками НПМ выявлено не было, напротив, была дана достаточно положительная оценка предпринимаемым мерам. Только в Жамбылском областном противотуберкулезном диспансере было выявлено наличие медицинских препаратов низкого качества.

Санитарно-гигиенические условия рассматриваемых учреждений подверглись определенной критике участников мониторинговых групп. Так, в Илийской туберкулезной больнице Алматинской области больным разрешается пользоваться туалетами внутри здания только для отправления малой нужды. В ином случае они вынуждены ходить в надворный туалет в любую погоду в любое время года.

Также не предусмотрены санитарные узлы для инвалидов-колясочников.

Касательно условий питания, связи с внешним миром, жилищных условий и каналов подачи жалоб участниками НПМ также были даны множественные рекомендации по улучшению.

Специальное посещение

24-25 сентября 2014 года участниками НПМ по Жамбылской области было проведено специальное посещение Жамбылского областного противотуберкулезного диспансера.

Специальное посещение было инициировано на основании ряда жалоб пациентов на материально-бытовые условия содержания, на качество питания и медицинского обслуживания в учреждении.

В ходе посещения был выявлен ряд нарушений условий содержания больных, а именно использование некачественных лекарственных средств и шприцов; отсутствие контроля за качеством приготовления блюд, что для больных туберкулезом, принимающих большое количество медикаментов, может быть крайне пагубным; наличие смежных мужских и женских палат, не разделенных перегородкой, а также другие замечания.

По результатам посещения соответствующие рекомендации были направлены в учреждение.

Таким образом, общее положение лиц, содержащихся в учреждениях, подведомственных Министерству здравоохранения и социального развития, оценивается как требующее внимания и привлечения значительных бюджетных средств, для приведения в соответствие, прежде всего, жилых помещений, а также для строительства новых учреждений, соответствующих стандартам страны и международным стандартам.

5.3 Выводы и рекомендации

Выводы и рекомендации участников НПМ, посетивших учреждения здравоохранения в рассматриваемом периоде, основываются на нормах действующего законодательства Республики Казахстан и международных стандартах.

В большинстве своем рекомендации участников НПМ представляют собой конкретные предложения администрации областного уровня, администрации учреждений и руководству ведомств по устранению несоответствий жилых помещений, санитарно-гигиенических условий, медицинского обслуживания, условий питания, условий для занятия спортом и связи с внешним миром (доступ к СМИ, свидания, телефонные переговоры) и др.

Как представляется, свод таких предложений (рекомендаций) по областям должен быть взят на контроль Министерством здравоохранения и социального развития, сотрудниками Генеральной прокуратуры РК для принятия предусмотренных законом мер прокурорского реагирования.

Во-первых, необходимо провести ряд мероприятий по обучению навыкам применения в деятельности и знаниям ведомственных нормативных правовых актов для осуществления своей функции в полном объеме, а также норм законодательства об НПМ, международных и национальных стандартов условий принудительного применения мер медицинского характера, а также норм уголовного закона и других вопросов, касающихся предотвращения пыток и конституционного принципа неприкосновенности человеческого достоинства.

Кроме того, сотрудники медицинских учреждений должны быть подготовленными к выявлению и реагированию на конкретные случаи пыток и других случаев жестокого или унижающего человеческого достоинство обращения, которым могут подвергнуться пациенты, находящиеся в учреждениях.

Во-вторых, учитывая ряд фактов недопуска участников НПМ в учреждения, имевшие место в описываемом периоде, крайне важно продолжать постоянную информационную работу среди сотрудников, как центральных органов, так и подведомственных, территориальных, местных подразделений и учреждений о важности и значимости созданного механизма по борьбе с пытками.

В-третьих, медицинским учреждениям, получившим рекомендации участников НПМ после превентивного посещения, предпринимать всевозможные меры в рамках имеющегося бюджета исправлять все недочеты в условиях содержания и обращения с пациентами.

В-четвертых, учитывая тот факт, что описываемые учреждения находятся под прямым подчинением не Министерства здравоохранения и социального развития, а местных акиматов, то местным акиматам предпринимать всевозможные меры для финансирования и контроля исполнения рекомендаций, направляемых участниками НППМ в учреждения.

В-пятых, Министерству здравоохранения и социального развития предпринимать всевозможные меры для реализации долгосрочных рекомендаций, направляемых участниками НППМ в учреждения.

6. Положение лиц, содержащихся в учреждениях, подведомственных Министерству образования и науки

6.1. Общие положения

В соответствии с Законом РК «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» из учреждений образования участники национального превентивного механизма посещают Центры адаптации несовершеннолетних, специальные организации образования и организации образования с особым режимом содержания.

Принимая во внимание то, что данный доклад представляется впервые, в этой части будут даны краткие определения учреждений, которые посещаются участниками НППМ.

Центры адаптации несовершеннолетних обеспечивают прием и временное содержание безнадзорных и беспризорных несовершеннолетних в возрасте от 3 до 18 лет, оставшихся без попечения родителей или лиц, их заменяющих, направляемых в специальные организации образования и находящихся в трудной жизненной ситуации вследствие жестокого обращения.

Специальные организации образования обеспечивают воспитание, обучение и социальную реабилитацию несовершеннолетних в возрасте от 11 до 18 лет, систематически совершающих правонарушения, влекущие меры административного воздействия, злостно уклоняющихся от получения образования, систематически совершающих самовольные уходы из семьи и детских организаций, совершающих иные антиобщественные действия.

Организации образования с особым режимом содержания обеспечивают особые условия воспитания, обучения и социальную реабилитацию несовершеннолетних, требующих специального педагогического подхода.

В Республике Казахстан функционирует 18 Центров адаптации несовершеннолетних и 9 специальных организаций образования, одна из которых с особым режимом содержания.

Центры адаптации несовершеннолетних, ранее называемые ЦВИАРНЫ и находившиеся в ведении Министерства внутренних дел РК, всегда являлись объектами критики правозащитников, в том числе и международных, так

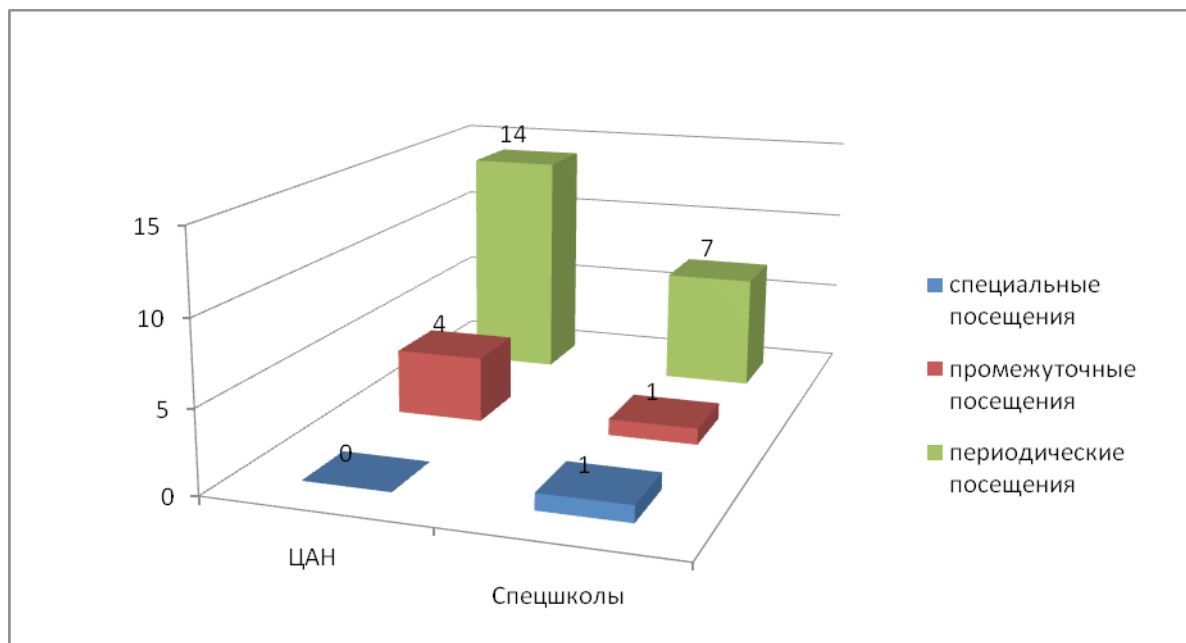
как в них наряду с беспризорными и безнадзорными детьми содержались несовершеннолетние, совершившие уголовно-наказуемые деяния.

За отчетный период участники НПМ посетили 14 ЦАНов, четыре из которых дважды, то есть с промежуточными посещениями.

В специальных организациях образования было 9 посещений, из которых 7 – превентивных, 1 – промежуточное и 1 – специальное.

Ниже представлена диаграмма посещений организаций образования.

Превентивные посещения учреждений образования (2014)

При посещении названных учреждений участниками НПМ по предотвращению пыток исследовалась ситуация по соблюдению прав детей в этих учреждениях с точки зрения поддержания человеческого достоинства, конституционного принципа его неприкосновенности, фиксации (при необходимости) случаев, последствий или условий жестокого обращения, наказания или пыток.

К сожалению, оставшиеся учреждения системы образования, такие как детские дома, дома ребенка и другие интернатные учреждения, не были включены в перечень объектов, подпадающих под НПМ в соответствии с Законом РК.

6.2. Оценка положения

Положение в посещённых учреждениях, подведомственных Министерству образования и науки, участниками НПМ было оценено как удовлетворительное.

Центры адаптации несовершеннолетних

Участники НПМ не выявили конкретных фактов применения пыток и других жестоких видов обращения в данных учреждениях.

Вместе с тем, участниками НПМ обозначены следующие проблемы, требующие своего решения.

Центры адаптации несовершеннолетних не имеют разработанных типовых проектов для строительства новых или реконструкции имеющихся зданий в соответствии с современными требованиями к условиям содержания, санитарии и гигиены, особого статуса несовершеннолетних.

В экстренных случаях (пожар, стихийное бедствие) и в ситуациях, связанных с оказанием экстренной медицинской помощи несовершеннолетним, доступ в учреждения затруднен, в том числе из-за удаленности.

В ряде учреждений изоляторы для первичного приема несовершеннолетних не оборудованы надлежащим образом, темные, мрачные комнаты для одиночного времяпровождения без должного освещения и других условий (отсутствие книг, телевизора и др.) (Южно-Казахстанская, Костанайская области).

В отдельных ЦАНах имеет место тусклое освещение в жилых комнатах, старая и изношенная мебель, игровые не оборудованы, количество тумбочек не соответствует количеству детей в спальнях комнатах, отсутствует естественное проветривание (Кызылординская, Алматинская области).

В санузлах не все оборудование в исправном состоянии, низкие дверные проемы, в некоторых ЦАНах санузлы на этажах закрыты или вообще отсутствуют, дети вынуждены отправлять свои нужды на улице, присутствует специфический запах (Актюбинская, Жамбылская области).

Следует отметить, что данные учреждения, функционирующие по одним правилам, на практике не всегда одинаково выполняют возложенные на них функции.

К примеру, участники НПМ сообщили о хороших условиях для проживания и размещения детей в ЦАНе Восточно-Казахстанской области, что свидетельствует о достаточном финансировании. В то же время они отметили, что сотрудники учреждения не проводят должную работу с детьми в части их развития, психолого-педагогической поддержки, что приводит к повторному поступлению детей в учреждение. Так, в 2014 году 67 детей повторно вернулось в учреждение.

Приведенный факт диссонирует с работой сотрудников ЦАН Акмолинской области, которые проводят психологическую работу с детьми не только в учреждении, но также работают с неблагополучными, приемными семьями, курируют и помогают семьям, взявшим детей-сирот. Количество переданных в 2014 году в семьи детей составило 24.

Критической оценке участников НПМ были подвергнуты условия, в которых оказывались дети, не имеющие возможности поговорить по телефону с родителями и родными без посторонних (охранники и др. взрослые).

В некоторых учреждениях недостаточно спортивного инвентаря, спортивные площадки отсутствуют, а если и есть инвентарь в наличии, то непригоден для малолетних детей (Кызылординская область). Были отмечены недостатки по связи с внешним миром, выражавшиеся в скудости библиотек, недостаточности информации о правах и обязанностях, а также невозможности обратиться с жалобой, в том числе на условиях анонимности.

Участники НПМ отметили, что нормы обеспечения одеждой, в частности, нижним бельем и носочно-чулочными изделиями не достаточны, так как они быстро изнашиваются и не соответствуют фактическим потребностям воспитанников (например, носки – 3 пары на год, трусы, майки – по 2 пары на год и т.д.) (Восточно-Казахстанская, Жамбылская области).

Участники НПМ Восточно-Казахстанской области отметили, что в КГУ «Областная специализированная школа-интернат для несовершеннолетних, совершивших уголовно-наказуемые деяния до достижения ими возраста, с которого наступает ответственность» (п. Белоусовка ВКО) среди педагогов систематически и целенаправленно ведется работа по темам противодействия пыткам, унижению человеческого достоинства.

Участники НПМ Жамбылской области выделяют положительную работу КГУ «Специальная школа для детей и подростков» (г. Тараз), в котором руководство учреждения выстраивает такую политику подбора кадров, работы с детьми, в результате которой в учреждении сложилась уникальная атмосфера, благоприятствующая правильному воспитанию подростка с девиантным поведением. Более того, индивидуальные опросы воспитанников показывают, что существующая атмосфера действительно дружелюбна и благоприятна для воспитания детей и подростков, находящихся в учреждении.

Специальная организация образования для детей с девиантным поведением г. Алматы

Специальное посещение

В соответствии с п. 6 Правил превентивных посещений группами, формируемыми из участников национального превентивного механизма, утвержденных постановлением Правительства РК от 26 марта 2014 года № 266, на основании поступившего сообщения о применении жестокого обращения в отношении ученика 5 класса ГУ «Областная школа-интернат для детей с девиантным поведением» Абдихаримова Е. по решению Уполномоченного по

правам человека в РК группой НПМ по Кызылординской области проведено специальное превентивное посещение.

В рамках данного посещения факт применения жестокого обращения в отношении несовершеннолетнего Абдихаримова Е. нашел свое подтверждение. Кроме того, было установлено, что подросток имеет склонность к суициду.

По данному случаю органами внутренних дел было возбуждено уголовное дело по ст. 137 УК РК (*неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего*). Однако, в связи с тем, что в жестоком обращении в отношении несовершеннолетнего обвинялся охранник учреждения Курманбеков Н., в его действиях не было установлено признаков уголовно-наказуемого деяния, так как он не является субъектом преступления, предусмотренного ст. 137 УК РК. Вместе с тем, в действиях охранника Курманбекова Н. усмотрены признаки административного правонарушения, предусмотренного ст. 79-3 Кодекса РК об административных правонарушениях (*причинение вреда здоровью*), собранные материалы направлены в суд.

Несовершеннолетнему Абдихаримову Е. была оказана психологическая помощь специалистами управления образования, здравоохранения и психологами областной психоневрологической больницы. Специалисты подтвердили склонность подростка к суицидальному поведению. На ведущих психологов области возложили обязанность по ведению индивидуальной воспитательной и психологической работы с подростком.

6.3. Выводы и рекомендации

Подводя итоги превентивных посещений, следует отметить, что во многих учреждениях (ЦАНЫ и спецшколы), по сообщениям участников НПМ, штат сотрудников зачастую превышает количество подопечных. Возможно, данные учреждения нуждаются в реформировании с тем, чтобы они могли охватить и оказать помощь как можно большему количеству детей «группы риска» либо неблагополучных семей.

Не во всех учреждениях сотрудники информированы о существовании такого механизма как НПМ, а также о необходимости постоянного обучения сотрудников навыкам работы с детьми. Сотрудники детских учреждений должны способствовать становлению несовершеннолетнего на путь исправления, привитию чувства справедливости, уважения основных прав каждого человека.

Следует отметить готовность администрации посещенных учреждений адекватно реагировать на рекомендации, разработанные участниками НПМ. Однако не все рекомендации выполнимы в рамках имеющегося финансирования.

Во многих учреждениях отсутствует механизм подачи жалоб (нет установленных ящиков, несовершеннолетние не информированы об организациях, в которые можно обратиться и др.).

По результатам посещений участники НПМ направляли рекомендации непосредственно руководству учреждений, в обобщенном виде их можно свести

к следующему:

- сотрудники детских учреждений должны быть подготовленными к выявлению и реагированию на конкретные случаи пыток и других случаев жестокого или унижающего человеческого достоинство обращений, которым могут подвергнуться дети, находящиеся в учреждениях;

- следует законодательно (или на уровне принятия подзаконных актов) обязать руководителей всех подмандатных учреждений Министерства образования и науки РК внедрить институт подачи и рассмотрения жалоб несовершеннолетними. Разместить информационные стенды (плакаты) с информацией о правах детей, правилах внутреннего распорядка в каждом учреждении на государственном и русском языках;

- в Центрах адаптации несовершеннолетних усилить эффективность созданных в каждом учреждении Центров поддержки семьи по работе с неблагополучными семьями, детьми «группы риска» в целях профилактики безнадзорности и беспризорности детей, а также для результативного использования потенциала действующих учреждений, учитывая их слабую загруженность и наполненность детьми.

7. Заключение

Вводная часть настоящего доклада посвящена созданию и становлению вновь созданного Национального Превентивного Механизма по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Действительно, до того, как в июле 2013 года Президентом Республики Казахстан был подписан Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам создания национального превентивного механизма, направленного на предупреждение пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания» (далее – Закон о НПМ), была проделана огромная работа.

Об этой работе, а также о проблемах становления вновь созданного национального правозащитного института, перспективах его развития Уполномоченный по правам человека проинформировал Комитет против пыток Организации Объединенных Наций (сентябрь 2014 г.). Вместе с тем, необходимо отметить, что НПМ является частью (или составляющей деятельности подкомитета) механизма предотвращения пыток в Республике Казахстан. Поэтому мы вправе ожидать помощи, в том числе и методической, от своих зарубежных коллег, использующих такой правозащитный институт в своих странах более продолжительное время. Также можно рассчитывать и на обмен опытом в вопросах проведения посещений, фиксации проблемных вопросов, разработки рекомендаций и последующего отслеживания их реализации.

Не следует забывать, что в соответствии с законом, НПМ в РК создан

на основе модели «Омбудсмен плюс». Уполномоченный по правам человека (Омбудсмен) является национальным правозащитным учреждением, созданным Указом Президента Республики Казахстан от 19 сентября 2002 года № 947, и аккредитован в Международном координационном комитете национальных правозащитных учреждений. Однако ряд несоответствий института Парижским принципам распространил своё действие и на НПМ. В результате два национальных правозащитных института не в полной мере могут влиять на ситуацию с правами человека в целом и в подмандатных НПМ учреждениях в частности. В первую очередь, это касается актов реагирования Уполномоченного по правам человека, численности его исполнительного органа, представленности в регионах. Что касается законодательной основы деятельности – у НПМ она на ступень выше, поскольку институт Уполномоченного по правам человека учрежден Указом Президента РК, не имеющим силу закона, в отличие от закона об НПМ. Такое несоответствие необходимо ликвидировать.

7.1. Выводы

На сегодня можно констатировать состоятельность Национального Превентивного Механизма по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, определённый авторитет большинства участников НПМ и готовность к конструктивным изменениям при необходимости. Сформированные правовые основы деятельности позволяют ситуационно реагировать на острые и сложные ситуации, а также планомерно посещать подмандатные учреждения в рамках периодических и промежуточных посещений (Приложения 3, 4).

Основные проблемы, выявленные участниками НПМ в подмандатных учреждениях различных ведомств, связаны, в конечном счёте, с необходимостью проведения текущего и капитального ремонта зданий и сооружений, строительством новых. Неудовлетворительные санитарно-гигиенические условия, отсутствие необходимых лекарственных средств и недостатки в обеспечении питания связаны, прежде всего, с недостаточно обеспеченным контролем и надзором со стороны государственных органов.

Следует отметить также готовность государственных органов, администрации учреждений к восприятию рекомендаций участников НПМ, а также рекомендаций, направленных в государственные органы, в том числе в подразделения Генеральной прокуратуры, от имени Уполномоченного по правам человека и Руководителя Национального центра по правам человека. Такое положение подтверждается наличием обширной переписки с государственными органами по существу рекомендаций, изложенных в отчетах участниками НПМ, а также по вопросам организации, планирования и проведения превентивных посещений.

7.2. Рекомендации

В большинстве своем рекомендации участников НПМ представляют собой конкретные предложения администрации учреждений и руководству ведомств по устранению несоответствия жилых помещений, санитарно-гигиенических условий, медицинского обслуживания, условий питания, условий для занятия спортом и связи с внешним миром (доступ к СМИ, свидания, телефонные переговоры) ведомственным нормативам и МСП.

Свод предложений (рекомендаций) участников НПМ по областям должен быть взят на контроль сотрудниками Генеральной прокуратуры РК для принятия предусмотренных законом мер прокурорского реагирования, поскольку такие несоответствия прямо или косвенно затрагивают вопросы человеческого достоинства лиц, находящихся под стражей в учреждениях МВД РК, МО РК, КНБ РК, МЗ РК, МОН РК (рекомендации участников НПМ сведены по учреждениям и ведомствам).

Кроме того, на уровне центральных государственных органов рекомендуем следующее:

по вопросам совершенствования нормативной правовой базы деятельности НПМ

- Координационному совету приступить к проработке вопроса о возможности внесения изменений и дополнений в Закон об НПМ по включению в перечень учреждений и организаций, подпадающих под действие НПМ, медико-социальных учреждений для инвалидов и детей-инвалидов с психоневрологическими патологиями, детей-инвалидов с нарушениями опорно-двигательного аппарата, престарелых, детских домов, специальных интернатных организаций и других организаций специального социального назначения в условиях круглосуточного проживания;
- Национальному центру по правам человека внести предложения Министерству юстиции (администратору бюджетной программы) по внесению изменений и дополнений в постановление Правительства РК от 2 апреля 2014 года № 301 «Об утверждении Правил возмещения расходов участников национального превентивного механизма по превентивным посещениям» в части, касающихся возмещения транспортных расходов, аренды помещения, проведения обучающих тренингов и др.;
- в Правила посещения учреждений, исполняющих наказания, следственных изоляторов (Приложение 2 к приказу Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 марта 2012 года № 182) в п. 4, устанавливающий перечень лиц, имеющих право на посещение без специального на то разрешения учреждений, исполняющих наказания, следственные изоляторы – необходимо внести изменения и включить в перечень участников национального превентивного механизма (изменения, вступившие в законную силу с 1 января 2015 года (приказ от 20.08.2014 № 535), хотя и приравнивают участников НПМ

с судьями, прокурорами, однако норма ст. 32 УИК РК оставляет имеющееся на сегодня положение без изменений – предварительное оформление пропуска является обязательным);

- в Положение о Координационном совете при Уполномоченном по правам человека необходимо внести изменения, позволяющие Председателю Координационного совета направлять рекомендации, содержащиеся в отчетах участников НПМ об устранении нарушений норм законодательства и подзаконных актов, непосредственно в Генеральную прокуратуру РК для принятия мер прокурорского реагирования и последующего контроля их исполнения на местах;

- в Закон РК «О порядке и условиях содержания лиц в специальных учреждениях, обеспечивающих временную изоляцию от общества» предложить внести изменения в части предоставления длительных свиданий следственно-арестованным, с разрешения следователя или судьи, в зависимости от того, на каком этапе находится дело подследственного, многие из которых содержатся в следственных изоляторах по несколько лет и лишены возможности видеться со своими семьями, что является дискриминацией в пользовании правом на уважение личной и семейной жизни.

по вопросам обеспечения необходимого потенциала и профессиональных знаний

- Уполномоченному по правам человека, как председателю Координационного совета НПМ, необходимо планировать и проводить мероприятия, обеспечивающие постоянное обучение участников НПМ (выполняющих превентивные посещения и рассматривающих медицинские вопросы) приёмам, навыкам и знаниям ведомственных нормативных правовых актов, а также актов об НПМ, международным и национальным стандартам условий содержания лиц под стражей, лиц, находящихся на принудительном лечении, а также нормам уголовного закона, касающихся предотвращения пыток и неприкосновенности человеческого достоинства;

- в рамках проведения занятий по боевой и служебной подготовке с личным составом внутренних войск МВД РК, осуществляющих охрану внешнего периметра и конвоирование, а также обязанности контролёров, сотрудниками учреждений, исполняющих наказания, и следственных изоляторов, сотрудниками ОСУ и К – ввести в программы и проводить на постоянной основе занятия по изучению нормативных правовых актов об НПМ, международных и национальных стандартов условий содержания лиц под стражей, а также норм уголовного закона и других вопросов, касающихся предотвращения пыток и неприкосновенности человеческого достоинства;

- Министерству здравоохранения и социального развития РК необходимо провести ряд мероприятий, проведение которых позволит обеспечить все медицинские организации, включая пенитенциарные учреждения, информацией относительно запрета пыток. Разработать и включить в программы подготовки специалистов данных учреждений занятия по изучению нормативных правовых

актов об НПМ, международных и национальных стандартов условий содержания лиц под стражей и на принудительном лечении, а также норм уголовного закона и других вопросов, касающихся предотвращения пыток и неприкосновенности человеческого достоинства;

- необходимо (для всех сотрудников учреждений Министерства образования и науки РК) запланировать и провести совместно с Комитетом по охране прав детей ряд обучающих мероприятий, по навыкам применения в деятельности и знаниям ведомственных нормативных правовых актов для осуществления своей функции в полном объеме, а также норм законодательства об НПМ, международных и национальных стандартов условий содержания под стражей несовершеннолетних, находящихся в учреждениях, а также норм уголовного закона и других вопросов, касающихся предотвращения пыток и конституционного принципа неприкосновенности человеческого достоинства.

***по вопросам обеспечения доступа к механизмам защиты лиц,
находящихся в институциональных учреждениях***

- Комитету уголовно-исполнительной системы МВД РК совместно с Координационным советом НПМ проработать возможность участия членов НПМ в вопросах предоставления поощрений осужденным, что станет важной составляющей стимулирования осужденных к их правопослушному поведению, к дальнейшей социальной адаптации и интеграции в обществе;

- Министерству образования и науки, Министерству здравоохранения и социального развития, Министерству внутренних дел с целью реализации права быть услышанным в детских учреждениях обеспечить доступ к национальному телефону доверия для детей и молодежи #150 для установления экстренной связи и получения оперативной информации по вопросам защиты прав детей и молодежи.

***по вопросам совершенствования
институциональной деятельности НПМ***

- в связи с вводом в действие с 1 января 2015 года новых УК, УИК, УПК РК, а также пополнение групп НПМ новыми участниками – проводить рабочие встречи участников НПМ на республиканском и региональном уровне, в том числе с приглашением руководителей государственных учреждений и ведомств. Такие встречи необходимо организовывать для обмена опытом, повышения квалификации участников НПМ, повышения уровня подготовленности к предстоящим посещениям учреждений различных ведомств.

***по вопросам совершенствования материально-технической базы
учреждений, подлежащих превентивному посещению***

- Министерству образования и науки РК необходимо предпринять комплекс мер для системной оценки положения и последующего формирования правительственной программы с надлежащим финансированием для постройки новых (на основе типовых проектов) и реконструкции имеющихся учреждений с соблюдением минимальных стандартов жилых помещений, норм освещенности,

требований санитарии и гигиены, а также норм материально-технического снабжения, современных требований к проведению досуга несовершеннолетних детей;

- (безотлагательно) уделить особое внимание надзорных органов и представителей Министерства образования и науки РК КГУ «Центр адаптации несовершеннолетних управления образования акимата Жамбылской области», поскольку детей там размещают в здании, официально признанном аварийным. Причем, местное подразделение ведомства не предпринимало мер по изменению ситуации.

Финансовый отчет по НИМ на 2014 год

п/н	Области	апрель		май		июнь		июль		август		сентябрь		октябрь		ноябрь		ИТОГО		в том числе накл.расхо- ды (канцтовар ы, услуги связи, команд.рас х.
		кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	кол- во посе щ	сумма	
1	г. Астана	5	99830	5	110372	7	143430	6	122303	5	103158	7	142062	4	83568	17	346887	56	1151610	33514
2	Акмола.обл	2	39932	10	258888	19	441104	12	321980	0	0	7	164157	4	80244	7	154534	61	1460839	242913
3	г. Алматы и Алм.обл	4	79864	0	0	12	288649	8	159728	7	139762	8	159728	0	0	27	551822	66	1379553	61797
4	ВКО	12	239592	7	139762	7	139762	7	203618	0	0	14	291329	6	153578	7	139762	60	1307403	109443
5	Жамбыл. область	4	79864	12	275139	8	160238	7	139762	4	79864	12	241107	4	109921	4	79864	55	1165759	67629
6	ЗКО	0	0	0	0	0	0	28	559048	10	199660	6	119796	9	179694	10	199660	63	1257858	0
7	Караганд.обл	0	0	0	0	0	0	25	499150	8	159728	6	127204	6	146332	6	119796	51	1052210	33944
8	Кост.обл	3	59898	4	99122	6	123025	6	124062	4	84431	3	62775	8	166710	8	258080	42	978103	139531
9	Кызылор.обл	15	299490	3	59898	7	139762	4	84908	5	99830	2	52715	11	224108	6	122996	53	1083707	25509
10	Манист.обл	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	79864	12	239592	6	119796	22	439252	0
11	Павлод.обл	11	219626	12	262004	5	122501	0	0	14	313073	12	262001	8	170816	10	222998	72	1573019	135467
12	СКО	10	208568	7	193556	7	139762	6	119796	12	239592	7	139762	11	272850	12	284504	72	1598390	160838
13	ЮКО	8	170928	8	223914	8	200910	8	163887	8	160358	4	80114	12	241202	8	160978	65	1382525	84735
14	Атыраус.обл	0	0	13	259558	9	180114	9	180184	10	200220	7	140262	19	379824	11	219626	78	1559788	2440
15	Актюб.обл	0	0	0	0	0	0	12	239592	20	454344	18	538756	0	0	0	0	50	1232692	234392
	ИТОГО	74	1497592	81	1882213	95	2079257	138	2918018	107	2234020	117	2601632	114	2448439	139	2981303	866	18622708	1332152

**Количество учреждений и организаций, подлежащих превентивным посещениям
по областям по состоянию на 2014 год**

№ п/п	область	ИВС	СИ и ИУ	прием. -распр.	спец. прием.	ЦАН	псих. дис.	наркол.	туберк.	спец. учреж. образов.	СИ КНБ	гаупт- вахты	Итого
1.	Астана	1	4	1	1	1	1	1	1	-----	1	1	13
2.	Ақмолинская	16	7	1	-----	1	3	2	5	-----	-----	-----	35
3.	Алматы и Алматинская	21	9	3	1	2	5	2	19	1	1	3	67
4.	Ақтөбинская	14	5	1	1	1	1	2	8	-----	-----	1	34
5.	Атырауская	8	4	1	2	1	1	1	10	-----	-----	-----	28
6.	ВКО	20	14	2	4	2	5	3	14	2	-----	1	67
7.	Жамбылская	7	5	1	1	1	1	1	12	1	-----	1	31
8.	ЗКО	19	3	1	2	1	1	3	12	-----	-----	-----	42
9.	Қарағандын- ская	20	12	2	1	2	5	6	11	1	1	1	62
10.	Қостанайская	10	6	1	3	1	3	2	11	-----	-----	-----	37
11.	Қызылордын- ская	8	3	1	2	1	2	1	11	1	-----	-----	30
12.	Мәңгітау- ская	6	4	1	2	1	1	2	8	1	-----	-----	26
13.	Павлодарская	12	6	1	3	1	3	1	13	1	-----	-----	41
14.	СКО	10	6	1	1	1	1	2	5	-----	-----	-----	27
15.	ЮКО	15	6	3	4	1	2	2	21	1	1	1	57
	ИТОГО	187	94	21	28	18	35	31	161	9	4	9	597

**Посещение учреждений и организаций, подлежащих превентивным посещениям
по областям в апреле – декабре 2014 года**

№ п/п	Область	ИВС	СИ и ИУ	Прием ники- распр	Спец. прие мник и	ЦАН ы	Психо- неврол. учреждения	Наркол. учреждения	Противот уберк. учрежден ия	Спец. учреж. образов.	СИ КНБ	Гаупт- вахты военных гарнизон ов	Итого
1.	Астана	2	8(3*)	1	2	2	2	1	1		2	1	22
2.	Акмолинская	8	7	1		1	3		3				23
3.	Алматы и Алматинская	3	5(1*)	1	1	1	4	1	1	1		1	19
4.	Актюбинская	2	4		1	1	1	1	2			1	13
5.	Атырауская	7	4	3	3	2	1	1	3				24
6.	ВКО	5	7(1*)			1		3		1			17
7.	Жамбылская	4	2(1*)	1	1	2	1	1	1*	2		1	16
8.	ЗКО	4	5(1*)	1	1	1	1	4					17
9.	Карагандин- ская	9	6(1*)	1			5	2					23
10.	Костанайская	3	5(1*)		1	2	1	1					13
11.	Кызылордин- ская	5	3(1*)		1	1	3	2	4	2(1*)			21
12.	Мангистау- ская	3	4		1	1		2	1	1			13
13.	Павлодарская	6	4(1*)		2	1	1	1	4	1			20
14.	СКО	6	7(1*)	1		1	1	3	1				20
15.	ЮКО	6	1	1	3	1	1	2		1			16
	ИТОГО	73	72	11	17	18	25	25	21	9	2	4	277

*- Специальные посещения

14 специальных посещений:

1. ВКО – Учреждение ОВ 156/20 ДУИС ВКО (11 апреля);
2. СКО – Учреждение ЕС-164/8 (14 апреля) – материалы направлены в Генеральную прокуратуру;
3. Жамбылская область – Учреждение ЖД 158/7 (23-24 мая) – материалы направлены в Прокуратуру области;
4. Кызылординская область – ГУ «Областная школа-интернат для детей с девиантным поведением» (17 июня) – материалы направлены руководителем группы в Прокуратуру области и ДВД области; НЦПЧ – в Генеральную прокуратуру, МВД, акимат и МОН;
5. Карагандинская область – Учреждение АК-159/1 (26 августа) – ранее Генеральной прокуратурой возбуждено уголовное дело;
6. г. Астана – Учреждение ЕЦ-166/5 (13 сентября) – отчет и приложения направлены НЦПЧ в Генеральную прокуратуру;
7. Жамбылская область – ГУ «Жамбылский областной противотуберкулезный диспансер» (24-25 сентября);
8. Павлодарская область – Учреждение АП-162/4 (27 сентября) – отчет направлен НЦПЧ в Генеральную прокуратуру;
9. Кызылординская область – Учреждение ЗК-169/5 (18 октября) – материалы направлены НЦПЧ в Генеральную прокуратуру;
10. ЗКО – Учреждение РУ-170/1 (22 октября) – материалы направлены руководителем группы НПИМ в прокуратуру области;
11. г. Алматы – Учреждение ЛА-155/1 ДУИС по г. Алматы и Алматинской области (31 октября) – НЦПЧ направлен запрос в ГП
12. г. Астана – Учреждение ЕЦ-166/5 ДУИС по г. Астана (19 ноября) - материалы направлены НЦПЧ в ГП
13. Костанайская область - Учреждение УК-161/1 ДУИС по Костанайской области (24 ноября) – группой НПИМ информация направлена в прокуратуру Костанайской области
14. г. Астана – Учреждение ЕЦ-166/10 (25 декабря) – материалы направлены НЦПЧ в ГП